

ΤΑΣΟΣ ΧΑΤΖΗΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

«Εφέρθησαν ἀκόσμως»

Παραβατικότητα και πειθαρχικές ποινές
στο Γυμνάσιο Ναυπλίου κατά την οθωνική περίοδο
(1833-1862)

Ναύπλιο, Ιούλιος 2017

Ἐφέρθησαν ἀκόσμως

Τάσος Χατζηαναστασίου

ISBN: 978-618-83294-0-9

ΕΚΔΟΣΗ: ΙΔΡΥΜΑ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ, ΕΚΤΥΠΩΣΗ, ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ:

«ΙΚΟΝΑ» Ν. Γ. Χριστόπουλος

Βυζαντίου 3, 21100 Ναύπλιο, τηλ. 27520 21375

e-mail: ikonamail@gmail.com

Ναύπλιο, Ιούλιος 2017

Στην μνήμη του πατέρα μου, Δημήτρη Χριστοφή
Χατζηαναστασίου, από την Αραδίππου της Κύπρου,
που έφυγε ανήμερα της Καθαρής Δευτέρας του 2015
στο Ναύπλιο της Αργολίδας.

Ένας τόπος, όπως η περιοχή του Ναυπλίου, πλούσιος σε Ιστορία, μνημεία πολιτισμού και πολιτιστική κίνηση προσφέρει στους πολίτες τη δυνατότητα να τα γνωρίσουν και να τα χαρούν αλλά και στους ειδικούς ερευνητές επιστήμονες να παραγάγουν και να παρουσιάσουν πρωτότυπο και δημιουργικό έργο. Ως δημοτική αρχή θεωρούμε χρέος μας να στηρίζουμε κάθε τέτοια προσπάθεια επειδή πιστεύουμε ότι από τα έργα πολιτισμού, όπως είναι εν προκειμένω η έκδοση μιας μελέτης για το Ναύπλιο, η Ιστορία του τόπου μας γίνεται προσιτή σε περισσότερους ανθρώπους και κερδίζουμε όλοι μας σε γνώσεις και πνευματική καλλιέργεια.

Με ειλικρινή χαρά λοιπόν, ο Δήμος Ναυπλιέων υποδέχεται σήμερα την έκδοση μιας σημαντικής μελέτης για την ιστορία του Γυμνασίου Ναυπλίου κατά την οθωνική περίοδο, ένα έργο που αναπαριστά, διερευνά και ερμηνεύει μία παραμελημένη αλλά κρίσιμη για την εκπαίδευση, πλευρά: την παραβατική συμπεριφορά και τις πειθαρχικές ποινές που επιβάλλονταν στους παραβάτες μαθητές. Είμαστε βέβαιοι ότι τόσο αυτή όσο και άλλες παρόμοιες ιστορικές μελέτες που θα κυκλοφορήσουν στην ίδια σειρά του Ναυπλιακού Ιδρύματος «Ιωάννης Καποδίστριας» θα φωτίσουν αθέατες έως σήμερα πλευρές της Ιστορίας και του πολιτισμού του τόπου μας.

*Δημήτριος Ι. Κωστούρος
Δήμαρχος Ναυπλιέων*

Το βιβλίο του Κύπριου στην καταγωγή, αλλά μόνιμα πλέον εγκατεστημένου στο Ναύπλιο, Τάσου Χατζηαναστασίου, έχει ως αντικείμενο τη σχολική πειθαρχία, όπως αυτή αντιμετωπίστηκε στο Γυμνάσιο Ναυπλίου, κατά την περίοδο της βασιλείας του Όθωνα στην Ελλάδα (1833-1862). Πρόκειται για μία μελέτη αποτέλεσμα πολύχρονης έρευνας.

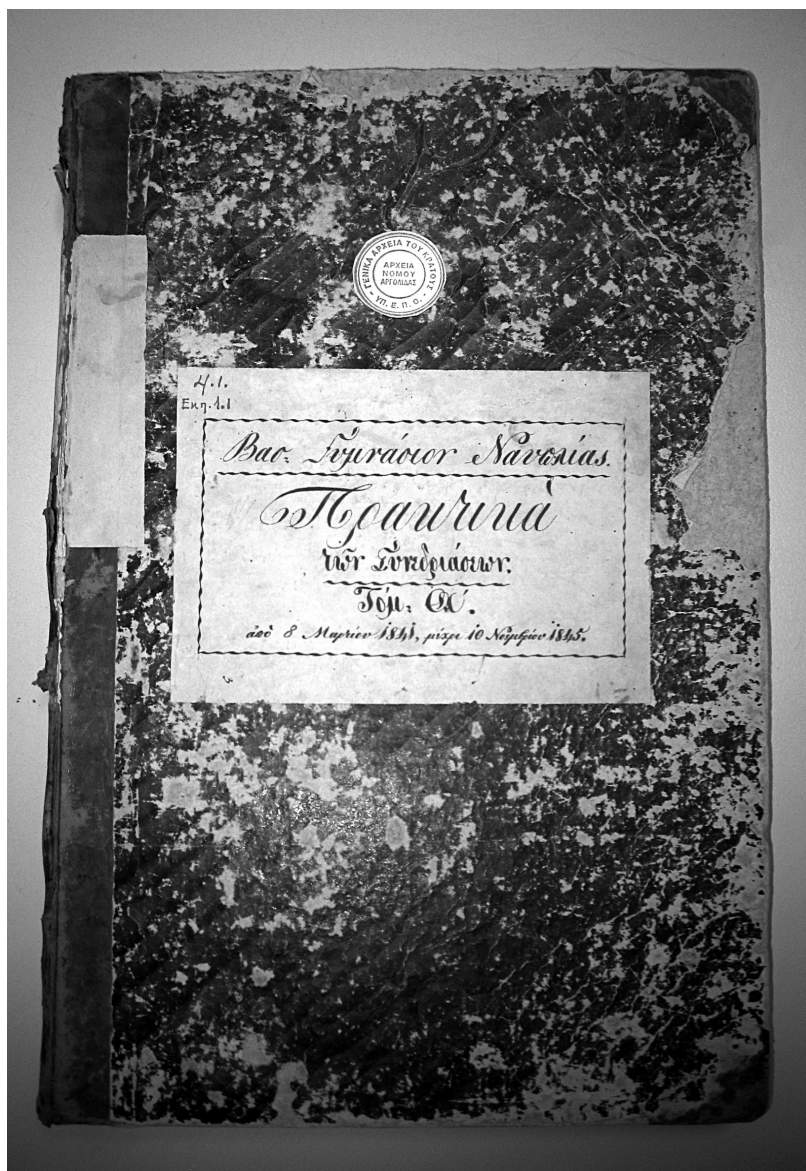
Το βιβλίο ωστόσο δεν αφορά αποκλειστικά τους ειδικούς ή έστω τους εκπαιδευτικούς. Το πόνημα του Τάσου Χατζηαναστασίου αφορά πρώτα πρώτα το ίδιο το Ναύπλιο και την ευρύτερη περιοχή του, καθώς παρουσιάζει άγνωστες, αλλά πολύ σημαντικές, πλευρές της ιστορίας του Γυμνασίου της πόλης μας. Συμπληρώνει λοιπόν τη σημαντική παρακαταθήκη που άφησαν ο Δήμος Ναυπλιέων και το Ναυπλιακό Ίδρυμα «Ιωάννης Καποδίστριας» διοργανώνοντας συνέδριο με θέμα τη Ναυπλιακή Επανάσταση και εκδίδοντας τα αντίστοιχα πρακτικά (8ος τόμος των Ναυπλικών Αναλέκτων, 2013).

Μέσα στις σελίδες του ζωντανεύει και πάλι το κτίριο του Γυμνασίου και ξαναγεμίζει από φωνές παιδιών ενώ ακούγεται το κτύπημα της βέργας του καθηγητή στην έδρα αλλά και επί δικαίων και αδίκων μαθητών. Ζωντανεύει όμως και η ίδια η πόλη με τους δρόμους, τις πλατείες και τα καφενεία της όπου οι καθηγητές του Γυμνασίου έκαναν συχνές εφόδους προκειμένου να συλλάβουν μαθητές που παραβίαζαν την ρητή απαγόρευση και σύχναζαν σε αυτά ακόμη και σε ώρες λειτουργίας του σχολείου.

Με αυτή την έννοια πρόκειται για ένα γοητευτικό κείμενο πατριδογνωσίας που διαβάζεται ως ένα πολύ ευχάριστο ανάγνωσμα χάρη σε μία πρωτότυπη και εμπειριστατωμένη εργασία, επιστημονικά άρτια αλλά σε απλή και γλαφυρή γλώσσα, που εκδίδεται στο Ναύπλιο από τον Δήμο Ναυπλιέων και το νομικό του πρόσωπο, το Ναυπλιακό Ίδρυμα «Ιωάννης Καποδίστριας»

Κωνσταντίνος Π. Χελιώτης

Πρόεδρος Ναυπλιακού Ιδρύματος «Ιωάννης Καποδίστριας»

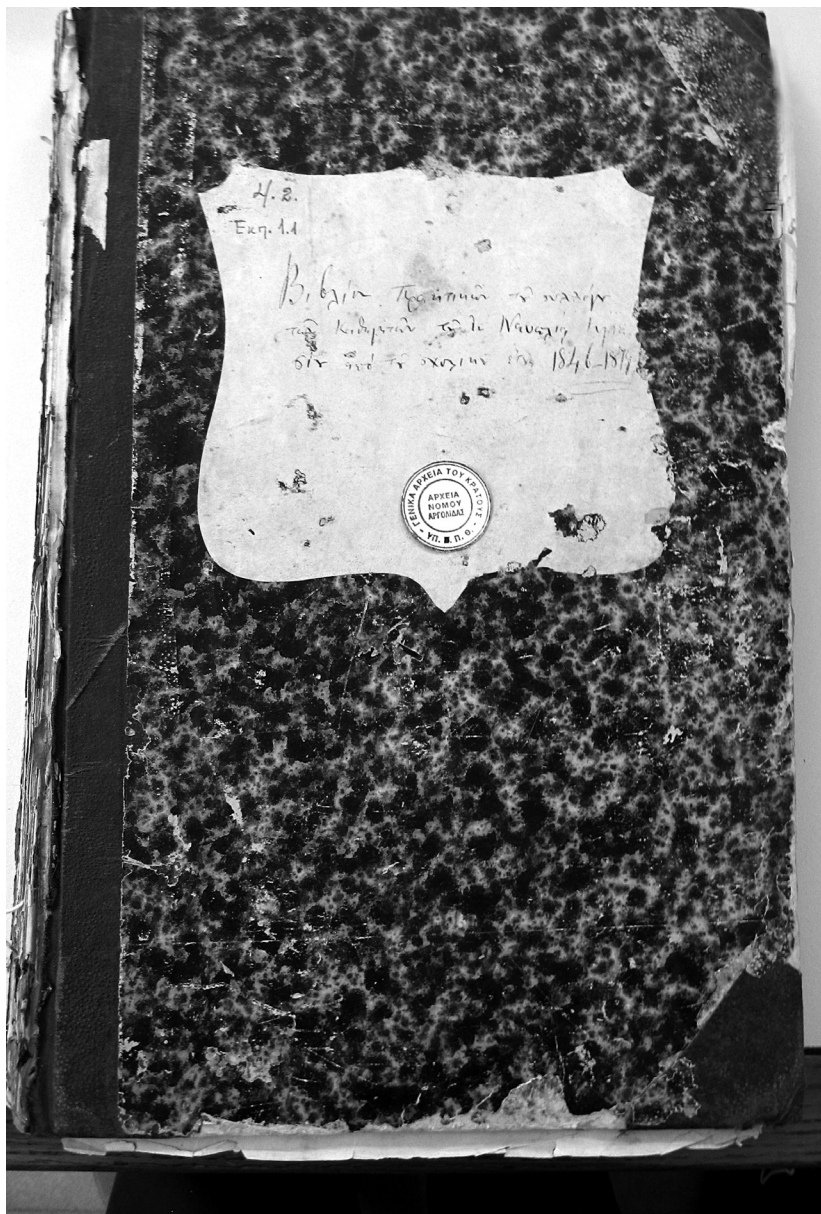
Εισαγωγικό σημείωμα

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο τη σχολική πειθαρχία, όπως αυτή αντιμετωπίστηκε στο Γυμνάσιο Ναυπλίου, κατά την περίοδο της βασιλείας του Όθωνα στην Ελλάδα (1833-1862). Κατά μία έννοια, αφορά μία σχετικά παραμελημένη πλευρά της Ιστορίας της εκπαίδευσης στην Ελλάδα, αφού το ζήτημα της σχολικής πειθαρχίας αντιμετωπίζεται κυρίως από την παιδαγωγική και ψυχολογική του πλευρά και σπανίως από την ιστορική. Κι αυτό είναι μάλλον λογικό αν αναλογιστεί κανείς ότι αποτελεί ένα τεράστιο, όσο και δυσεπίλυτο πρόβλημα που απασχολεί τη σχολική κοινότητα, κατά κανόνα όμως ταλαιπωρεί ιδιαίτερα τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων σε ολόκληρο τον κόσμο. Και είναι λογικό οι άμεσα ενδιαφερόμενοι, ιδιαίτερα οι εκπαιδευτικοί, αλλά και οι γονείς, να επιζητούν λύσεις εδώ και τώρα και να μην ενδιαφέρονται τόσο για την ιστορική διάσταση του φαινομένου. Ωστόσο, η μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας και των πηγών, αποδεικνύει ότι η σχολική παραβατικότητα κάθε άλλο παρά σύγχρονο φαινόμενο είναι. Η αμφισβήτηση στην πράξη της

σχολικής πειθαρχίας, η κάθε λογής παραβατικότητα εκ μέρους των μαθητών, αποτελεί ένα διαχρονικό φαινόμενο. Θα μπορούσαμε να πούμε παραλλάσσοντας τη γνωστή λαϊκή παροιμία πως «όποιος σπέρνει πειθαρχία θερίζει αταξία». Η μελέτη της ιστορίας της παραβατικότητας επομένως είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική προκειμένου να γνωρίσει και να κατανοήσει κανείς καλύτερα το φαινόμενο στις σύγχρονες εκφάνσεις του. Σκοπός της παρούσης εργασίας δεν είναι φυσικά να διερευνήσει τα ποικίλα κοινωνικά, ψυχολογικά, πολιτισμικά ή άλλα αίτια του φαινομένου. Ούτε βέβαια η παροχή υποδείξεων και πρακτικών τρόπων αντιμετώπισης της απειθαρχίας στο σχολείο. Η όποια προσφορά της περιορίζεται στην καταγραφή των γεγονότων και την απόπειρα ερμηνείας της αντιμετώπισής των περιστατικών παραβατικής συμπεριφοράς από τη διεύθυνση και τον Σύλλογο Διδασκόντων του Γυμνασίου Ναυπλίου την περίοδο της Βαυαροκρατίας. Και με αυτή την έννοια, η εργασία αυτή εκτός από τη συμβολή της στην εθνική και παιδαγωγική μας αυτογνωσία, μπορεί επίσης να λειτουργήσει διδακτικά και... παρηγορητικά για γονείς και εκπαιδευτικούς αφού περιγράφει καταστάσεις και συμπεριφορές μακρινά μεν στον χρόνο, αλλά τόσο οικεία και κοντινά από την άποψη της σχολικής καθημερινότητας.

Η διεξαγωγή της έρευνας και η πραγματοποίηση της έκδοσης κατέστη δυνατή μόνο χάρη στην πολύτιμη συμβολή πολλών ανθρώπων τους οποίους και ευχαριστώ θερμά. Πολλές ευχαριστίες οφείλω πρώτα πρώτα στο προσωπικό των Γενικών Αρχείων του Κράτους Αργολίδας, ιδιαιτέρως όμως στον προϊστάμενο κ. Δημήτρη Γεωργόπουλο και την πάντοτε πρόθυμη και διακριτική αρχειονόμο κ. Μαρίνα Τσουλουχά. Οι ερευνητές της Αργολίδας οφείλουν ούτως ή άλλως πολλά στον κ. Τριαντάφυλλο Σκλαβενίτη, αλλά εγώ του είμαι ιδιαιτέρως ευγνώμων για τις πολύτιμες υποδείξεις του. Σημαντική επίσης ήταν η συμβολή της υπεύθυνης της βιβλιοθήκης «Ανθός» του «Φουγάρου», κ. Μαρίας Κωνστα-

ντοπούλου, για την συμπερίληψη της δουλειάς μου στον κύκλο διαλέξεων με τίτλο: «Ιστορίες της Πόλης» καθώς μου έδωσε την ευκαιρία να δοκιμάσω τις ερευνητικές μου επιδόσεις ενώπιον του ενημερωμένου και απαιτητικού κοινού του Ναυπλίου. Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλεται ακόμη στον κ. Κώστα Χελιώτη για την ενθουσιώδη υποστήριξη της έκδοσης του έργου. Ευνόητες είναι και οι ευχαριστίες στον Δήμαρχο Ναυπλιέων κ. Δημήτρη Κωστούρο και προς το δημοτικό συμβούλιο που ανέλαβαν με προθυμία να υλοποιήσουν την σχετική πρόταση. Τέλος, απέραντη ευγνωμοσύνη και αγάπη χρωστώ στη γυναίκα μου, Ελευθερία Ράλλη, που στήριξε την έρευνα και τη συγγραφή του έργου, αναλαμβάνοντας επιπλέον φόρτο εργασίας στα «μετόπισθεν», αλλά και για την ιώβεια υπομονή της κατά τις άπειρες ώρες της σωματικής και πνευματικής... απουσίας μου.

Οι πηγές

Η παρούσα μελέτη στηρίζεται κυρίως σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα Γενικά Αρχεία του Κράτους. Πολύτιμη πηγή αποτέλεσαν τα βιβλία πράξεων του Ελληνικού Σχολείου και του Γυμνασίου Ναυπλίου (στο εξής: Γυμνάσιο Ναυπλίου) που φιλοξενούνται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους Αργολίδας¹. Αξιοποιήθηκε επίσης η αλληλογραφία της Διεύθυνσης και της Εφορίας του σχολείου με τη Γραμματεία Εκκλησιαστικών και Δημοσίου Εκπαιδεύσεως [στο εξής: Υπουργείο] για τα έτη 1833-1848 που φιλοξενείται στην Κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του

1 ΓΑΚ Αργολίδας, ΑΒΕ 2, Εκπαιδευτικά 1.1., Β1.1., «Πρόγραμμα μαθημάτων, πρακτικά συνεδριάσεων του συλλόγου και Μαθητολόγιον του Έλληνικού Σχολείου και Γυμνασίου Ναυπλίου τών ἐτῶν 1837-38, 1838-39, 1839-1840, 1840-1841» (στο εξής: Πρακτικό 1), ΑΒΕ, 2, ΑΕΕ, Εκπαιδευτικά 1.1., Β.4.1, «Βασ. [ιλικόν] Γυμνάσιον Ναυπλίας, Πρακτικά των Συνεδριάσεων τομ. Α' από 8 Μαρτίου 1841 μέχρι 10 Νοεμβρίου 1845» (στο εξής: Πρακτικό 2) και Εκπαιδευτικά 1.1., Β.4.2, «Βιβλίον Πρακτικών του συλλόγου τών καθηγητῶν του ἑν Ναυπλίας Γυμνασίου ἀπό του σχολικοῦ ἔτους 1846-1874» (στο εξής: Πρακτικό 3).

Κράτους². Στις πρωτογενείς πηγές περιλαμβάνονται ακόμη οι Κανονισμοί λειτουργίας των σχολείων, το Βασιλικόν Διάταγμα «Περί τοῦ Κανονισμοῦ Λειτουργίας τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων καί Γυμνασίων» της 31.12.1836³ και ο «Ἐσωτερικός Κανονισμός Γυμνασίων καὶ Ἑλληνικῶν Σχολείων» του 1857.⁴ Σημαντική δευτερογενή πηγή αποτέλεσε η Ιστορία του Γυμνασίου Ναυπλίου⁵ ενώ συμβουλευτήκαμε επίσης άρθρα σχετικά με το Ναύπλιο και την Αργολίδα κατά την οθωνική περίοδο⁶ αλλά και γενικά έργα Ιστορίας της ελληνικής εκπαίδευσης με σχετικές αναφορές.

2 ΓΑΚ Κεντρική Υπηρεσία, Οθωνικό Αρχείο, Υπουργείον Εκκλησιαστικών και Παιδείας, φάκελος 37, Gymnasium Nauplia. Επίσης: ΓΑΚ Κεντρική Υπηρεσία, Αρχαιομνημίων (ψηφιοποιημένο αρχείο), Αρχείο Γραμματείας/Υπουργείου Εκκλησιαστικών και Δημοσίου Εκπαιδεύσεως (1833-1848), σειρά 002-Δημόσια Εκπαίδευση: φάκελοι 2322-2332. [στο εξής: ΓΑΚ και ακολούθως ο αριθμός του φακέλου και της λήψης της σελίδας του εγγράφου]. Η Γραμματεία αντιστοιχεί στο σημερινό Υπουργείο.

3 Δημοσιεύεται στον τόμο: Ὁ περί ἱερατικῶν βιβλίων Νόμος καὶ τὰ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ Βασιλικά Διατάγματα καὶ Κανονισμοί», Βασιλικόν Τυπογραφείον, Αθήνα 1857, σελ. 50-51. Επίσης: στο Δαυίδ Αντωνίου, Τα προγράμματα της Μέσης Εκπαίδευσης (1833-1929), τ. 1ος, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987, σελ. 84-109.

4 Δαυίδ Αντωνίου,, ὀπ. π., σ. 143-153. Βλέπε Παράρτημα 2.

5 Γεώργιος Δεμοίρος, Ιστορία του Γυμνασίου Ναυπλίου, Αθήνα 1939.

6 Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης, «Πολιτισμική Ιστορία του Ναυπλίου (1833-1862)» στο Σκλαβενίτης Τριαντάφυλλος, Γεωργοπούλου-Βελιώτη Μαρία (επιμ.), 150 χρόνια Ναυπλιακή Επανάσταση, 1 Φεβρουαρίου – 8 Απριλίου 1862, Επιστημονικό Συμπόσιο, Ναύπλιο, 12-14 Οκτωβρίου 2012, Πρακτικά, Ναυπλιακά Ανάλεκτα VIII, Δήμος Ναυπλιέων, Πνευματικό Ίδρυμα «Ιωάννης Καποδίστριας», Ναύπλιο 2013, σελ. 487-514. Επίσης, στον ίδιο τόμο: Γεώργιος Κόνδης, «Εκπαίδευση και σχολικό δίκτυο στην Αργολίδα την Οθωνική Περίοδο», σελ. 423-452.

Το νομοθετικό πλαίσιο

Με το διάταγμα της Αντιβασιλείας της 21.11./3.12.33 ιδρύθηκε στο Ναύπλιο «Ελληνικόν Σχολεῖον» και Γυμνάσιον⁷. Το Έλληνικόν Σχολεῖον θα λειτουργούσε αρχικά, όπως αναφέρεται στο διάταγμα με «τρεις ἢ τέσσερις κλάσεις»⁸, στο δε Γυμνάσιον θα λειτουργούσαν «πρός τόν παρόν τουλάχιστον δύο τάξεις». Όπως ήταν φυσικό, στο πλαίσιο του καθεστώτος της Βαυαροκρατίας, το εκπαιδευτικό σύστημα αποτελούσε απευθείας μεταφορά του αντίστοιχου της Βαυαρίας. Οι απόφοιτοι του Έλληνικού Σχολείου εισάγονταν με εξετάσεις στο Γυμνάσιον από το οποίο μπορούσαν, εφόσον ολοκλήρωναν σπουδές τετραετούς φοίτησης, να εισαχθούν στο Πανεπιστήμιο⁹.

⁷ Βλ. Παράρτημα 1.

⁸ Ο όρος προέρχεται από το λατινικό *classis*, που σήμαινε το τμήμα των Ρωμαίων πολιτών, το στρατιωτικό τμήμα αλλά και τον στόλο. Γενικότερα σήμαινε το τμήμα, την ομάδα. Από κει και το αγγλικό *class* που σημαίνει την τάξη, την κοινωνική και του σχολείου.

⁹ Σ. Γ. Τζουμελέας, Π. Δ. Παναγόπουλος, Η εκπαίδευσή μας στα τελευταία 100 χρόνια, Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου, Αθήνα 1933, σελ. 69-71,

Σε ό,τι αφορά ειδικά το ζήτημα της πειθαρχίας και των ποι-
νών, νομική βάση του συστήματος επιβολής ποινών αποτέλεσαν
για δύο τουλάχιστον δεκαετίες τα άρθρα 53-55 του «Κανονισμού
Λειτουργίας τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ Γυμνασίων» της 31ης
Δεκεμβρίου του 1836.

Σύμφωνα με το πρώτο από τα άρθρα αυτά: «Κάθε διδάσκαλος
εἶναι υπεύθυνος διὰ τὴν πειθαρχίαν ἢ εὐταξίαν τῆς τάξεώς του,
καὶ χρεωστῇ νὰ ἐπαγρυπνῇ εἰς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ διαγωγὴν τῶν
μαθητῶν· ἔχει ἐπομένως τὸ δικαίωμα νὰ διανέμει καταλλήλους
ἀμοιβάς, νὰ δίδῃ πατρικὰς συμβουλὰς καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ ποινὰς
διὰ κρατήσεως ἐντὸς τοῦ σχολείου εἰς ὠρισμένον τινὰ καιρὸν ἢ
καὶ ὀλοκλήρους ἡμέρας, νὰ δίδῃ εἵδησιν εἰς τοὺς γονεῖς ἢ ἐπιτρό-
πους περὶ τῶν πταισμάτων τῶν μαθητῶν καὶ νὰ ζητῇ ἀπὸ αὐτοῦς
πληροφορίας περὶ τῆς διαγωγῆς των» (άρθρο 53). Το άρθρο 54
προέβλεπε την ποινή της αποβολῆς ἀπὸ το Ἑλληνικὸν Σχολεῖον
«μέ μόνην τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Σχολάρχου. Ἀπομακρύνεται τοῦ
διδασκαλικοῦ καταστήματος χωρὶς νὰ ἀπολαύσῃ τὸ δικαίωμα νὰ
γίνῃ δεκτὸς εἰς ἕτερον πρὸς δοκιμὴν ἐπιβλεπόμενος αὐστηρῶς
τουλάχιστον εἰς διάστημα μίας ἑξαμηνίας». Ἡ μέγιστη τιμωρία
ἦταν ὁ αποκλεισμός ἀπὸ ὅλα τα Ἑλληνικὰ Σχολεῖα «διὰ βαρύτερα
ἐγκλήματα».

Ἡ αὐστηρότητα των ποινῶν ἀντισταθμιζόταν κατὰ κάποιον
τρόπο ἀπὸ τὸ δικαίωμα των γονέων καὶ των ἐπιτρόπων νὰ απο-
τείνονται στὴν σχολικὴ εφορεία «ζητοῦντες ἐξέτασιν τῆς ὑποθέ-
σεως ὡςάκις νομίζουν ὅτι ἔγεινεν ἀδικία εἰς τὸν ἀποβληθέντα».
Δινόταν δηλαδή μία ευκαιρία επανεξέτασης μίας ὑπόθεσης (άρ-

79. Δεμοῖρος, ὀπ. π., σελ. 12-14. Αλέξης Δημαράς, «Εκπαίδευση», Ἱστορία του
Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τ. ΙΓ', Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθῆνα 1977, σελ. 484-491. Ἀντω-
νίου, ὀπ. π., σελ. 12, Σήφης Μπουζάκης, Νεοελληνικὴ Ἐκπαίδευση (1821-1985),
Gutenberg, Ἀθῆνα 2000, σελ. 36-39. Ἀγγελικὴ Ἀθ. Πετρογιάννη, Ἡ Μέση Ἐκ-
παίδευση κατὰ τὴν οὐρανικὴν περίοδο. Θεσμικὴ, οικονομικὴ καὶ εκπαιδευτικὴ
δομὴ καὶ λειτουργία, διδακτορικὴ διατριβή, University of Johannesburg, Πιοχά-
νεσμπουργκ, σελ. 54-67.

θρο 55)¹⁰.

Βάσει του άρθρου 109 του ίδιου Κανονισμού: «ὁ γυμνασιάρχης συνεννοούμενος μετὰ τῶν λοιπῶν καθηγητῶν θέλει συνάπτει κανονισμούς ἀναλόγους μέ τὰς ἀνάγκας τῶν μαθητῶν καί τὰς σχέσεις τοῦ τόπου ἢ καί τοῦ καταστήματος ὑποχρεούσας τοὺς μαθητάς εἰς τήρησιν τακτικοῦ τρόπου ζωῆς καί θέλει τοὺς ἐφαρμόζει λαβὼν τήν ἔγκρισιν τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματείας»¹¹. Ο «Γενικός Κανονισμός τῶν χρεῶν τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίου» συντάχθηκε στις 29 Ἀπριλίου 1841 ὅταν χρέη γυμνασιάρχη ἐκτελοῦσε ὁ Ἀδόλφος Ἀνσέλμος¹². Ο Δεμοῖρος θεωρεῖ τὸν κανονισμό «μνημειώδη ὡς πρὸς τὰ νοήματα καὶ τὴν ἐκφρασιν»¹³. Στὸν Γυμνασιάρχη τοῦ ἰδίου σχολείου στὴν ἐκατονταετηρίδα ἀπὸ τὴν ἰδρυσή του, ἔκανε ἐντύπωση ἡ διάταξη τοῦ ἀρθροῦ 13 πὺν πρόετρεπε τοὺς μαθητές νὰ ὑποβάλουν «εὐσχημόνως ἐρωτήσεις, ἐὰν ἔχῳσιν ἀπορίαν τινὰ ἀναφερομένην πρὸς τὸ παραδιδόμενον μάθημα» καθὼς τὴ θεωρεῖ «προοδευτική δια τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην»¹⁴. Μὲ βάση τὸν ἴδιο κανονισμό (άρθρο 18) οἱ μαθητές ἐλέγχονταν γιὰ τὴ συμπεριφορά τοὺς, γιὰ τὴν ὁποία ἰσχυαν πολὺ αὐστηροὶ περιορισμοὶ καὶ ποικίλες ἀπαγορεύσεις, στὸ πλαίσιο τῆς τότε ἐπικρατοῦσας ἠθικῆς καὶ ἐκτὸς σχολείου ἐνὼ ἐὰν καταδικάζονταν γιὰ ὁποιαδήποτε παράβαση τοῦ νόμου ἀποβάλλονταν ἀπὸ τὸ σχολεῖο (άρθρο 20).

10 Στο: Ὁ περὶ ἱερατικῶν βιβλίων Νόμος, ὅπ. π., σελ. 100-102.

11 Ὁ περὶ ἱερατικῶν βιβλίων Νόμος, ὅπ. π., σελ. 100-102. Ἐπίσης: Β. Χατζηβασιλείου, Το σύστημα ποινῶν στὴν ἐλληνικὴ ἐκπαίδευση τοῦ 19οῦ αἰῶνα, Ἀθήνα 1988, σελ. 38.

12 Ο Κανονισμός ἔχει καταγραφεῖ στὸ Πρακτικό 2, σελ. 12-13, καὶ ἀναδημοσιεύεται δακτυλογραφημένος στὸ «Κάτοπτρον ἀποπειρατηρίων καὶ γεν. ἐξετάσεων 1844-1850», σελ. 2-3 πὺν φυλάσσεται στὰ ΓΑΚ Ἀργολίδας. (ΑΒΕ 2, ΑΕΕ, Ἐκπαιδευτικά 1.1, Β.1.2.). Ἐχει ἐκδοθεῖ καὶ αὐτοτελῶς σὲ βιβλίο μικροῦ σχήματος ἀπὸ τὸ Βασιλικὸν Τυπογραφεῖον. Ἐνα ἀντίτυπο φυλάσσεται στὴν Κεντρικὴ Υπηρεσία τῶν ΓΑΚ (ΓΑΚ, 37, 152).

13 Δεμοῖρος, ὅπ. π., σ. 48-49.

14 Στὸ ἴδιο, ὑποσ. 1.

Φαίνεται όμως ότι δεν συμμορφώθηκαν όλα τα Γυμνάσια της χώρας με την απαίτηση του άρθρου 109 του Κανονισμού του 1836 να συντάξουν κανονισμούς, οπότε παρουσιάστηκε η ανάγκη να συνταχθούν τέτοιοι από το κράτος «ἵνα οἱ κανονισμοὶ οὗτοι οὐ μόνον ᾧσι σύμφωνοι πρὸς τὰς ἐν ἰσχύι διατάξεις τοῦ μνημονευθέντος κειμένου, ἀλλὰ καὶ στηρίζονται ἐπὶ τῶν αὐτῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν». Το υπάρχον επομένως νομοθετικό πλαίσιο, οὕτως ἢ ἄλλως ανεπαρκές και ξεπερασμένο, συμπληρώθηκε από τον «Ἐσωτερικὸν Κανονισμόν Γυμνασίων καὶ Ἑλληνικῶν Σχολείων» του 1857.¹⁵

Ο Κανονισμός του 1857 καθόριζε με σαφήνεια τα πειθαρχικά παραπτώματα των μαθητῶν και προέβλεπε μία ποικιλία ποινῶν που ξεκινούσαν από την επίπληξη και ἔφταναν μέχρι τον αποκλεισμό από όλα τα σχολεῖα της επικράτειας. Αν περιοριστούμε στα ἄρθρα που διαφέρουν από την αντίστοιχη σύγχρονη θεωρία και πρακτική, οι παλιότεροι θα αναγνωρίσουν την σχολική πραγματικότητα ενός ὀχι και τόσο μακρινοῦ παρελθόντος. Για παράδειγμα, σύμφωνα με το ἄρθρο 16: «ἐντὸς τοῦ δωματίου τῆς παραδόσεως ὁ μαθητὴς μένει πάντοτε ἄσκεπής, ἐκτὸς ἂν, πάσων, λάβῃ τὴν ἄδειαν τοῦ διδασκάλου νὰ φέρῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ κάλυμμα. Καθήμενος δ' ἐπὶ τῶν θρανίων, ὀφείλει νὰ κρατῇ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς ἄκρας τῶν τραπεζῶν καὶ νὰ διατηρῇ ἀκαταπαύστως εὐσχήμονα στάσιν». Επίσης, οἰκεῖο ὀπωσδήποτε εἶναι και το ἄρθρο 21: «εἰσερχομένου διδασκάλου ἢ ξένου τινός ἐν τῷ δωματίῳ τῆς παραδόσεως, οἱ μαθηταὶ ἀνίστανται, ἡσύχως, κλίνουσι πρὸς τὸν εἰσερχόμενον ἑλαφρῶς τὴν κεφαλὴν καὶ πάλιν

15 Τα παραπτώματα που προσδιορίζει και τις ποινές που προβλέπει η εγκύκλιος 6815/1857 παρουσιάζει διεξοδικά στη διατριβή της η Πετρογιάννη, ὀπ. π., σελ. 176-180 που ὀμως ἐπιχειρεῖ τὴν ἀξιολόγηση τῶν μέτρων με σημερινὰ παιδαγωγικά και κοινωνικά κριτήρια, ὀπότε, για παράδειγμα, θεωρεῖ «ακρότητα» τὴν συζήτηση στο Σύλλογο Διδασκόντων του Γυμνασίου Ναυπλίου για τὴν ἐφαρμογὴ του προβλεπόμενου μέτρου τῆς δημιουργίας χώρου κράτησης τῶν μαθητῶν (σελ. 177).

κάθηνται» ενώ σύμφωνα με το άρθρο 28: «ἀπαγορεύεται ἡ μεταξὺ μαθητῶν συνεννόησις πρὸς σχηματισμὸν φατρίας ἐφ’ οἷωδήποτε σκοπῷ».

Τέλος, οι καθηγητές οφείλουν να ελέγχουν τους μαθητές και εκτός του σχολείου, με έμφαση στον τακτικό εκκλησιασμό, που είναι υποχρεωτικός, και την απαγόρευση εισόδου στα καφενεία.

Σε ό,τι αφορά τις ποινές, ο Κανονισμός του 1857 προέβλεπε επίσης, εκτός από αυτές που επιβάλλονται και σήμερα στους απείθαρχους μαθητές, «τὴν κράτησιν ἐπὶ μίαν ἢ καὶ πλειοτέρας ἡμέρας ἐντὸς τῆς ἐπὶ τούτῳ ἐν τῇ σχολῇ κατεσκευασμένης φυλακῆς μετ’ ἐργασίας γραφικῆς». Φαίνεται πάντως πως η αντιγραφή μία φράσης ως τιμωρία υπήρξε ιδιαίτερα δημοφιλής ως ποινή αφού επιβίωσε για περισσότερο από έναν αιώνα στα ελληνικά σχολεία και έχει μείνει παροιμιώδης ενώ και σήμερα αναφέρεται συχνά χάριν αστεϊσμού: «θα γράψεις εκατό φορές: «δεν θα ξαναπετάξω κιμωλία». Όσο για τις σωματικές ποινές, όπως αναφέρεται στο συνοδευτικό κείμενο των «Ὁδηγιῶν πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ τῶν ἐλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων»: «πᾶσα οἰαδήποτε σωματικὴ ποινὴ ἀντίκειται πρὸς τὰ ἥθη τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, πρὸς τὸν πολιτισμὸν, πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀνατροφῆς καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον Πλούταρχον τοῖς δούλοις μᾶλλον ἢ τοῖς ἐλευθέροις ἀρμόζει».

Αξίζει να σημειωθεί με την ευκαιρία της αναφοράς στις σωματικές ποινές πως οι οδηγίες εφαρμογῆς του Κανονισμού του 1857 αποτελούν από παιδαγωγική άποψη εξαιρετικές συμβουλές για κάθε εκπαιδευτικό που, τηρουμένων των αναλογιών, θα μπορούσαν να υιοθετηθούν και σήμερα¹⁶. Παραθέτουμε ορισμένα χαρακτηριστικά αποσπάσματα:

- 1) «Ἡ ὑπὲρ ἐκάστου τῶν μαθητῶν φιλόστοργος μέριμνα τοῦ

16 Βλ. Παράρτημα 3.

διδασκάλου, τό ἀμερόληπτον καί φιλοδίκαιον αὐτοῦ, ἡ δέουσα ἡπιότης καί ἡ ἔμφρων σοβαρότης αὐτοῦ καί, συλλήβδην εἰπεῖν, ἡ ἀρετή αὐτοῦ, οὐχί διὰ λόγων ἐκφραζόμενη, ἀλλά δι' ἔργων ἀποδεικνυομένη, εἶναι ἀδύνατον νά μή προσελκύσῃ μετά τῆς γενικῆς ὑπολήψεως τήν ἀγάπην καί τό σέβας τῶν μαθητῶν».

2) «Ὁ κατορθώσας ν' ἀποκτήσῃ τήν ἀγάπην καί τό σέβας τῶν μαθητῶν αὐτοῦ κατώρθωσε τό πᾶν ὑπέρ τῆς σχολικῆς πειθαρχίας, διότι ἐκ τῶν τεσσάρων μέσων, δι' ὧν ὁδηγοῦνται αἱ ἀνθρώπινα πράξεις, ἥτοι τοῦ συμφέροντος καί τοῦ καθήκοντος, τοῦ φόβου καί τῆς ἀγάπης, μόνη ἡ ἀγάπη ἔχει βεβαίαν καί ἀκίνδυνον ἐπὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐνέργειαν¹⁷.»

3) «Προτιμότερον εἶναι νά προλαμβάνῃ τις τὰς παραβάσεις τῶν σχολικῶν νόμων καί τὰς παρεκτροπὰς τῶν νέων ἢ νά τιμωρῇ τοὺς παραβάτας.»

Ὡστόσο, γνωρίζουμε με ἀπόλυτη βεβαιότητα πως ἐκτός ἀπὸ τις προβλεπόμενες ἀπὸ τὸν νόμο ποινές, ἰδιαίτερα οἱ δάσκαλοι, ἀλλὰ καὶ ὀρισμένοι καθηγητές, ἐφάρμοζαν ἐπίσης συστηματικὰ τὸν ἀγραφο σωφρονιστικὸ κώδικα τῶν σωματικῶν ποινῶν καὶ ἄλλων ἐξευτελισμῶν προκειμένου νὰ συνεντίσουν τοὺς ἀπειθαρχοὺς μαθητές. Εἰς ἄλλου, τὸ ξύλο στα παιδιά ὡς μέτρο σωφρονισμοῦ ἐφαρμοζόταν ευρύτατα ἕως σχετικὰ πρόσφατα καὶ ἦταν ἀπολύτως ἀποδεκτὸ κοινωνικά. Ἡ δημῳδὴς καὶ λόγια λογοτεχνική μας παράδοση ἔχει ἀποδώσει θαυμάσια αὐτὴ τὴν ἐμπειρία¹⁸.

17 Χριστιανικῆς ὁποσδήποτε ἐπιρροῆς ἀποψη. Βλ. Δωροθέου, Περὶ θείου φόβου, (http://theomitoros.blogspot.gr/2014/07/blog-post_3718.html, τελευταία ἐπίσκεψη: 27.9.2014). Πρβ Θουκυδίδου Ἱστοριῶν (1,76,2): «ὕπὸ τριῶν τῶν μεγίστων νικηθέντες, τιμῆς καὶ δέους καὶ ὠφελίας»

18 Παροιμιώδης ἔχει μείνει ὁ περίφημος διάλογος τοῦ πατέρα τοῦ Καζαντζάκη με τὸν δάσκαλο ἀπὸ τὴν Ἀναφορὰ στὸν Ἰκρέκο ποὺ μεταφέρει τὴν ἐμπειρία τοῦ ἀπὸ τὴν πρώτη του μέρα στὸ σχολεῖο: «-Τὸ κρέας δικό σου, τοῦ 'πε, τὰ κόκαλα δικά μου. Μὴ τὸν λυπάσαι, δέρνη τὸν, κάνε τὸν ἄνθρωπο. -Ἐγνοῖα σου, καπετάν Μιχάλη. Ἐχω ἐδὼ τὸ εργαλεῖο ποὺ κάνει τοὺς ἀνθρώπους, εἶπε

Δεν περιορίζονται ωστόσο μόνο στη λογοτεχνία τα τεκμήρια για τη χρήση του ξυλοδαρμού στη σχολική εκπαίδευση. Το μαρτυρούν τα εκατομμύρια των μαθητών και μαθητριών και σημερινών ενηλίκων, που είχαν αυτή την ομολογουμένως αξέχαστη εμπειρία, αλλά και οι σχετικές υπουργικές εγκύκλιοι που επισημαίνουν το φαινόμενο και επιχειρούν να το εξαλείψουν. Η πρώτη τέτοια εγκύκλιος που απεστάλη από το Υπουργείο στους γυμνασιάρχες έχει ημερομηνία 16 Δεκεμβρίου 1848. Στην εγκύκλιο αυτή η χρήση της «ράβδου» χαρακτηρίζεται «ὅλως βάρβαρος καὶ κατάλληλος μᾶλλον εἰς ἀπομώρανσιν παρά εἰς ἐξημέρωσιν τῆς καρδίας καὶ ἀνάπτυξιν τῆς διανοίας τῆς νεολαίας». Στην ίδια εγκύκλιο γίνεται αναφορά στις ποινές που προβλέπονται από τα άρθρα 53-55 του Κανονισμού περί Ελληνικῶν Σχολείων καὶ Γυμνασίων «αὐστηρᾶς μὲν ἐπὶ πλέον ἢ ἔλαττον καταλλήλους δέ εἰς λογικά καὶ ἐλεύθερα ὄντα»¹⁹. Παρόμοιες εγκύκλιοι θα εκδοθούν και τα επόμενα χρόνια ως το 1884 οπότε εκδίδεται ειδική υπουργική εγκύκλιος (2081/22/3/1884) «περί ἀπαγορεύσεως τῶν ραβδισμῶν καὶ ἄλλων αἰκισμῶν τῶν παιδῶν», στην οποία τονίζεται με ιδιαίτερα αυστηρό ὕφος η πρόθεση του υπουργείου να μην ανεχτεί παρόμοια φαινόμενα. Η έκδοση της συγκεκριμένης εγκυκλίου 36 χρόνια μετά την έκδοση της πρώτης που έχουμε στη διάθεσή μας, φανερώνει με τον πιο εύγλωττο τρόπο πως η ράβδος ου-

ο δάσκαλος κι ἔδειξε τὴ βίτσα». Το σχετικό απόσπασμα περιλαμβάνονταν στο εξαιρετικό Ανθολόγιο για τα παιδιά του Δημοτικού, (Μέρος Τρίτο, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1975, σελ. 115-117). Στα δε παραδοσιακά κρητικά κάλαντα, τα παιδιά απευθύνονται στην κυρά του σπιτιού με τους εξής στίχους: «Απού τον ἔχεις τον υἱό το μοσχοκανακάρη λουτζεις τον και χτενίζεις τον και στο σχολεῖο τον πέμπεις. Κι ο δάσκαλος τον ἔδειρε μ' ἓνα χρυσό βεργάλι και η κυρά δασκάλισσα με το μαργαριτάρι.» Ακόμη δηλαδή και για τα πιο μοσχαναθρεμμένα παιδιά, το ξύλο αποτελούσε απαραίτητο και μη αμφισβητούμενο εργαλείο διαπαιδαγώγησης και φρονηματισμού ενώ η μόνη διαφορά είναι πως στην περίπτωση των πιο... προνομιούχων παιδιών, τὸ ὄργανο σωφρονισμοῦ ἔχει μεγαλύτερη οικονομική και αισθητική αξία.

19 Τζουμελέας, Παναγόπουλος, ὁπ. π., σελ. 100-101.

δέποτε έπαψε να πίπτει πλουσιοπάροχα επί δικαίων και αδίκων μαθητών και μάλιστα έως την εποχή που ήμουν κι εγώ μαθητής Δημοτικού και Γυμνασίου, δηλαδή ως τα τέλη της δεκαετίας του 1970.

Κι ενώ το νομοθετικό πλαίσιο απαγόρευε ρητά τις σωματικές ποινές, ελάχιστες είναι οι διαθέσιμες πληροφορίες για την τιμωρία διδάσκοντος στη Μέση Εκπαίδευση για σχετικό παράπτωμα. Παρόλα αυτά στο τέλος της ίδιας χρονιάς (1884) μία νέα εγκύκλιος (20580/30.12.1884) μάς πληροφορεί για την απόλυση διδάσκοντος από τη Μέση Εκπαίδευση ύστερα από καταγγελία του διευθυντή του σχολείου του, του Ελληνικού Σχολείου Πειραιώς, ο οποίος «επέβαλε τρισί των μαθητών τής τάξεως... τήν ποινήν του έμπυτςμοϋ υπό των συμμαθητών» ενώ τιμώρησε και έναν μαθητή που αρνήθηκε να υπακούσει στην προσταγή του²⁰.

Εκτός από τον ξυλοδαρμό, εφαρμοζόταν και η περίφημη «νηστεία», η υποχρεωτική κράτηση δηλαδή των μαθητών στο σχολείο τις ώρες της μεσημεριανής διακοπής των μαθημάτων. Έτσι οι τιμωρημένοι μαθητές παρακολουθούσαν τα απογευματινά μαθήματα νηστικοί αφού τους είχε απαγορευτεί να μεταβούν στο σπίτι τους για φαγητό. Τέλος, δεν πρέπει να παραβλέψουμε τις ειρωνείες και τις προσβολές που οι διδάσκοντες μεταχειρίζονταν, συχνά με αξιοθαύμαστη ευρηματικότητα και πρωτοτυπία, αντλώντας πρότυπα κατά προτίμηση από το ζωικό βασίλειο, προκειμένου να τηρούν την πειθαρχία στην τάξη²¹.

Για να είμαστε όμως δίκαιοι με τους δασκάλους, φαίνεται πως η βαναυσότητα των μεθόδων που μεταχειρίζονταν, έβρισκε συχνά άξιο συναγωνιστή τη σκληρότητα ορισμένων μαθητών, που απειλούσαν και επιτίθονταν εναντίον δασκάλων και καθηγητών εξασφαλίζοντας μάλιστα συχνά πλήρη ασυλία. Σύμφωνα με το

20 Δεμοίρος, όπ. π., σελ. 75-77.

21 Τζουμελέας, Παναγόπουλος, όπ. π., σελ. 102.

υπ. Αρ. 7849 έγγραφο του Υπουργείου Παιδείας της 2 Οκτωβρίου 1872: «εἰς διάφορα τοῦ Κράτους παιδευτήρια μαθηταὶ θρασεῖς καὶ αὐθάδεις ἀπειλήσαντες καὶ δι' ὄπλων βαλόντες διδασκάλους καὶ καθηγητάς αὐτῶν, διότι ἐνόμισαν ἑαυτοὺς ἢ ἀδίκως τιμωρηθέντας ἢ ἐν τοῖς προβιβασμοῖς δῆθεν ἀδικηθέντας ἔμειναν ἀτιμώρητοι καὶ ἀκατανίκητοι». Φόβος του Υπουργείου ἦταν μήπως «τά ἐνδεικτικά καὶ ἀπολυτήρια γίνωνται ὕποπτα ὡς προϊόντα ἐκβιασμοῦ καὶ φόβου»²².

Ὅπως καὶ νὰ ἔχει, αναφερόμαστε ὡποσδήποτε σὲ μία ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἡ βία γενικότερα κατεῖχε ἄλλη θέση ἀπ' ὅ,τι σήμερα στὸ κοινωνικὸ σύστημα αξιῶν καὶ ἡ ἀσκησί της στὸν χώρο τοῦ σχολεῖο ἐμοιάζε μάλλον ἀναπόφευκτη. Αὐτὸ που ἔχει ὠστόσο ἐνδιαφέρον νὰ ἐξετάσουμε εἶναι τὸ πὼς ἐφαρμόστηκε στὴν πράξι τὸ ἰσχύον θεσμικὸ πλαίσιο καθὼς ἡ ἀπόλυτὴ τήρησι τοῦ κάθε ἄλλο παρὰ αὐτονόμητὴ εἶναι. Στις ἐπόμενες σελίδες λοιπὸν θὰ ἀπασχοληθοῦμε με τὴν «μικροῖστορία» τῆς σχολικῆς παραβατικότητος καὶ τῆς ἀντιμετώπισίς της ἐκ μέρους τῆς Διεύθυνσις τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίου.

22 Τζουμελέας, Παναγόπουλος, ὅπ. π., σελ. 103-104.

**«Επιτήρηση και Τιμωρία»²³
Α' περίοδος (1834-1840),
διευθυντής Λεόντιος Αναστασιάδης**

Το Γυμνάσιο Ναυπλίου ξεκίνησε τη λειτουργία του με πολλά προβλήματα. Πρώτα πρώτα το κτίριο, που δεν σώζεται σήμερα, ήταν ακατάλληλο, σχεδόν ετοιμόρροπο, και οι αίθουσες δεν επαρκούσαν ενώ και οι υπάρχουσες ήταν μικρές ώστε, όπως αναφέρει ο διευθυντής Λεόντιος Αναστασιάδης σε έκθεσή του προς το Υπουργείο: «οί μαθηταί παρεμποδίζονται καί παραγκωνίζονται ἀλλήλους διά τήν στενοχωρίαν [...] οὔτε ἐργάζονται εὐτάκτως οὔτε ἡ πειθαρχία καί ἡ ἡσυχία φυλάσσονται ὡς δεῖ»²⁴. Αυτή η γε-

23 Από τον τίτλο της ελληνικής μετάφρασης της μελέτης του Μισέλ Φουκό για τη γέννηση του συστήματος ποινών και ιδιαίτερα αυτού της φυλάκισης. Michel Foucault, *Surveiller et punir: Naissance de la Prison*, Gallimard, Παρίσι 1975, 1η Ελληνική έκδοση: *Επιτήρηση και Τιμωρία*, η γέννηση της φυλακής, μετάφραση: Ιουλιέτα Ράλλη, Κάιτη Χατζηδήμου, εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1988.

24 ΓΑΚ, 2324, Γυμνάσιον Ναυπλίου 1834-1835, 08-09, Αναστασιάδης

νική και αόριστη διατύπωση αποτελεί και την μοναδική αναφορά σε προβλήματα συμπεριφοράς των μαθητών για τα πρώτα τρία χρόνια λειτουργίας του σχολείου. Φαίνεται όμως πως αυτά θεωρούνται ήσσονος σημασίας και επομένως ανάξια λόγου μπροστά στα σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζει το σχολείο τους πρώτους μήνες της λειτουργίας του. Σύμφωνα με τις εκθέσεις του διευθυντή προς το Υπουργείο, σοβαρές ελλείψεις υπήρχαν στα απαραίτητα υλικά, τα βιβλία και το διδακτικό προσωπικό. Σε μία τέτοια έκθεση με ημερομηνία 3 Οκτωβρίου του 1834 ο Αναστασιάδης εξομολογείται με δραματικό τόνο πως αδυνατεί να διδάσκει «είς τοσούτους μαθητάς»²⁵. Τέλος, μόνιμο πρόβλημα υπήρξαν οι καθυστερήσεις και η γενικότερη ασυνέπεια της κυβέρνησης σε ό,τι αφορούσε την μισθοδοσία των καθηγητών γεγονός που αποτελούσε σχεδόν μόνιμη επωδό στις εκθέσεις του διευθυντή προς το Υπουργείο.

Το γεγονός ότι κατά τους πρώτους μήνες λειτουργίας του τη διεύθυνση του σχολείου απασχολούσαν σοβαρότερα προβλήματα, δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχαν φαινόμενα σχολικής πειθαρχίας ή συμπεριφοράς των μαθητών γενικότερα. Η μελέτη των αρχείων φανερώνει πως ακόμη και στις απαρχές της λειτουργίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο ελεύθερο ελληνικό κράτος, παρατηρούνται, σύμφωνα με τη διατύπωση του Δεμοίρου, «πολλάκις σοβαρά παραπτώματα μαθητών καί έπεισόδια μεταξύ τούτων καί καθηγητών» τα οποία «έτάρασσον τήν τάξιν τοῦ Γυμνασίου, ἐκλόνιζον τήν πειθαρχίαν εἰς αὐτό καί συνεκίνουν τήν κοινωνίαν τῆς πόλεως»²⁶.

προς Υπουργείο, 10/5/1834. Τέσσερα χρόνια αργότερα η κατάσταση δεν φαίνεται να έχει βελτιωθεί καθώς την 1η Μαρτίου 1838, ο Αναστασιάδης σε έκθεσή του αναφέρει πως έχει πέσει κομμάτι της στέγης! ΓΑΚ 2328, Γυμνάσιον και Ελληνικόν Σχολεῖον Ναυπλίας, 79, Αναστασιάδης προς Υπουργείο, 1/3/1838.

25 ΓΑΚ, 2324, 23-24, Αναστασιάδης προς Υπουργείο, 3/10/1834.

26 Δεμοίρος, όπ. π., σελ. 81-82.

Τα σοβαρότερα ζητήματα ήταν η έλλειψη πειθαρχίας, η ασυνέπεια, αλλά και η πλημμελής φοίτηση με σοβαρότερο ίσως όλων την εγκατάλειψη της φοίτησης. Εξάλλου, όπως επισημαίνει και πάλι ο Δεμοίρος, οι μαθητές του πρώτου Γυμνασίου της χώρας αποτελούσαν μια πραγματική Βαβυλωνία από κοινωνική και ηλικιακή άποψη καθώς σε αυτό φοιτούσαν κληρικοί, διάκονοι, φουστανελλοφόροι, εργαζόμενοι σε χειρωνακτικές εργασίες μαζί με γόνους αστών και ανωτέρων υπαλλήλων²⁷. Και μόνο αυτό συνιστά επαρκή λόγο για να δημιουργούνται προστριβές και επεισόδια στον χώρο του σχολείου, αλλά και έξω από αυτόν με πρωταγωνιστές μαθητές και καθηγητές.

Οι πρώτες συγκεκριμένες πληροφορίες που διαθέτουμε για φαινόμενα παραβατικής συμπεριφοράς χρονολογούνται τον Νοέμβριο του 1836 και αφορούν τη διαχρονική συνήθεια της αναγραφής σατιρικών κειμένων σε βάρος καθηγητών²⁸. Παρόμοιο φαινόμενο είχε παρατηρηθεί νωρίτερα και στο Κεντρικόν Σχολείον της Αίγινας όπου τα σατιρικά ή μάλλον υβριστικά κείμενα είχαν έντονα πολιτικό αντικαποδιστριακό χαρακτήρα στο πλαίσιο γενικότερης αντίδρασης εναντίον συγκεκριμένων καθηγητών, αλλά και του καθεστώτος²⁹.

Το πρώτο κείμενο είχε βρεθεί τοιχοκολλημένο στην εσωτερική πλευρά της κεντρικής εισόδου του σχολείου το Σάββατο, 9 Νοεμβρίου 1836, από τον διευθυντή του Γυμνασίου, Λεόντιο Αναστασιάδη, ο οποίος αναζήτησε αμέσως τον ένοχο. Εν τω μεταξύ

27 Δεμοίρος, όπ. π., σελ. 19.

28 Σκλαβενίτης, όπ. π., σελ. 495. Ευχαριστώ τον κ. Σκλαβενίτη ο οποίος είχε την καλοσύνη να με πληροφορήσει σχετικά με την ύπαρξη του συγκεκριμένου αρχαιικού υλικού στην Κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους.

29 Γιάννης Κόκκωνας, Οι μαθητές του Κεντρικού Σχολείου, 1830-1834, Αθήνα, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, 1997, σελ. 58-68. Διαθέσιμο στο: http://www.iaen.gr/oi_mathites_tou_kentrikou_sholeiou_1830_1834_-b-48*58.html (τελευταία επίσκεψη: 9.4.2014).

την επόμενη εργάσιμη, την Δευτέρα 11 Νοεμβρίου εμφανίστηκε και δεύτερο σατιρικό κείμενο ενώ από το μάθημα του Κωνσταντίνου Πιττακού, απουσίαζαν επτά μαθητές. Ο διευθυντής συγκάλεσε αμέσως τον σύλλογο διδασκόντων στον οποίο κλήθηκαν να δώσουν εξηγήσεις και οι απόντες μαθητές. Από αυτούς, οι τέσσερις ζήτησαν συγνώμη δηλώνοντας ότι παρασύρθηκαν και υποσχόμενοι «τοῦ λοιποῦ διαγωγὴν χρηστήν, συνεχωρήθησαν». Από τους υπόλοιπους τρεις, οι δύο «οἱ τοιχοκολλήσαντες τὸ κατὰ τοῦ ὑποφαινομένου ἔγγραφον, ἐγένοντο αὐταπόβλητοι κατανοοῦντες ὅτι τὸ ἀμάρτημά των εἶναι μεῖζον ἀφέσεως. Εἷς δὲ ἤθελε μὲν νὰ διαμείνει μαθητὴς ἐλάλησεν ὅμως τόσον αὐθαδῶς καὶ τόσην ἀμετανοησίαν ἔδειξεν, ὥστε ἀπεβλήθη κοινῇ γνώμῃ». Ο Αναστασιάδης με ἔγγραφό του στις 12 Νοεμβρίου ζητά από την Διοίκησιν Αργολίδος να ζητήσει με τη σειρά της από το Υπουργεῖο να προβεί στις κατάλληλες ἐνέργειες ὥστε να μὴ γίνουν δεκτοὶ «οἱ τρεῖς οὗτοι εἰς κανέν οὔτε τῶν Γυμνασίων οὔτε τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων τοῦ Κράτους, ὡς ταραξίαι, οἱ καθαπτόμενοι τῆς ὑπολήψεως τῶν διδασκόντων καὶ θέλοντες νὰ προξενῶσι σκάνδαλα μεταξύ τῶν συναδέλφων καὶ ἐμοῦ». Στο ἴδιο ἔγγραφο αναφέρονται και τα ονόματα των μαθητῶν, που ἦταν ηλικίας ἀπὸ 20 ἕως 23 ἐτῶν³⁰.

Ἡ Διοίκησις Αργολίδος, ὡστόσο, στο συνοδευτικὸ ἔγγραφο με το οποίο ἀποστέλλει το υλικὸ της ὑπόθεσης στο Υπουργεῖο θεωρεῖ πως οἱ τρεῖς μαθητὲς ἐνήργησαν ἀπὸ ἀνοησία μάλλον παρά ἀπὸ κακοήθεια καὶ γι' αὐτὸ ζητᾷ μὲν νὰ τιμωρηθοῦν ἀλλὰ ὀχι καὶ νὰ ἀποβληθοῦν ἀπὸ ὅλα τα σχολεῖα της ἐπικράτειας³¹.

30 Πρόκειται για τους: Λουκά Ιωάννου ἀπὸ το Γαλαξίδι, Ιωάννη Η. Ηλίου ἀπὸ τὴν Ἀμφίσσα καὶ τὸν Ιωάννη Τριανταφυλλίδη ἀπὸ τὴν Κόρινθο. ΓΑΚ, 2327, Γυμνάσιον καὶ Ἑλληνικόν Σχολεῖον Ναυπλίας, 124-125, Αναστασιάδης, πρὸς τὴν Β. Διοίκησιν Αργολίδος, 12/11/1836.

31 ΓΑΚ, 2327, 122-123, Βασιλικὴ Διοίκησις Αργολίδος πρὸς Υπουργεῖο, 23/11/1836.

Στο υλικό συμπεριλαμβάνονται αντίγραφα των επίμαχων κειμένων τα οποία παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς με τα σημερινά δεδομένα θα θεωρούνταν μάλλον ευφυή και πνευματώδη παρά κακοήθη, οπωσδήποτε όμως αποτελούν σοβαρή αμφισβήτηση του καθηγητικού «κατεστημένου» και των κρατικών επιλογών. Στο πρώτο κείμενο γραμμένο σε παιγνιώδες ύφος σατιρίζεται το μάθημα του Κωνσταντίνου Πιττακού της Ελληνικής Γλώσσας και του Εμμανουήλ Ψύχα της Φυσικής ο οποίος προτρέπει τους μαθητές να παρακολουθήσουν και το μάθημα της Γεωγραφίας που διδάσκει ο ίδιος μετά πολλών εμποδίων και χωρίς τα απαραίτητα υλικά, όπως εξάλλου πληροφορούμαστε από άλλες εκθέσεις του ίδιου του διευθυντή του σχολείου για το ίδιο σχολικό έτος. Σύμφωνα με το δεύτερο κείμενο, ο διευθυντής του Γυμνασίου³², Λεόντιος Αναστασιάδης συγκεντρώνει κάποιους μαθητές από το τμήμα του Πιττακού το απόγευμα στο σπίτι του και τους «προμελετᾷ τό μάθημα» ενώ στη συνέχεια ο συντάκτης του κειμένου αναφέρεται ειρωνικά στους υπουργούς («οἱ καλοί μας ὑπουργοί») που «τοιοῦτον θέλουν» αναφερόμενος στον διευθυντή³³.

Τελικά, με έγγραφο που φέρει την υπογραφή και τη σφραγίδα του ίδιου του βασιλιά Όθωνα αποφασίζεται για τους τρεις μαθητές «μή μεταμεληθέντας ν' ἀποκλεισθῶσιν ἀπό πᾶν Γυμνάσιον ἢ Ἑλληνικόν Σχολεῖον τοῦ κράτους μεχρισότου δοῦντες δείγματα βελτιώσεως τῆς διαγωγῆς των ἐμφανίσωσι συγγνωστικοί [συγχωρεθούν δηλαδή] τοῦ αὐτοῦ Γυμνασιάρχου Ναυπλίας»³⁴. Παρά δηλαδή την αυστηρότητα της ποινής, δίνεται ένα περιθώριο στους τιμωρημένους μαθητές, εφόσον δείξουν βελτίωση της διαγωγῆς

32 ΓΑΚ, 2327, 173, Τό ἐν Ναυπλίῳ Βασιλικόν Γυμνάσιον καί Ἑλληνικόν Σχολεῖον, ἀντίγραφον πρωτοκόλλου συνεδριάσεως τῆς 2ας Μαρτίου 1837. ΓΑΚ 2328, 11, Αναστασιάδης προς Υπουργείο, 23/8/1837.

33 ΓΑΚ, 2327, 127.

34 ΓΑΚ, 2327, 140, Ὅθων, Ἐλέφ Θεοῦ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, 7/19 Δεκεμβρίου 1836.

τους και συγχωρεθούν από τον διευθυντή, να μπορέσουν να επανέλθουν στο σχολείο³⁵. Από τους ονομαστικούς καταλόγους που αποστέλλει ο Αναστασιάδης στο Υπουργείο στο τέλος του σχολικού έτους 1836-1837 απουσιάζουν τα ονόματα των τριών μαθητών, οπότε συμπεραίνουμε ότι πράγματι τελικά αποβλήθηκαν από το σχολείο. Αυτό που δεν γνωρίζουμε όμως είναι το αν τελικά κάποια στιγμή στο μέλλον μπόρεσαν να επανεγγραφούν σε αυτό ή σε κάποιο άλλο σχολείο και να συνεχίσουν τις σπουδές τους.

Οι κατοπινές εξελίξεις, ωστόσο, φαίνεται πως δικαιώνουν τους μαθητές, που ούτε κακοήθεις ούτε βέβαια ανόητοι ήταν, καθώς τα προβλήματα που αναδεικνύουν, παρά το ανοίκειο ύφος και τον προσβλητικό τόνο, αφορούσαν πραγματικά γεγονότα. Σύμφωνα όμως με τα ήθη της εποχής, οι μεν μαθητές τιμωρήθηκαν για την αυθάδεια τους, οι δε καθηγητές, παρά τις σοβαρές κατηγορίες που διατυπώνονται έμειναν στο απυρόβλητο³⁶. Εξάλλου, ο διευθυντής στην έκθεσή του για το χειμερινό εξάμηνο του σχολικού έτους 1836-1837, πλέκει το εγκώμιο των συναδέλφων του καθηγητών, οι οποίοι δύο χρόνια αργότερα θα στραφούν εναντίον του³⁷. Τα προβλήματα δηλαδή θα παραμείνουν και, όπως θα δούμε παρακάτω, η σοβούσα κρίση θα ξεσπάσει στις αρχές του 1839, με τελική κατάληξη την παραίτηση του διευθυντή.

Στην έκθεσή του προς το Υπουργείο για το χειμερινό εξάμηνο

35 ΓΑΚ 2327, 227, 229, 231, 233, Όνομαστικοί Κατάλογοι τών μαθητών του Έλληνικού Σχολείου καί του Γυμνασίου Ναυπλίας, Αναστασιάδης προς Υπουργείο, 10/7/1837

36 ΓΑΚ, 2327, 126.

37 ΓΑΚ, 2327, 182-183, Αναστασιάδης προς Υπουργείο, 25/3/1837. Μόνο για τον καθηγητή των Γερμανικών και των Λατινικών, Ράβους, διατυπώνει αρνητική γνώμη ο Αναστασιάδης και ζητά να αποσταλεί Έλληνας φιλόλογος λατινιστής που να γνωρίζει δηλαδή άριστα και τα αρχαία ελληνικά καθώς θεωρεί πως αυτή η βασική έλλειψη του Ράβους έχει ως αποτέλεσμα να μην προοδεύουν οι μαθητές στα Λατινικά.

του σχολικού έτους 1836-1837³⁸, ο Αναστασιάδης και παρά τα όσα είχαν προηγηθεί στα τέλη του έτους με τα τοιχοκολλημένα κείμενα, γράφει πως: «οὐδείς τῶν μαθητῶν εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπιλήψιμος ἀλλ' ἅπαντες εἶναι χρηστοθήθεις καί κατὰ πάντ' ἀξιοσέβαστοι. Τινές δέ μόνον παραμελοῦσι ἐνίοτε τὰ χρέη των ἢ δι' ἄνοιαν εἴτε ἐξαιτίας τῶν γονέων οἵτινες ἀποστέλλοντες τοὺς υἱοὺς των ἐπὶ παιδείᾳ τοῖς ἐπιφορτίζουσι καί οἰκιακάς ὑποθέσεις δικανικάς καί ἐμπορικάς καί οὕτως τοῖς ἀπασχολοῦσι. Τό δεινότατον ὅμως εἶναι ὅτι διὰ τὴν ἔνδειαν πολλοὶ χρηστάς ἐλπίδας διδόντες, δέν ἐπιμένουσιν μέχρι τέλους ἀλλὰ μέσων τῶν μαθημάτων ἀνάστατοι ὑπὸ τῆς ἀπορίας προστρέχουσι πρὸς πορισμὸν τῶν ἐπιουσίων». Έχουμε ἔτσι μία ἀπὸ τις πρῶτες, ἀν ὅχι τὴν πρῶτη, ταξικὴ ἐρμηνεία τῆς ἐγκατάλειψης τοῦ σχολείου ἀπὸ τοὺς φτωχότερους μαθητές.

Στὴν ἀντίστοιχη ἐκθεση γιὰ τὸ τέλος τῆς σχολικῆς χρονιάς, ὁ διευθυντὴς προβαίνει σὲ συγκεκριμένες παρατηρήσεις πού ἀφορροῦν κυρίως τὴν ευφυΐα τοῦ κάθε μαθητῆ καὶ τὶς μαθησιακές του δυνατότητες καὶ δευτερευόντως τὸ ἥθος του. Οἱ ἑξὶ μαθητές τῆς Γ', ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ 14 μαθητές τῆς Β' τάξης, τοῦ Γυμνασίου ἐμφανίζονται ὅλοι «χρηστοθήθεις». Ἀντίθετα, ἀνάμεσα στοὺς ἐννέα μαθητές τῆς Α' τάξης, οἱ Θεόδωρος Ορφανίδης καὶ Ηλίας Ευσταθόπουλος, πού θὰ ἀπασχολήσουν τὸν σύλλογο καὶ τὰ ἐπόμενα χρόνια με τὴ συμπεριφορά τους, χαρακτηρίζονται «εὐφυνέστατοι ὅσον ὀλίγοι, ἀμελεῖς ὅμως ἴσως ὅσον οὐδείς»!³⁹

Απὸ τὸ σχολικὸ ἔτος 1837-1838 ἀρχίζει ἡ τήρηση Πρακτικοῦ τοῦ Συλλόγου Διδασκόντων. Δυστυχῶς γιὰ τὸν ἐρευνητὴ, στο

38 ΓΑΚ, 2327, 179, Αναστασιάδης πρὸς Υπουργεῖο, 15/3/1837.

39 ΓΑΚ 2327, 233, «Ονομαστικός Κατάλογος τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου τοῦ ἐν Ναυπλίῳ κατὰ κλάσεις τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν διδασκομένων μαθημάτων καὶ εἰς τι ἕκαστος ἐνησχολεῖτο καὶ σημείωσις τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐξετάσεων τοῦ θερινοῦ ἐξαμήνου τοῦ 1837 ἔτους», Αναστασιάδης πρὸς Υπουργεῖο, 10/7/1837.

Πρακτικό 1, που καλύπτει τα σχολικά έτη 1837-1841⁴⁰, δεν υπάρχουν συστηματικές καταγραφές και γενικά επικρατεί μία αταξία. Αυτό επισημαίνεται και από τον επίσημο ιστορικό του Γυμνασίου Ναυπλίου⁴¹. Για παράδειγμα, πράξεις που αφορούν το σχολικό έτος 1838-1839 έχουν ενσωματωθεί στο βιβλίο πριν από αυτές που αφορούν το σχολικό έτος 1837-1838. Γενικότερα, η τήρηση του Πρακτικού είναι πλημμελέστατη. Για ευνόητους λόγους εμείς θα ακολουθήσουμε την χρονολογική σειρά.

Για το ζήτημα που μας ενδιαφέρει τις πρώτες σχετικές πληροφορίες μάς τις παρέχει ο ονομαστικός κατάλογος των μαθητών του Ελληνικού Σχολείου με τα αποτελέσματα των εξετάσεων του τέλους της σχολικής χρονιάς 1837-1838.⁴² Στον κατάλογο αυτό, εκτός από το ονοματεπώνυμο των μαθητών και τα αποτελέσματα σε κάθε εξεταζόμενο μάθημα ξεχωριστά, καθώς και τις παρατηρήσεις «ἐπὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐξετάσεων», υπάρχει ειδική στήλη με τον τίτλο: «ποιότης» στον οποίο καταγράφονται παρατηρήσεις για την ευφυΐα, αλλά και τον χαρακτήρα και τη συμπεριφορά του κάθε μαθητή. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις, καταβάλλεται προσπάθεια να ερμηνευτεί η στάση του μαθητή: «ἡ ἀπουσία τοῦ πατρός βλάπτει εὐφυές παιδίον» αναφέρεται για γιο στρατιωτικού ενώ για άλλον σημειώνεται: «μέτριος καὶ ἄμεμπτος, ἀλλ' ἡ ἡλικία ἴσως δυσανάλογος πρὸς τῶν παιδίων», και για έναν τρίτο: «εὐφυές παιδίον ἀλλὰ ἀπασχολούμενον ὑπὸ τοῦ πατρός». Αναφέρω ενδεικτικά ορισμένους ακόμη χαρακτη-

40 Τα έτη 1834-1837 ο διευθυντής του σχολείου, Λεόντιος Αναστασιάδης, δεν τηρούσε πρακτικό συνεδριάσεων του συλλόγου αλλά έστελνε τακτικά πολυσέλιδες λεπτομερείς αναφορές στο Υπουργείο. Οι εκθέσεις αυτές φυλάσσονται στην Κεντρική Υπηρεσία των ΓΑΚ. Βλ. υποσημ. 2.

41 Δεμοίρος, όπ. π., σελ. 47.

42 Πρακτικό 1, σελ. 16-21, «Ονομαστικός Κατάλογος τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου τοῦ ἐν Ναυπλίῳ κατὰ κλάσεις περιέχων τὰ εἶδη τῶν παραδιδομένων μαθημάτων μετὰ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν θερινῶν γενικῶν ἐξετάσεων τοῦ 1838 ἔτους, καὶ τῆς ποιότητος τῶν μαθητῶν (εἰς τρία φύλλα)».

ρισμούς: «ἄμεμπτος, ἀλλὰ ἀπορῶ διατί δέν προήχθη», «ἀμελέστατος», «εὐφυής, ἐπιμελής, ἀλλὰ βραδύγλωσσος», «ἀφυής καί ψυχρός πρὸς παιδία», «εὐφυές καί φιλόμουσον παιδίον», «ἐπιμελής καί ἄμεμπτος», «εὐφυής καὶ ὁπωσοῦν ἐπιμελής», «μέτριοι τὸν νοῦν, ἀλλὰ προσεκτικοί», «ἐπιμελής μὲν, παχύς δέ τὸν νοῦν». Εντύπωση προκαλεῖ ο ἰσμοὺς γιὰ ὁρισμένους μαθητές: «ἴσος τῷ μηδενί» ποὺ ὁμως ἀναφέρεται στὴν ἐπίδοσή τοὺς στα μαθήματα.

Οἱ ἀρνητικοὶ χαρακτηρισμοὶ τῆς συμπεριφορᾶς καὶ στάσης τῶν μαθητῶν ἀπὸ τῆς στήλης: «ποιότης» εἶναι οἱ ἐξῆς: «ἀνάληγτος» (γιὰ τρία παιδιά), «ἄθλιος», «ἀνάληγτος καὶ ἀσυμβούλευτος» (γιὰ δύο μαθητές), «ἀμελέστατον ὡς ἔκδοτον εἰς παίγνια» (γιὰ δύο μαθητές), «ψυχρότατος» ἐνῶ κάποιος μαθητὴς χαρακτηρίζεται: «εὐφυής ἀλλὰ φίλος τοῦ παίζειν», ἄλλος: «ἐπιμελὲς παιδίον ἀλλ' ἔτι παιδίον» καὶ ἓνας ἄλλος «ψυχρὸς καὶ νωθρὸς ἐκ φύσεως». Ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν 98 μαθητῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου, ἀρνητικοὶ χαρακτηρισμοὶ τῆς διαγωγῆς ἀποδίδονται σὲ 15 μαθητές, χωρὶς νὰ υπολογίζουμε τὴν «ἀμέλεια» ποὺ ἀφορὰ μᾶλλον τὴν ἐπίδοση στα μαθήματα καὶ ὄχι τὴν διαγωγή. Δυστυχῶς, δὲν ἔχουμε καμμία ἄλλη πληροφόρηση ποὺ νὰ δικαιολογεῖ τὸν κάθε χαρακτηρισμό. Πῶς, γιὰ παράδειγμα, δίδεται ὁ χαρακτηρισμὸς «ἀνάληγτος» γιὰ ἓναν μαθητὴ;

Παρόλα αὐτά, παρατηροῦμε ὅτι καταβάλλεται προσπάθεια νὰ ἀποδοθεῖ μὲ τὴν μεγαλύτερη δυνατὴ ἀκρίβεια καὶ εἰλικρίνεια ἡ διαγωγή τοῦ μαθητὴ χωρὶς τὴν παραμικρὴ ἐπιφύλαξη μήπως κάποιοι χαρακτηρισμοὶ θεωρηθοῦν προσβλητικοὶ ἢ «αντιπαιδαγωγικοί», ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα. Παρόλα αὐτά ὁ τουλάχιστον προσβλητικὸς χαρακτηρισμὸς «ἡλίθιος» γιὰ μαθητὴ ποὺ ἔχει καταγραφῆι στὸν ὀνομαστικὸ κατάλογο τῆς Α' τάξης τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου γιὰ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1836-1837, δὲν

επαναλαμβάνεται⁴³. Δεν είμαστε φυσικά σε θέση να γνωρίζουμε την αντικειμενικότητα των αξιολογικών αυτών κρίσεων, οπωσδήποτε όμως αποδίδουν, έστω στατιστικά, το ποσοστό των παιδιών που δεν έχουν τη δέουσα διαγωγή, που όπως είδαμε φτάνει στο 15% περίπου.

Στον κατάλογο υπάρχει ξεχωριστή στήλη με το επάγγελμα του πατέρα γεγονός που μας επιτρέπει να προσδιορίσουμε κατά προσέγγιση έστω την κοινωνική προέλευση των μαθητών του Ελληνικού Σχολείου Ναυπλίου το σχολικό έτος 1837-1838. Είναι ίσως πολύ παρακινδυνευμένο να εξαγάγουμε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με την ταξική προέλευση των μαθητών. Όπως είναι αναμενόμενο, το ποσοστό των παιδιών των μεσαίων και υψηλών αστικών και επαρχιακών στρωμάτων είναι αρκετά υψηλό, δεν αποτελεί ωστόσο την πλειοψηφία. Σε αυτή την κατηγορία καταλέγονται: έμποροι, ενοικιαστές, «κτηματικοί», δικηγόροι, γιατροί, αρχιτέκτονες, καθηγητές (ο γιος του Κ. Πιττακού) στρατιωτικοί, δικαστικοί, Δήμαρχος, συνολικά 41 στους 98. Από την άλλη μεριά, μαζί με το εντυπωσιακό ποσοστό ορφανών παιδιών, 25% περίπου, η σχετική πλειοψηφία των παιδιών έχει πατέρα που ανήκει στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα (γεωργοί, υπάλληλοι, ναυτικοί, μικρέμποροι, τεχνίτες, ιερείς). Ο συσχετισμός της κοινωνικής προέλευσης των μαθητών και της διαγωγής τους, δεν οδήγησε σε αξιόλογα συμπεράσματα με μόνη την ενδιαφέρουσα παρατήρηση πως από τους 15 μαθητές με αρνητική αξιολόγηση οι τρεις έχουν πατέρα ιερέα, οι τέσσερις είναι ορφανοί και δύο έχουν πατέρα «κτηματικό». Στον κατάλογο εκπροσωπούνται επίσης μ' ένα μόνο παιδί με αρνητικό χαρακτηρισμό «ποιότητος» οι στρατιωτικοί, οι χωρικοί και ο μοναδικός «τέκτων», ο Σωρμαλάκης από την Κρήτη, ο μαθητής που ήταν: «ἀμελέστατος καὶ ἔκδοτος εἰς παίγνια».

43 ΓΑΚ 2327, 231, Αναστασιάδης προς Υπουργείο, 10/7/1837.

Ανάλογα συμπεράσματα εξάγονται και από τον αντίστοιχο κατάλογο που αφορά το Γυμνάσιο στο οποίο φοιτούσαν ή μάλλον έφτασαν ως τις τελικές εξετάσεις 55 μαθητές.⁴⁴ Από αυτούς αρνητικός χαρακτηρισμός της «ποιότητας» αποδίδεται σε μόλις έξι μαθητές, γεγονός που μας επιτρέπει να συμπεράνουμε πως όσοι μαθητές κατόρθωσαν να φτάσουν σ' αυτή την βαθμίδα, είναι περισσότερο συνειδητοποιημένοι και ώριμοι. Ο χαρακτηρισμός «εϋφυής αλλά μεμπτός» δίνεται στον υπότροφο μαθητή Θεόδωρο Ορφανίδη και τον ορφανό Ηλία Ευσταθόπουλο για τους οποίους έγινε ιδιαίτερη μνεία και το προηγούμενο έτος.

Παρόλο που, εκτός από τις παραπάνω μονολεκτικές παρατηρήσεις, στο πρακτικό δεν υπάρχει καμία καταγραφή συγκεκριμένου πειθαρχικού παραπτώματος εκ μέρους των μαθητών για το σχολικό έτος 1837-1838, ο διευθυντής του σχολείου σε έκθεσή του με ημερομηνία 13 Ιουλίου 1838 προς το Υπουργείο αναφέρει πως στις αρχές Ιουνίου 1838 «ἐγένετο ἀταξία τις μεταξύ τῶν μαθητῶν του Γυμνασίου». Αναφέρει μάλιστα ως πρωταιτίους τους μαθητές Ηλία Ευσταθόπουλο και Θεόδωρο Ορφανίδη⁴⁵.

Φαινόμενα απειθαρχίας παρουσιάστηκαν και στην Α' τάξη, οι μαθητές της οποίας απαίτησαν «αὐθαδῶς προβιβασμόν ἀπό διδασκάλου εἰς διδάσκαλον». Ο διευθυντής δήλωσε αδυναμία να αντιμετωπίσει την συγκεκριμένη κατάσταση και ζήτησε τη συνδρομή της Σχολικής Εφορίας. Σε έκθεση της τελευταίας προς το Υπουργείο με ημερομηνία 20 Ιουλίου 1838 αναφέρει ότι «τά μέτρα τῆς Ἐφορίας τά ὅποια ἐλήφθησαν κατά τά προαναφερθέντα περί ἀπειθησάντων μαθητῶν ἔφερον μὲν τό ἀποτέλεσμα

44 Πρακτικό 1, σελ. 22-25, «Ὀνομαστικός Κατάλογος τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου τοῦ ἐν Ναυπλίῳ κατὰ κλάσεις τῶν Ἑλληνικῶν καί εἶδη τῶν διδασκομένων μαθημάτων καί εἰς τί ἑκάστος ἐνησχολεῖτο καί σημείωσις τοῦ ἀποτελέσματος τῶν θερινῶν γενικῶν ἐξετάσεων τοῦ 1838 ἔτους (εἰς δύο φύλλα)». Αντίγραφο της έκθεσης αποστέλλεται και στο Υπουργείο στις 13.7.1838. ΓΑΚ, 2328, 138.

45 ΓΑΚ 2328, 130, Αναστασιάδης προς Υπουργείο, 13.7.1838.

τῆς εἰρηνοποιήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς εὐταξίας, ἀλλὰ ἡ ἐξακολούθησις τῶν ἰσχυρογνωμιῶν εἰς τέσσαρας μαθητάς ἐφέλκυσαν τὴν τοῦ Γυμνασίου ἀπόφασιν εἰς τὴν ἀποβολὴν των». ⁴⁶ Υποθέτουμε πως πρόκειται για τους ἰδίους μαθητές για τους οποίους στάλθηκε ειδοποίηση στα Γυμνάσια Αθηνῶν καὶ Σύρου με τὴν ὁποία γίνονται γνωστὰ τὰ ονόματα καθὼς καὶ ἡ ποινὴ τους: «ἀπεβλήθησαν ἀπὸ τὸ ἐν Ναυπλίῳ Γυμνάσιον ἐπὶ ἀμελείᾳ καὶ ἀταξίᾳ. Κατεδικάσθησαν ἵνα μὴ γίνωσι δεκτοὶ εἰς οὐδέν τοῦ κράτους Γυμνάσιον [ἔως] συγχωρηθῶσι ὑπὸ τοῦ Γυμνασιάρχου». ⁴⁷ Καὶ πάλι δηλαδὴ δίνεται ἡ δυνατότητα ἀπαλλαγῆς των μαθητῶν ἀπὸ τὴν «εσχάτη των ποινῶν» εφόσον τους συγχωρήσει ὁ διευθυντής.

Στὴ σελίδα 10 στὴν πράξη με ἡμερομηνία 14 Μαΐου 1839 συναντάμε τὴν πρώτη καταγραφή συνεδρίασης που ἀφορὰ πειθαρχικὸ ζήτημα. ⁴⁸ Μάλιστα για τὸ σχολικὸ ἔτος 1838-1839 αὐτὴ τοῦ Μαΐου εἶναι ἡ πρώτη καταγραφή συνολικά. Οἱ καθηγητές ἀντιμετώπιζαν σοβαρὸ ζήτημα με τὴν ἐλλιπὴ φοίτηση των μαθητῶν εἰδικὰ τῆς «ἀνωτέρας τάξεως τοῦ σχολείου», τῆς Δ' τοῦ Γυμνασίου. ⁴⁹ Ἡ πρώτη ἀπόφασις τοῦ συλλόγου ἀφορὰ τὴν ἐπαναφορὰ «μέχρι τῶν διακοπῶν» τῆς διδασκαλίας τῆς τάξης αὐτῆς στὸν κ. Χαράλαμπο Κυριακίδη ἐνῶ με τὴ δεύτερη ἀποφασίζεται «νά προσκληθῶσιν οἱ μαθηταὶ νὰ ἐπιστρέψωσι μέχρι τοῦ ἐρχομένου Σαβ-

46 ΓΑΚ 2328, 123 Οἱ ἔφοροι τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Γυμνασίου καὶ Ἑλληνικοῦ Σχολείου πρὸς Υπουργεῖο, «Περὶ τῶν ἐτησίων ἐξετάσεων τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Γυμνασίου».

47 ΓΑΚ, 2328, 230, Υπουργεῖο πρὸς Γυμνάσιο Σύρου, υπογραφή δυσανάγνωστη (Γ. Γλ=Γλαράκης;), 25.7.1838.

48 Πρακτικὸ 1, σελ. 10: «Πρακτικά τῆς συνεδριάσεως τῶν καθηγητῶν τοῦ Γυμνασίου», 14 Μαΐου 1839.

49 Ὁ Αναστασιάδης ἀποστέλλει στὸ Υπουργεῖο ονομαστικὸ κατάλογο των μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου ὅπου σημειώνεται ποιοὶ μαθητὲς ἀπουσιάζουν. Ὁ κατάλογος τῆς «ἀνωτέρας» καὶ τῆς Γ' τάξης συνοδεύεται ἀπὸ κείμενο μίας παραγράφου στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται πως οἱ μαθητὲς τοῦ Γυμνασίου ἐφτάσαν νὰ εἶναι μόλις 26. ΓΑΚ, 2329, 153, Αναστασιάδης πρὸς Υπουργεῖο, 10.5.1839.

βάτου, 20 τοῦ μηνός εἰς τὰς παραδόσεις ὄλων τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτοὺς μαθημάτων. Ἐκ δὲ τῶν ἐπανελθόντων οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ συμβαδίσωσιν ἔνεκα τῶν ἀπουσιῶν των μὲ τοὺς λοιποὺς συμμαθητάς των νὰ καταβιβάζονται». Ἀπὸ τῆς συγκεκριμένη τάξε λοιπὸν πολλοὶ μαθητές ἀπουσίαζαν γιὰ τόσο μεγάλο χρονικὸ διάστημα πὺς κι ἀν ἀκόμη ἐπέστρεφαν στὰ μαθήματα, δὲν ἦταν βέβαιο πὺς θα μποροῦσαν νὰ συμβαδίσουν με τὴν υπόλοιπη τάξη. Με τὴν ἴδια ἀπόφασή του ὁ σύλλογος ὀρίζει πὺς «ὅσοι δὲ δὲν ἐπανελθῶσιν ἢ οἱ ἐπανελθόντες ἀπειθήσωσιν [ἀντὶ τοῦ ἀρχικοῦ: «ὑποταχῶσιν» πὺς διαγράφηκε], ἀποβάλλονται τοῦ Γυμνασίου, ἄνευ ἐξαιρέσεως». Το πρακτικὸ υπογράφουν ὁ διευθυντὴς Λεόντιος Ἀναστασιάδης καὶ οἱ καθηγητὲς Εἰμ. Ψύχας, Κωνσταντῖνος Πιττακός, Κάρολος Φαβρίκιος καὶ Χ. Κυριακίδης.

Ἡ καταγραφὴ τοῦ πρακτικοῦ ὡστόσο δὲν μας ἐπιτρέπει νὰ ἐρμηνεύσουμε τὸ φαινόμενο τῆς μαζικῆς ἀπουσίας τῶσων μαθητῶν ἀπὸ τὰ μαθήματα. Οὔτε δίνεται ἡ πραγματικὴ εἰκόνα γιὰ τὰ αὐξημένα φαινόμενα ἀπειθαρχίας των μαθητῶν. Γιὰ νὰ κατανοήσουμε τοὺς λόγους ἐξαιτίας τοῦ ὁποῖου οἱ τάξεις φυλλορροοῦσαν καὶ τὸ σχολεῖο ἐφτάσε στὰ πρόθυρα τῆς πλήρους διάλυσης τὸ εαρινὸ ἐξάμηνο τοῦ 1839, θα πρέπει νὰ μελετήσουμε τὸ ἀρχεῖο τοῦ Υπουργείου στὸ ὁποῖο φυλάσσονται ἑκατοντάδες ἐγγράφα γιὰ τὴν κρίση πὺς ξέσπασε στὶς σχέσεις μεταξὺ των τεσσάρων καθηγητῶν (Ψύχα, Πιττακοῦ, Φαβρίκιου καὶ Βενάρδου) τοῦ Γυμνασίου καὶ τοῦ διευθυντῆ, Λεοντίου Ἀναστασιάδη.⁵⁰

Ἡ κρίση αὐτὴ φαίνεται πὺς σοβοῦσε γιὰ ἀρκετὰ χρόνια. Οἱ

50 Σχεδὸν ὁλόκληρος ὁ φάκελος 2329 (λήψεις 23 ἕως 239 ἀπὸ τὶς 410) τοῦ Υπουργείου Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως τῆς Κεντρικῆς Υπηρεσίας των ΓΑΚ ἀφορὰ τὴν κρίση στὸ Γυμνάσιο Ναυπλίου. Εἰδικὰ στὶς ἐκθέσεις τῆς Εφορίας τοῦ σχολείου παρουσιάζεται με δραματικούς τόνους ἡ εἰκόνα διάλυσης τοῦ σχολείου. Λεπτομερὴς ἀπολογισμὸς τῆς κρίσης στὴν τελικὴ 14σέλιδη ἐκθεσὴ τῆς Εφορίας πρὸς τὸ Υπουργεῖο με ἡμερομηνία 30 Ιουλίου 1839 (ΓΑΚ, 2329, 196-209) ὅπου ἐπισυνάπτονται ἀντίγραφα καὶ ἄλλων σχετικῶν ἐγγράφων.

διδάσκοντες κατηγορήσαν τον Αναστασιάδη για αυταρχισμό αλλά και για σωρεία αυθαιρεσιών για εκπαιδευτικά κυρίως θέματα: πως κατατάσσει μαθητές σε τάξεις χωρίς αυτοί να έχουν υποβληθεί στις προβλεπόμενες εξετάσεις, πως έχει προβιάσει στο δικό του τμήμα μαθητές κατώτερης τάξης, πως έχει δώσει και απολυτήριο χωρίς εξετάσεις, πως έχει παραβλέψει το φαινόμενο της μη τακτικής φοίτησης των μαθητών στα Γαλλικά και τέλος πως παραδίδει «ιδιαίτερα» μαθήματα. Θέματα δηλαδή σαν αυτά που, όπως είδαμε παραπάνω, είχαν αποκαλύψει στα τοιχοκολλημένα κείμενά τους προ διετίας περίπου οι μαθητές που τιμωρήθηκαν. Η αντίδραση των καθηγητών έφτασε μέχρι του σημείου να απειλήσουν πως θα διακόψουν τα μαθήματά τους ζητώντας τη λήψη μέτρων.⁵¹

Το σχολείο κινδύνευσε με πλήρη διάλυση. Σύμφωνα με το πόρισμα της έρευνας την οποία είχε διατάξει το Υπουργείο, τα «παράπονα [των καθηγητών] συμβαίνουν προ χρόνων», αλλά αποφαίνεται πως οι κατηγορίες είναι ανυπόστατες και πως κρύβονται άλλα κίνητρα πίσω από την πρωτοβουλία των καθηγητών. Οι καθηγητές που ήταν δυσαρεστημένοι γενικότερα από τις συνθήκες στο Γυμνάσιο Ναυπλίου και ειδικά με τον διευθυντή, Λεόντιο Αναστασιάδη, εκτός από τα επανειλημμένα έγγραφα παράπονα και κατηγορίες εναντίον του διευθυντή, υπέβαλαν και μήνυση κατά τεσσάρων μαθητών, ανάμεσα στους οποίους και οι γνωστοί από την προηγούμενη χρονιά, μαθητές Ηλίας Ευσταθόπουλος και Θεόδωρος Ορφανίδης για την αναγραφή προσβλητικών σημειωμάτων.⁵² Οι μαθητές κατηγορήθηκαν ότι έδρασαν «ύποκινούμενοι από δολίας εισηγήσεις του Γυμνασιάρχου να

51 ΓΑΚ 2329, 58-59. Επιστολή των τεσσάρων καθηγητών του Γυμνασίου, Εμμ. Ψύχα, Κ. Πιττακού, Κ. Φαβρικού και Χ. Βενάρδου προς την Επί των Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως Γραμματεία της Επικρατείας, 2/3/1839.

52 Οι άλλοι δύο ήταν οι Νικόλαος Γαλανόπουλος 20 χρονών και Νικόλαος Πετρόπουλος 22 χρονών.

περιυβρίσωσι καί διαβάλωσι τόν ιδιωτικόν των χαρακτήρα» και «προσέβαλον ἐγγράφως τήν τιμήν τῶν καθηγητῶν» καθώς, με βάση το κατηγορητήριο «ἔγραψαν σατύρας κατ' αὐτῶν».

Η υπόθεση ἔφτασε στα δικαστήρια αλλά τα περιβόητα προβλητικά κείμενα δεν βρέθηκαν οπότε οι κατηγορούμενοι απαλλάχτηκαν.⁵³ Παρά την απαλλαγή τους από τη Δικαιοσύνη, οι Ευσταθόπουλος, Ορφανίδης καθώς και οι αδελφοί Λεωνίδας και Επαμεινώνδας Διογενίδη(;) είχαν να αντιμετωπίσουν τον σύλλογο των καθηγητῶν και τη σχολική Εφορεία που προβληματίστηκαν ιδιαίτερα για τη μεταχείρισή τους καθώς είχαν «παύσει αὐθορμήτως καί ὀριστικῶς νά εἶναι μαθηταί τοῦ σχολείου ἀπό ἀρχάς Ἀπριλίου». Τελικά, αποφασίστηκε να μη θεωρηθούν «ἀποβληθέντες» αλλά «διαγράφονται ἀπό τούς καταλόγους».⁵⁴ Αυτό όμως φαίνεται πως τελικά δεν ἴσχυσε και οι μαθητές εξετάστηκαν κανονικά από τους τέσσερις καθηγητές, τους ίδιους που τους είχαν μηνύσει, ενώ ο Αναστασιάδης αρνήθηκε! Οι δύο μαθητές είχαν υποβάλει αίτημα προς την Εφορία να ξαναγίνουν δεκτοί στο σχολείο και η Εφορία με επιστολή της προς τον διευθυντή και τους καθηγητές του σχολείου υποδεικνύει σε αυτούς πως «ὀφείλουν νά ἀκροασθοῦν καί νά σταθμίσουν τās ἱκεσίας των διά τήν ἐκ νέου παραδοχήν των εἰς τās οἰκείας τάξεις».⁵⁵ Μάλιστα, στις

53 ΓΑΚ, 2329, 23-25. Το πρώτο κείμενο της καταγγελίας των καθηγητῶν με τις υπογραφές των: Εμμ. Ψύχα, Κ. Πιττακού, Κ. Φαβρικίου και Χ. Βενάρδου χωρίς αναγραφή ημερομηνίας, ελήφθη από το Υπουργείο στις 21/1/1839. Στον ίδιο φάκελο, στα έγγραφα 26-29 η απάντηση του Γυμνασιάρχη Αναστασιάδου προς το Υπουργείο με ημ. 23/1/1839. Επίσης στον ίδιο φάκελο στα έγγραφα 46-47, το πόρισμα της ανάκρισης που διενήργησε η Εφορεία του Σχολείου στο οποίο κυρίως βασίστηκε η έκθεση του Υπουργού προς τον Όθωνα. ΓΑΚ, 37, 116, «Περί τοῦ ἐν Ναυπλίᾳ Γυμνασίου», Γ. Γλαράκης, 12/3/1839. ΓΑΚ 2329, 335-337, αρ. 242, ἔτους 1839 [χ. ημ.], Συμβούλιον τῶν ἐν Ναυπλίᾳ Πλημμελειοδικῶν, τμῆμα 3ον.

54 ΓΑΚ 2329, 220 Εφορία προς Υπουργείο, 8.6.1839.

55 ΓΑΚ, 2329, 222-225, «Ἡ Ἐφορία τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Γυμνασίου πρὸς τούς κκ Γυμνασιάρχην καί καθηγητάς τοῦ Γυμνασίου», 21/6/1839.

9 Ιουλίου οι τέσσερις καθηγητές υπέγραψαν «αποδεικτικό» αποφοίτησης, κάτι σαν το σύγχρονο απολυτήριο, του Ελληνικού Σχολείου για τον Ευσταθόπουλο, που όμως χωρίς την υπογραφή του διευθυντή ήταν άκυρο.⁵⁶ Με προσωπική επιστολή του προς την Εφορία ο Ευσταθόπουλος ζητά να υποδείξει στον Αναστασιάδη να του υπογράψει το αποδεικτικό. Η υπόθεση των δύο μαθητών φαίνεται πως τράβηξε σε μάκρος καθώς ο Αναστασιάδης με επιστολή του προς την Διοίκησιν Αργολίδος στις αρχές του επόμενου έτους αναφέρει ότι οι τέσσερις καθηγητές συγχώρεσαν τους Ορφανίδη και Ευσταθόπουλο ζητώντας την επανεγγραφή τους στο σχολείο ενώ ο ίδιος ο διευθυντής φαίνεται να συναινεί σιωπηλά.⁵⁷ Η Εφορία επισημαίνει πως γενικότερα οι εξετάσεις που διενεργήθηκαν στο Γυμνάσιο υπήρξαν «άνάλογοι μέ τήν άθλίαν ταύτην κατάστασιν τών πραγμάτων τοῦ Γυμνασίου» και αναφέρει στο Υπουργείο πως υποχρεώθηκε να παρέμβει προκειμένου να επιβάλει την «χαλίνωσιν» της αταξίας.⁵⁸

Η γενικότερη αναστάτωση που προκλήθηκε είχε άμεσο αντίκτυπο στη διεξαγωγή των μαθημάτων και αναπόδραστα στη συμπεριφορά των μαθητών. Όπως σημειώνει σε έκθεσή του ο Αναστασιάδης, οι μαθητές «συνέλαβον τοσαύτην άποστροφήν ώστε αδύνατον νά σέβωνται καί νά τιμῶσι τοιούτους δασκάλους. Τό δέ κοινόν, οί μέν άτακτώτεροι γελῶσιν κατά γελούων καθηγητῶν οί δέ έμβριθέστεροι άγανακτῶσι καί στενάζωσι».⁵⁹ Οι περισσότεροι μαθητές σταμάτησαν να παρακολουθούν τις παραδόσεις, που απ' ό,τι φαίνεται είχαν πάψει να έχουν τακτικό χαρακτήρα, και μόνον ο Αναστασιάδης με τους καθηγητές του Ελληνικού Σχολείου συνέχιζε να εργάζεται τακτικά αναλαμβάνοντας μάλιστα εξ ανάγκης και περισσότερες ώρες διδασκαλίας.⁶⁰ Όπως παρατηρεί ο

56 ΓΑΚ, 2329, 228

57 ΓΑΚ 2331, 17, Αναστασιάδης προς Διοίκησιν Αργολίδος, 24/1/1840.

58 ΓΑΚ, 2329, 206-207.

59 ΓΑΚ, 2329, 128, Αναστασιάδης προς Υπουργείο, 11/4/1839.

60 ΓΑΚ 2329, 153, Αναστασιάδης προς Υπουργείο, «Όνομαστικός Κατά-

Διοικητής Αργολίδος στις 17 Μαΐου 1839 σε αναφορά του προς το Υπουργείο, η συνεχιζόμενη διάσταση μεταξύ των καθηγητών και του διευθυντή «διετάρaxe τήν εὐταξίαν καὶ τήν πειθαρχίαν».⁶¹ Σε παρόμοιες διαπιστώσεις κατέληξε και η σχολική Εφορία που εκφράζει τον φόβο ότι οι μαθητές «ἦταν ἀδύνατον νά ἐπανελθωσι ὅσον ἔπρεπε εἰς τοὺς ὅρους τῆς πειθαρχίας, τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς τακτικῆς φοιτήσεως εἰς τὰ μαθήματα».⁶² Μάλιστα, στις ανακρίσεις που διενεργήθηκαν κλήθηκαν και μαθητές, γεγονός που επιδείνωσε τελικά τις σχέσεις μεταξύ μαθητῶν και καθηγητῶν. Παρόλα αυτά, ο διευθυντής του σχολείου σε έκθεσή του στις αρχές Μαρτίου 1839, εκφράζεται με ιδιαίτερα μειωτικούς χαρακτηρισμούς για τους μαθητές αλλά και για τους γονεῖς τους: «ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι μαθηταὶ εἶναι παιδάρια καὶ τέκνα ἀνθρώπων διποδῶν ἀδεσπότην καὶ ἐπομένως ἀνάγωγα καὶ ἅμα ἐξελθόντα τοῦ σχολείου οὔτε εὐταξίαν γιγνώσκουσιν οὔτε ἐπιμελοῦσι κατ' οἶκον καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ προόδευσαν». Η περιφρόνηση με την οποία αντιμετωπίζονται οι μαθητές αλλά και οι γονεῖς τους επισφραγίζει με τον χειρότερο τρόπο την παρακμή ενός σχολείου που είχε μόλις λίγα χρόνια λειτουργίας.⁶³

Η κρίση διήρκεσε πάνω από έναν χρόνο και ξεπεράστηκε όταν ο μεν Κ. Πιττακός συμφιλιώθηκε τελικά με τον Αναστασιάδη, ο δε Βενάρδος μετέβη στο Παρίσι να σπουδάσει Ιατρική, ενώ ο Ψύχας στο Γυμνάσιο της Σύρου, όπου υπήρχαν επιτέλους τα απαραίτητα ὄργανα της Φυσικῆς και όπου δεν θα ήταν υποχρεωμένος να διδάσκει υποχρεωτικά και τα Γαλλικά, ὡπως στο Ναύπλιο. Ἐτσι ἔμεινε μόνος ο Φαβρίκιος να συνεχίζει την ἔριδα που μετά την απόρριψη της αἴτησης μετάθεσής του, κατηγορήθηκε πως απείχε συστηματικά ἀπὸ τα μαθήματα, παραδίδοντας

λογος τῶν μαθητῶν τοῦ ἐν Ναυπλίᾳ Γυμνασίου κατὰ κλάσεις τῶν ἑλληνικῶν», 10/5/1839

61 ΓΑΚ, 2329, 140, Διοικητής Αργολίδας προς Υπουργείο, 17/5/1839.

62 ΓΑΚ 2329, Εφορία προς Υπουργείο, 202.

63 ΓΑΚ 2329, 89, Αναστασιάδης προς Υπουργείο, 4/3/1839.

όμως «ιδιωτικῶς».⁶⁴ Τελικά, η «ἐλεεινή κατάσταση τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας», ὅπως τη χαρακτηρίζει ο νέος Υπουργός, Ν. Γ. Θεοχάρης, αντιμετωπίστηκε με την παραίτηση του Αναστασιάδη και την αντικατάστασή του ἀπὸ τον Δόκτορα Αδόλφο Ανσέλμο τον Μάρτιο του 1841.⁶⁵

Για το τέλος του σχολικοῦ ἔτους 1838-1839 ἔχουμε ἓναν κατάλογο βαθμολογίας της επίδοσης και της διαγωγῆς των μαθητῶν του Γυμνασίου, που εγκρίνεται «διὰ τῆς πλειονοψηφίας»⁶⁶, ο οποίος μάλιστα προηγείται των καταγραφῶν που αφοροῦν το σχολικό ἔτος 1837-1838, ἐνῶ μετὰ ἀπὸ αρκετές σελίδες, κι αφοῦ ἔχουν προηγηθεῖ ἄλλες καταγραφές, ακολουθεῖ το Μαθητολόγιο για το Ἑλληνικό Σχολεῖο και το Γυμνάσιο.⁶⁷

Σε ὅ,τι αφορά τη διαγωγή, ἀπὸ το σύνολο των 25 μαθητῶν του καταλόγου, οἱ ἐξί ἔχουν βαθμό διαγωγῆς μικρότερο του 6 γεγονός που με βάση τα ὅσα ορίζονται στο τέλος του σχετικῶν πρακτικοῦ τούς καθιστᾷ «ἐπιλήψιμους». Ἀν θέλουμε να συγκρί-

64 ΓΑΚ, 37, 119, Υπουργεῖο πρὸς Ὁθωνα, Γ. Γλαράκης, 6/8/1839. ΓΑΚ, 37, 125, Ν. Γ. Θεοχάρης, 26/2/1840. ΓΑΚ, 37, 126, Υπουργεῖο πρὸς Ὁθωνα, Ν. Γ. Θεοχάρης, 12/8/1840.

65 Ἡ πρόταση του Υπουργοῦ στο ΓΑΚ, 37, 131, Υπουργεῖο πρὸς Ὁθωνα, Ν. Γ. Θεοχάρης, 9/11/1840 και ἡ ἀπόφαση του βασιλιά στο ΓΑΚ 2331, 52-53, Ὁθων, 20/2-4/3/1841. Ο Αναστασιάδης παρέμεινε ως ἀπλὸς καθηγητὴς στο σχολεῖο ως τις 27/7/1843 ὁπότε και μετατέθηκε στην Αθήνα. Βλ. Δαυὶδ Ἀντωνίου, «Τα εκπαιδευτικά του Ναυπλίου», Ναυπλιακά Ἀνάλεκτα, IV, Ἐκδοση Δήμου Ναυπλιέων, Ναύπλιο 2000, σ. 42.

66 Πρακτικό 1, σελ. 12-13, «Πρωτόκολλον τῆς συνεδριάσεως τῶν Καθηγητῶν μετὰ τοῦ Γυμνασιάρχου: Κατάλογος τῆς ποιότητος κατὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν διαγωγήν τῶν μαθητῶν τοῦ παρόντος ἔτους 1839».

67 Πρακτικό 1, σελ. 26-29, «Μαθητολόγιον τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Ἑλληνικοῦ Σχολείου καὶ σημειώσεις τοῦ ἀποτελέσματος τῶν θερινῶν γενικῶν ἐξετάσεων τοῦ 1839 ἔτους (εἰς δύο φύλλα)» (14 Ἰουλίου 1839) και στο ἴδιο σελ. 30-31, ἔχουμε το Μαθητολόγιο του Γυμνασίου. Δὲν γνωρίζουμε για ποιὸν λόγο το Μαθητολόγιο του Γυμνασίου καταγράφεται δύο φορές σε διαφορετικὲς σελίδες του Πρακτικοῦ 1. Ὡς οὐδὴποτε ἡ κρίση του πρώτου εξαμήνου του 1839 θα ἐπαιξε τὸν ρόλο της στην κακή λειτουργία του σχολείου και τὴν μὴ τυπική τήρηση των πρακτικῶν.

νουμε τη διαγωγή με την επίδοση αυτών των επιλήψιμων μαθητών, διαπιστώνουμε ότι είναι ανάλογη, δηλαδή οι μαθητές με «επιλήψιμη» διαγωγή έχουν και χαμηλή επίδοση. Γενικά όμως η επίδοση των μαθητών είναι μάλλον χαμηλή καθώς ο μεγαλύτερος βαθμός είναι το 10 με άριστα το 13 ενώ 14 στους 25 μαθητές έχουν βαθμολογία από 6 και κάτω. Πολύ λογικό εάν λάβουμε υπόψη την κρίση που ξέσπασε στο σχολείο το σχολικό έτος 1838-1839. Το πρακτικό υπογράφουν ο Γυμνασιάρχης Λεόντιος Αναστασιάδης και οι καθηγητές Εμμ. Ψύχας, Χ. Βενάρδος και Κ. Πιττακός.

Σε ό,τι αφορά το Μαθητολόγιο του Ελληνικού Σχολείου του ίδιου έτους, 1838-1839, έχουμε μόνον για τους 18 μαθητές της Γ' κλάσης χαρακτηρισμό της «ποιότητας». Για τις μικρότερες δύο κλάσεις, έχουμε τις γενικές παρατηρήσεις του διευθυντή Λεοντίου Αναστασιάδη. Για μεν τη Β' κλάση η έκθεση του διευθυντή έχει ως εξής: «Περί δέ τῆς ἠθικῆς των καταστάσεως οἱ μὲν προβιβαστοὶ εἶναι οἱ μὲν εὐφυεῖς, οἱ δὲ ἐπιμελεῖς, οἱ δὲ ἀμφοτέρω καὶ γενικότερον εἶναι πάντες χρηστοῖς, ἐξαιρουμένων τινῶν παιδαριωδῶν ἀνοησιῶν». Για την Α' κλάση σημειώνονται τα εξής: «Περί δέ τῆς διαγωγῆς των, ἡ τῶν πλειόνων, οἷα κατ' οἶκον, τοιαύτη καὶ ἐν τῷ σχολείῳ, τῶν μὲν καλῶς ἀγομένων, χρηστή, τῶν δὲ μὴ καλῶς, ἄτακτος, καὶ ἀνοησιῶν παιδαριωδῶν πλήρης. Καὶ εἰς τοῦτο σπεύδω, ὅσον δύναμαι, νὰ σωφρονίσω τοὺς ἀτακτοῦντας καὶ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας βλέπω καὶ αἴσια ἀποτελέσματα». Εδώ ο διευθυντής χρησιμοποιεῖ ηπιότερους χαρακτηρισμούς απ' αυτούς που χρησιμοποιεῖ στην έκθεση του Μαρτίου προς το Υπουργεῖο στην οποία χαρακτηρίζει τους γονεῖς «διποδα ἀδέσποτα»! Τώρα, ποια εἶναι τα «αἴσια» ἀποτελέσματα που βλέπει, όταν οὔτε οι παραδόσεις γίνονταν τακτικά, οὔτε οι μαθητές παρακολουθούσαν συστηματικά, αυτό μόνον ο ἴδιος το γνωρίζει.

Επιρρεπείς στην αταξία φαίνεται πως ἦταν οι δύο γιοι οἰνοπωλῶν ἀπὸ την Τρίπολη αφού ο μὲν πρῶτος χαρακτηρίζεται: «εὐφυ-

ής μέν, αλλά ανόητος καί άξεστος», ο δε άλλος: «άτακτότατος ώς ταραξίας». Κανείς από τους δύο δεν εμφανίστηκε στις εξετάσεις. «Μέτριος καί έπιλήψιμος» ο γιος του εμπόρου Μερικά από τη Λακωνία. «Εύφυής αλλά άτακτος» ο γιος του «κτηματικού» Μαργέλη από την Τρίπολη. «Εύφυής αλλά μεμπτός» χαρακτηρίζεται και πάλι ο Ηλίας Ευσταθόπουλος από το Άργος που έχει απασχολήσει επανειλημμένα τον σύλλογο. Τέλος, «έπιπόλαιος καί άκριτος» χαρακτηρίζεται ο γιος ιερέα από την Γόρτυνα.

Σε κανένα σημείο του πρακτικού ωστόσο δεν αναφέρονται οι ευθύνες των διδασκόντων και του διευθυντή για τη χαμηλή επίδοση και τα φαινόμενα απειθαρχίας των μαθητών.

Στον αντίστοιχο πίνακα του επόμενου σχολικού έτους, 1839-1840⁶⁸, στην Α' κλάση του Ελληνικού Σχολείου φοιτούσαν 48 μαθητές για τη διαγωγή των οποίων γίνεται το εξής γενικό σχόλιο: «Περί δέ τής διαγωγής των, ή τών πλειόνων, οία κατ' οίκον, τοιαύτη καί έν τῷ σχολείῳ, τών μέν καλῶς άγομένων, χρηστή, τών δέ κακῶς, άτακτος καί παιδαριωδῶν άνοησιῶν πλήρης, πρός καταστολήν τών όποίων πάντα λίθον κινῶ, μετά τών διδασκόντων τήν κλάσιν καί μόλις βλέπω μεταβολήν». Εύγλωττος, πιστεύω, ο Αναστασιάδης: όσοι είχαν λάβει καλή αγωγή από το σπίτι, συμπεριφέρονταν και στο σχολείο καλά, όσοι την στερούνταν, συμπεριφέρονταν ανάγωγα. Αδιευκρίνιστη παραμένει ωστόσο η έκφραση: «πάντα λίθον» τον όποιον κινούσε ο διευθυντής προκειμένου να καταστείλει, σύμφωνα με τη δική του έκφραση τους ατακτούντες μαθητές. Δυστυχώς δεν εντοπίσαμε καταγραφές πράξεων του συλλόγου για πειθαρχικά ζητήματα το σχολικό έτος 1839-1840 που ακολούθησε την περίοδο της σοβαρής κρίσης που ταλαιπώρησε για ένα τουλάχιστον εξάμηνο το σχολείο.

68 Πρακτικό 1, σελ. 32-35, «Μαθητολόγιον του Έλλ. Σχολείου Ναυπλίου κ' σημειώσεις του άποτελέσματος τών εξετάσεων του θερινού εξαμήνου του 1840 έτους (εις δύο φύλλα)».

Στη Β' κλάση φοιτούσαν 26 μαθητές από τους 44 που είχαν εγγραφεί στην Α' το προηγούμενο σχολικό έτος. Έχουμε δηλαδή ένα εντυπωσιακό ποσοστό απόρριψης ή διαρροής από την Α' στην Β' τάξη του Ελληνικού Σχολείου, 40% περίπου. Σε ό,τι αφορά τη διαγωγή τους γίνεται το ακόλουθο λακωνικό σχόλιο: «περί δέ τῆς ἠθικῆς ἡ κλάσις εἶναι γενικώτερον χρηστοήθης πλὴν τινῶν παιδαριωδῶν ἀταξιῶν».

Εντονότερη απόρριψη ή διαρροή παρατηρείται στην Γ' κλάση του Ελληνικού Σχολείου καθώς από τους 41 μαθητές που είχαν ολοκληρώσει την Α' τάξη το σχολικό έτος 1837-1838, έφτασαν στις τελικές εξετάσεις του σχολικού έτους 1839-1840 μόλις 18 μαθητές, λιγότεροι δηλαδή από τους μισούς. Εύλογα επομένως, μετά από τέτοια κρησάρα, όλοι οι μαθητές να χαρακτηρίζονται «χρηστοήθεις», πλην ενός γιου ιερέα του οποίου η μεν επίδοση έχει τον χαρακτηρισμό: «κακῶς» η δε «ποιότης» τον χαρακτηρισμό: «ἄτακτος καὶ ἀμελής».

Στον αντίστοιχο Πίνακα του ίδιου σχολικού έτους για το Γυμνάσιο, το σύνολο των 30 μαθητών της Α' και της Γ' τάξης του Γυμνασίου, (16 και 14 μαθητές αντίστοιχα), χαρακτηρίζεται «χρηστοήθης καὶ ἐπιμελής». Απουσιάζει παντελώς, γεννώντας εύλογα ερωτήματα, η ονομαστική κατάσταση των μαθητών της Β' τάξης. Ενδιαφέρον επίσης είναι και το σχόλιο: «περί δέ λατινικῶν, ὅσα καὶ ἡ τρίτη καὶ ἡ πρώτη ἔμαθον εἶναι ἴσα τῷ μηδενί». Αν μη τι άλλο, η αξιολόγηση της επίδοσης γίνεται με αφοπλιστική ειλικρίνεια.

Στο τέλος του Πρακτικού 1 έχουν ενσωματωθεί φύλλα μικρότερου σχήματος με τους πίνακες του σχολικού έτους 1840-1841.⁶⁹ Στο συγκεκριμένο Μαθητολόγιο προηγείται ο κατάλογος των μαθητών του Γυμνασίου. Έχουμε εδώ 8 μαθητές στην Γ' τάξη και

69 Πρακτικό 1, σελ. 38-45, «Πρόγραμμα καὶ μαθητολόγιον τῆς Ἐαρινῆς Ἑξαμηνίας τοῦ 1841 τοῦ Β. Γυμνασίου Ναυπλίας».

13 μαθητές στην Β΄ τάξη που χαρακτηρίζονται «άξιοσέβαστοι και διά τό ήθος».

Στην Α΄ τάξη όμως παρατηρήθηκε το φαινόμενο να διακόψει τη φοίτηση η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών στις 15 Φεβρουαρίου. Συγκεκριμένα μόνο ένας από τους 20 μαθητές φαίνεται πως έφτασε ως τις τελικές εξετάσεις φοιτώντας κανονικά ενώ ένας ακόμη φαίνεται πως επανήλθε επειδή: «υπότροφος ών, ἐκινδύνευσε μή ἔχων τόν ἐπιούσιον». Για δύο μαθητές γίνεται το σχόλιο: «εἶπεν ὁ διδάσκαλος ὅτι δέν εἶναι μαθητής, ὡς μή φοιτῶν» ενώ για άλλον «τήν ἀποβολήν ἀπήτησεν ὁ διδάσκαλος». Σύμφωνα με τον Δεμοίρο, έχουμε να κάνουμε με την πρώτη απεργία μαθητών στη νεότερη ελληνική ιστορία. Αν και, όπως αναφέρει ο διευθυντής του σχολείου, Λεόντιος Αναστασιάδης, η «αίτια τῆς ἀποσκιρτήσεως ἀγνοεῖται», ο Δεμοίρος θεωρεί πως η αιτία της αποχής ήταν η ρήξη με τον καθηγητή των Λατινικών Κάρολο Φαβρίκιο επειδή ήταν πολύ αυστηρός στη βαθμολογία.⁷⁰ Αντίθετα με τους παραπάνω, ο διευθυντής του Ελληνικού Σχολείου, Νικόλαος Κυριακίδης, με έγγραφη αναφορά του προς το Υπουργείο κατηγορεί τον Αναστασιάδη ότι συνωμοτεί σε βάρος του σχολείου και πως έχει υποκινήσει τους μαθητές εναντίον του καθηγητή Κ. Πιττακού. Αναφέρει συγκεκριμένα πως στις 17 Φεβρουαρίου κι ενώ ο ίδιος διενεργούσε τις εξετάσεις της τάξης του στο μάθημα των Ελληνικών, εισέβαλε στην αίθουσα μαθητής της τάξης του Πιττακού φωνάζοντας πως ο Πιττακός τον εξύβρισε. Ο Κυριακίδης διαπίστωσε πως ολόκληρη η τάξη του Πιττακού είχε ξεσηκωθεί εναντίον του καθηγητή τους παρασυρόμενη από τέσσερις «ἄθλιους καί παμπτώχους» μαθητές τους οποίους, όπως ισχυρίζεται, ο Αναστασιάδης άλλους τους πλήρωσε και σε άλλους υποσχέθηκε υποτροφία. Τέλος, ο Κυριακίδης ζητά την καθαίρεση του Αναστασιάδη, πράγμα που, όπως είδαμε συνέβη

70 Δεμοίρος, όπ. π., σελ. 44-45.

λίγες εβδομάδες αργότερα ενώ ο ίδιος μετατέθηκε στην Πάτρα.⁷¹ Έτσι, η αντιμετώπιση του ζητήματος της συμπεριφοράς των μαθητών της τάξης του Πιττακού παρέμεινε σε εκκρεμότητα έως τη συνεδρίαση της 1ης Μαρτίου.

Σε ό,τι αφορά το ίδιο σχολικό έτος στο Ελληνικό Σχολείο, για τους 41 μαθητές της Α' τάξης όπως σημειώνει ο διευθυντής, Λεόντιος Αναστασιάδης: «ἐπειδὴ δέ οἱ συγκροτοῦντες τήν κλάσιν ταύτην, παῖδες εἰσὶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ὄχλου, τήν κατ' οἶκον ἀγωγὴν παιδείαν (sic) δέν ἔχουσιν, ἀνάγκη πᾶσα ἐπιτηρήσεως τὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς εὐταξίας αὐτῶν». Κανένας χαρακτηρισμός ή σχόλιο δεν υπάρχει για τους 28 μαθητές της Β' τάξης, ενώ για τους 22 μαθητές της Γ' τάξης γίνεται το εξής σχόλιο: «πάντων δέ τῶν μαθητῶν τούτων, οἱ μὲν ἐν ἡλικίᾳ ὄντες καὶ διαγωγῆς χρηστῆς καὶ ἐπιμελεῖς, οἱ δέ παῖδες, ὁ μὲν μᾶλλον, ὁ δέ ἥττον ἐπιμελής καὶ ἄτακτος ὁμοίως». Με τον όρο «ἐν ἡλικίᾳ ὄντες» εννοούνται οι ενήλικες μαθητές που διακρίνονται έτσι από τους «παῖδας» που λογικά όλο και κάποια αταξία θα κάνουν.

71 ΓΑΚ, 2331, 63-66, Κυριακίδης προς Υπουργείο, χ. ημ., Οπωσδήποτε όμως εντός του Φεβρουαρίου 1841.

Ευνορία 18^η καὶ Ευνορία μετὰ τῶν καθ' ἑαυτὴν καὶ Λεονορία

Συντάχθηκε εν τω δυνάμει
ἐν Ναυαγίου, τῇ 2 Μαρτίου, 1851.

...και 2. Μαΐου, 1854. —

Πρόγραμμα

Τῶν κατὰ τὴν ἑξῆς ἐξαμηνίαν τῆς 1857-1858

[illegible]

**Περίοδος 1841-1845: διευθυντές
Α. Ανσέλμος, 1841-Φεβρουάριος 1843,
Γ. Χρυσοβέργης, Οκτώβριος-Νοέμβριος 1844**

Για καλή μας τύχη, το Πρακτικό 2, δηλαδή των ετών 1841-1845, υπήρξε περισσότερο διαφωτιστικό. Αυτό, σύμφωνα με τον Δεμοίρο οφείλεται στον διορισμό του Δόκτορος Αδόλφου Ανσέλμου ως διευθυντή, «μεγάλης μορφώσεως και πεπρωκισμένου με οργανωτικές και διοικητικές ικανότητας». Ο Ανσέλμος διορίζεται στις 4⁷² αλλά αναλαμβάνει καθήκοντα επίσημα στις 7 Μαρτίου 1841 και εγκαινιάζει αμέσως το νέο Πρακτικό στο οποίο καταγράφονται τακτικά και συστηματικά πλέον οι συνεδριάσεις και τα πεπραγμένα του συλλόγου διδασκόντων.⁷³

Όπως είδαμε παραπάνω, το σχολικό έτος 1840-1841, στο Ελληνικό Σχολείο φοιτούσαν 91 μαθητές και στο Γυμνάσιο 41. Είναι χαρακτηριστικό πως στην Α' τάξη του Ελληνικού Σχολείου

72 ΓΑΚ 2331, 52-53, Όθων, 4/3/1841.

73 Πρακτικό 2, σελ. 2.

ενεγράφησαν 41 μαθητές ενώ στις δύο επόμενες 28 και 22 αντίστοιχα. Στις δε τρεις τάξεις του Γυμνασίου φοιτούσαν 20 μαθητές στην Α' τάξη, 13 στη Β' και μόνον 8 στη Γ'. Εξακολουθεί δηλαδή το φαινόμενο της αυξημένης μαθητικής διαρροής. Δυστυχώς δεν γνωρίζουμε πόσοι μαθητές είχαν εγγραφεί στην Α' κλάση του Ελληνικού Σχολείου το σχολικό έτος 1834-1835, από την οποία λογικά προέρχονται οι μαθητές της Γ' τάξης Γυμνασίου του σχολικού έτους 1840-1841, για να μπορέσουμε να υπολογίσουμε με πιο συστηματικό τρόπο τη μαθητική διαρροή.

Η πρώτη πράξη συνεδρίασης του συλλόγου καθηγητών «ἀφορώσα ἀταξίας μαθητῶν» έχει ημερομηνία 1η Μαρτίου 1841 και αναφέρεται στην ταραχή που προκλήθηκε στο μάθημα του Κ. Πιπτακού εναντίον του οποίου οι μαθητές συνέταξαν αναφορά.⁷⁴ Παρά τας «πατρικὰς συμβουλὰς» του νέου Γυμνασιάρχῃ Αδόλφου Ανσέλμου «οἱ δυσπειθεῖς οὗτοι νέοι ἐπέμειναν παραιτηθέντες τοῦ καταστήματος», προχώρησαν δηλαδή σε αποχή.⁷⁵

Σύμφωνα με την απόφαση του συλλόγου των καθηγητῶν, αφού διευκρινίζεται πως: «Ἄν καὶ πάνυ δυσάρεστος ὁ τρόπος καὶ ἡ κακοήθειά των, προξενήσασα κοινήν ἀγανάκτησιν, διὰ τὴν μακροθυμίαν ὅμως, ὀρίζεται τό ἐξῆς ἐπικεικὲς μέτρον»:

Α. Διακοπή μιας μέρας των τακτικῶν μαθημάτων για την «ἀτακτῆσασαν κλάσιν», δηλαδή τιμωρεῖται το τμήμα με ἀπώλεια μαθημάτων.

Β. Οι μαθητές να επανέλθουν την επομένη «μεταμεληθέντες».

Γ. Αν αποτύχει αυτό το μέτρο, αν δηλαδή δεν επιδείξουν μεταμέλεια οι μαθητές, να αποβληθούν από το κατάστημα αυτό αλλά

⁷⁴ Η αναγραφή της ημερομηνίας, 1η Μαρτίου, είναι προβληματική εφόσον γνωρίζουμε πως ο Ανσέλμος ανέλαβε καθήκοντα μία εβδομάδα αργότερα, αλλά δεν έχουμε άλλες διαθέσιμες πηγές για να εξάγουμε κάποιο συμπέρασμα. Έτσι, κρατάμε την ημερομηνία αναγραφής στο Πρακτικό 2

⁷⁵ Πρακτικό 2, σελ. 6, «Ναῦπλιον τῇ 1ῇ Μαρτίου 1841. Συνεδρίασις ἀφορώσα ἀταξίας μαθητῶν».

και από κάθε άλλο του κράτους «πρός σωφρονισμόν των καί παρδειγματισμόν εις τούς άλλους συμμαθητάς καί συναδέλφους των».

Επομένως, η αποχή των μαθητών μιας τάξης σε βάρος καθηγητή και η αμφισβήτηση του καθηγητή αντιμετωπίζεται ως ανταρσία η οποία πρέπει να κατασταλεί. Δίνεται όμως, «διά τήν μακροθυμίαν», μία τελευταία ευκαιρία στους άτακτους να μεταμεληθούν προκειμένου να επανέλθουν στα μαθήματά τους.

Εκτός από τις συνηθισμένες και σήμερα αντιδράσεις σε βάρος συγκεκριμένου καθηγητή, ένα ζήτημα που επανέρχεται συχνά, ένα επίσης διαχρονικό φαινόμενο ειδικά στις μεγαλύτερες ηλικίες μαθητών, είναι η η αδικαιολόγητη απουσία από τα μαθήματα. Η επόμενη καταγραφή στο Πρακτικό 2 έχει ημερομηνία 24 Απριλίου 1841 και αφορά τη λήψη πειθαρχικών μέτρων για μαθητές που απουσιάζουν συστηματικά.⁷⁶ Πιο συγκεκριμένα: 1) Εξαλείφεται από τον κατάλογο της Α' κλάσης ο μαθητής Αγάθων Βρονικόφτσης «περιφερόμενος άδικαιολογήτως» και έχοντας ήδη «πολυχρόνιον άπουσίαν». 2) «Περί τοῦ Π. Παπαβασιλείου, μαθητοῦ τῆς αὐτῆς κλάσεως άμελοῦντος τά καθήκοντά του, πρέπει νά επιπληχθῇ καί νά άπειληθῇ ὅτι ἂν έξακολουθήσει άμελῶν θέλει άποβληθῇ». 3) «Όμοίως περί τοῦ Σ. Νικολαΐδου ὅτι δέν λογίζεται τακτικός μαθητής ὡς μή άκολουθῶν ὅλα τά μαθήματα». 4) «Όμοίως περί τοῦ Δ. Χρυσοβέργη ὑποτρόφου, προ πολλοῦ άποντος εις Ἀθήνας νά επανέλθῃ ἄλλως δέ νά έξαλειφθῇ από τόν κατάλογον».

Τον επόμενο μήνα, στις 17 Μαΐου 1841, συνέρχεται εκ νέου ο σύλλογος για πειθαρχικούς λόγους και συγκεκριμένα «περί τῆς άμελείας τοῦ μαθητοῦ Κωνσταντίνου Ναούμ». ⁷⁷ Για τον σω-

76 Πρακτικό 2, σελ. 11, «Συνεδρίασις τοῦ Γυμνασιάρχου μετά τῶν καθηγητῶν τῇ 24ῃ Απριλίου 1841».

77 Πρακτικό 2, σελ. 15, «Συνεδρίασις τοῦ Γυμνασιάρχου μετά τῶν καθηγητῶν τῇ 17ῃ Μαΐου 1841».

φρονισμό του Ναούμ αποφασίστηκε «ότι πρέπει να θεωρείται ως ακροατής μάλλον παρά ως τακτικός μαθητής έως της έπιστροφής του πατρός του έξ Αθηνών». Δεν γνωρίζουμε όμως ποια αφορμή έδωσε ο Ναούμ, αλλά η αναφορά στον απόντα πατέρα μας κάνει να υποθέσουμε πως επρόκειτο για παιδί με πλημμελή επιτήρηση.

Σύμφωνα με την επόμενη απόφαση του συλλόγου καθηγητών του τέλους του σχολικού έτους 1840-1841, οι μαθητές που δεν εμφανίστηκαν στις εξετάσεις και μάλιστα αδικαιολόγητα «δέν θεωρούνται του λοιπού μαθηταί».⁷⁸

Το επόμενο σχολικό έτος, 1841-1842, στις 16 Οκτωβρίου 1841, έχουμε την πρώτη καταγραφή της βαθμολογίας της διαγωγής των μαθητών στη κλίμακα από 1 έως 8.⁷⁹

Τάξη	Αριθ. Μαθητών	Μ. Ο. Διαγωγής
Τετάρτη Τάξις Γυμνασίου	7	7,1/8
Τρίτη Τάξις Γυμνασίου	7	6/8
Δευτέρα Τάξις Γυμνασίου	18	5,6/8
Πρώτη Τάξις Γυμνασίου	19 (+ένας που διέκοψε)	5,2/8

Ο παραπάνω πίνακας προσφέρεται για την εξαγωγή πολλών συμπερασμάτων. Πρώτα πρώτα είναι ολοφάνερη η αυξημένη επιλεκτικότητα του συστήματος πρόσβασης καθώς βλέπουμε πως από τους 13 μαθητές της Β' τάξης του Γυμνασίου του προηγούμενου σχολικού έτους προήχθησαν ή συνέχισαν μόνο οι 7 ενώ, όπως είδαμε παραπάνω, το προηγούμενο έτος οι μαθητές της ίδιας τάξης ήταν 8. Η κρησάρα αυτή είχε άμεσο αντίκτυπο στη διαγωγή των μαθητών που στις δύο τελευταίες τάξεις έχουν

78 Πρακτικό 2, σελ. 19, «Συνεδρίασις του Γυμνασιάρχου μετά των καθηγητών τη 23η Ιουνίου 1841».

79 Πρακτικό 2, σελ. 34-39, «Συνεδρίασις του Γυμνασιάρχου μετά των καθηγητών τη 16η Οκτωβρίου 1841».

από καλή έως άριστη διαγωγή. Προφανώς οι λίγοι μαθητές που συνεχίζουν είναι απόλυτα συνειδητοποιημένοι και αφοσιωμένοι στον σκοπό τους, οπότε τα περιθώρια παραβατικής συμπεριφοράς ή έστω αταξίας είναι περιορισμένα. Αντίθετα στις δύο πρώτες τάξεις η διαγωγή των μαθητών είναι μάλλον μέτρια με δύο μαθητές στην Α΄ και τρεις στη Β΄ τάξη να έχουν βαθμολογία διαγωγής κάτω από 4.

Ιδιαίτερα χαμηλή όμως είναι η βαθμολογία της διαγωγής των μαθητών του Ελληνικού Σχολείου. Εδώ έχουμε 18 μαθητές με βαθμολογία από 1-4 και μόνο οκτώ μαθητές με βαθμολογία από 6-8. Δηλαδή η μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών του Ελληνικού Σχολείου έχει μάλλον κακή συμπεριφορά στο σχολείο. Αναμενόμενο ίσως αν λάβουμε υπόψη την ηλικία των μαθητών. Οι μαθητές του Γυμνασίου αφενός είναι λιγότεροι αφετέρου ωριμότεροι. Αντίθετα του Ελληνικού Σχολείου είναι σε πιο “ανήσυχη” ηλικία.

Μετά από δύο εβδομάδες, στις 31 Οκτωβρίου του ίδιου έτους, έχουμε την καταγραφή της «ποιότητας» των μαθητών όπως και στον αντίστοιχο πίνακα του Πρακτικού 1.⁸⁰ Οι χαρακτηρισμοί που καταγράφονται είναι οι εξής:

Θετικοί: άμεμπτος, ήσυχος, άριστη (διαγωγή)

Αρνητικοί: άπρόσεκτος, άμελής, «κακώς», άμελής καί άτακτος, κακίστη (διαγωγή), άτακτος, άπρόσωπος, κακοήθης, άμελέστατος

Εννοείται πως κάποια, όπως το «άτακτος» και το «άμελής» επαναλαμβάνονται. Για έναν μαθητή σημειώνεται πως: «άπεκρίθη άποτόμως προς τόν καθηγητήν τής κλάσεως» ενώ για άλλον πως: «κατά τούτου όλοι οί καθηγηταί έξέφρασαν παράπονα».

Την 1η Δεκεμβρίου σε νέα συνεδρίασή του ο σύλλογος ασχο-

80 Πρακτικό 2, σελ. 41-45, «Συνεδρίασις τοῦ Γυμνασιάρχου μετά τῶν καθηγητῶν καί διδασκάλων τῇ 31ῃ Οκτωβρίου 1841».

λείται με την επίδοση και διαγωγή των μαθητών του Ελληνικού Σχολείου.⁸¹ Στις καταγραφές που αφορούν την «Γ' κλάσιν» έχουμε για δύο από τους 22 μαθητές την εξής σημείωση: «ἄτακτος καὶ ἀμελής εἰς τὰ Λατινικά». Στη δε «Β' κλάσιν» έχουμε τους χαρακτηρισμούς: «ἄπρόσωπος καὶ ἀμελής», «ἀμελέστατος» με τον συγκεκριμένο μάλιστα να έχει βαθμό 0 στην Ιστορία ενώ σε άλλα μαθήματα οι βαθμοί του ήταν 3, 2 και 1. Οι χαρακτηρισμοί: «ἄτακτος» και «ἀμελής» επαναλαμβάνονται και για άλλους μαθητές, κάποιες φορές μάλιστα αποδίδονται και τα δύο σε κάποιο μαθητή ή το «ἀμελής» σε συνδυασμό με το: «κακοήθης».

Ακόμη πιο εύγλωττες και ευρηματικές είναι οι παρατηρήσεις που αφορούν τους μαθητές της Β' τάξης του Ελληνικού Σχολείου στη συνεδρίαση της 10ης Ιανουαρίου 1842.⁸² Για κάποιον μαθητή σημειώνεται πως «ἀρχίζει νά διαφθείρεται» ενώ για άλλον πως είναι «ἀνυπόφορος» και για έναν τρίτο πως είναι «ἀξιοσύστατος». Για άλλους μαθητές σημειώνονται οι συνήθεις χαρακτηρισμοί: «ἄτακτος» ή «λίαν ἄτακτος» ενώ για έναν «ἀμελή» πως «δέν δύναται νά ἀκολουθῇ». Για κάποιον μάλιστα μαθητή σημειώνεται πως είναι «ἀξιόμειπτος» με την επισήμανση του καθηγητή: «δέν ἔχω ἐλπίδα περί αὐτοῦ». Του συγκεκριμένου μαθητή οι βαθμοί είναι: 3, 3 και 2.

Φτάνουμε έτσι στον Απρίλιο του 1842 σ' έναν επίσης χαρακτηρισμό της «ποιότητος» των μαθητών.⁸³ Εδώ, εκτός από το σύνθηες επίθετο: «ἄτακτος» και το «καινοφανές»: «μὴ ἀνεκτός», συναντάμε για κάποιον μαθητή την παρατήρηση: «ὄλος ἀνοησία καὶ οὐδέν καλόν» ενώ για άλλον την έκφραση: «οὐδέν ὑγιές». Για κάποιον τρίτο επισημαίνεται ότι: «ἀπεβλήθη ἀπὸ τό Λατινικόν μάθημα».

81 Πρακτικό 2, σελ. 52-54, «Συνεδριάσεις τῆς 1 Δεκεμβρίου 1841».

82 Πρακτικό 2, σελ. 63-64, 90, «Συνεδριάσεις 10 Ιανουαρίου 1842».

83 Πρακτικό 2, σελ. 96-97, «Απρίλιος (1842)».

Τον επόμενο μήνα στη συνεδρίαση του συλλόγου⁸⁴ «ἐγένετο λόγος περί τῶν κατὰ μήνα συχνῶν ἀπουσιῶν ἢ ἀμελείας τινῶν μαθητῶν» για τους οποίους αποφασίστηκε να «εἰδοποιηθῶσιν οἱ γονεῖς καὶ κηδεμόνες». Ειδικά οι μαθητές της Α΄ Γυμνασίου κρίθηκε σκόπιμο να δεχτούν συμβουλές από τον διευθυντή του σχολείου.

Στις 20 Ιουνίου 1842 ο σύλλογος κατέγραψε και πάλι την δι-αγωγή και επιμέλεια των μαθητῶν της τελευταίας τάξης του Γυμνασίου.⁸⁵ Οι πέντε μαθητές που φαίνεται πως ἔφτασαν ως το τέλος ἔχουν Μ.Ο. βαθμολογίας στη διαγωγή τους: 6,4/8, χαμηλότερο ἀπ' ὅτι τον Οκτώβριο του ἰδίου σχολικοῦ ἔτους που εἶχαν 7,1/8. Αντίθετα πολὺ βελτιωμένη εμφανίζεται ἡ βαθμολογία της διαγωγῆς της Β΄ τάξης του Γυμνασίου με Μ.Ο. 7,2/8 ἀπὸ 5,6/8 τον Οκτώβριο.⁸⁶ Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεῖ ὅτι τον Ιούνιο εμφανίζεται βαθμολογία διαγωγῆς για τους 12 μόνον ἀπὸ τους 18 μαθητές του Οκτωβρίου. Ἐχουμε κάθε λόγο να πιστεύουμε πως ἡ κατὰ το 1/3 μείωση του αριθμοῦ των μαθητῶν της Β΄ τάξης συνέβαλε αποφασιστικά στη βελτίωση του Μ.Ο. της διαγωγῆς τους. Υποθέτουμε δηλαδή πως παρέμειναν οι περισσότεροι επιμελείς και ἡσυχοὶ μαθητές ἐνῶ κάποιοι ἀπὸ τους ἀμελεῖς καὶ ἀτακτοὺς πιθανόν να βελτίωσαν τὴ συμπεριφορά τους. Πραγματικὴ ὁμως μεταμόρφωση στη διαγωγή τους, ἐπέδειξαν οι μαθητές της Α΄ Γυμνασίου που ἐνῶ τον Οκτώβριο εμφανίζουν τὴ φτωχὴ ἐπίδοση 5,1/8 κατὰ Μ.Ο., στις 24 Ιουνίου εμφανίζονται ὅλοι σχεδόν με βαθμὸ 8/8.⁸⁷ Για να ἔχουμε μια ιδέα για το πῶς θα μπορούσε να ἐπετεύχῃ αὐτὴ ἡ μεταμόρφωση ἀρκεῖ να διαβάσουμε στην ἴδια πράξη πως ἓνας μαθητῆς που χαρακτηρίζεται ως «ἀμελής καὶ ἐπιληψίμος ὡς πρὸς τὴν διαγωγήν» [...] «ἀποπέμπεται ἐκ τῶν

84 Πρακτικό 2, σελ. 101, «Συνεδρίασις τῇ 4 Μαΐου 1842».

85 Πρακτικό 2, σελ. 114, «Συνεδρίασις 20 Ιουνίου 1842».

86 Πρακτικό 2, σελ. 114-115, «Συνεδρίασις 22 Ιουνίου 1842».

87 Πρακτικό 2, σελ. 115, «Συνεδρίασις 24 Ιουνίου 1842».

μαθητῶν τῆς Α' τάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου». ⁸⁸

Το συμπέρασμα ἀπὸ τα παραπάνω εἶναι ὅτι στο Γυμνάσιο Ναυπλίου εξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει σοβαρό πρόβλημα πειθαρχίας, το ὁποῖο φαίνεται νὰ ἀντιμετωπίζεται βασικά με τὴ μείωση τοῦ μαθητικοῦ πληθυσμοῦ εἴτε λόγω διακοπῆς φοίτησης εἴτε λόγω ἀπόρριψης στα μαθήματα, εἴτε, τέλος, λόγω τῆς ἀποβολῆς τῶν «ἐπιλήψιμων» μαθητῶν ἀπὸ το σχολεῖο. Πολύ λογικά, μικρότερο πρόβλημα πειθαρχίας ἀντιμετωπίζουν οἱ τάξεις με μικρότερο ἀριθμὸ μαθητῶν.

Στις 24 Ἰουνίου τοῦ ἐπόμενου σχολικοῦ ἐτους, 1842-1843, τὸν σύλλογο διδασκόντων ἀπασχολεῖ ἡ συμπεριφορὰ ἑξὶ μαθητῶν ποὺ δὲν ἐπέδειξαν τὸ «πρέπον σέβας» καὶ «τρόπον εὐτακτον» κατὰ τὴν ἐξέτασή τοὺς στο μάθημα τῶν Γαλλικῶν. Οἱ μαθητὲς προκάλεσαν βάσιμες υποψίες ὅτι δὲν ἀπέδωσαν στὶς εξετάσεις ἀνάλογα με τὴν πρόοδο καὶ τὶς γνώσεις τοὺς, με λίγα λόγια φαίνεται πὼς ἀντιμετώπισαν με ἐπιπολαιότητα καὶ ἀδιαφορία τὴν ἐξέταση στο συγκεκριμένο μάθημα. Ο σύλλογος ἀποφάσισε νὰ ἐπιπλήξει αὐστηρὰ τοὺς μαθητὲς καὶ νὰ τοὺς συμβουλευθεῖ ὥστε στο ἐξῆς νὰ μὴν ἀδικοῦν τοὺς εαυτοὺς τοὺς. Αὐτὸ οφείλεται βασικά στο γεγονός ὅτι ὁ καθηγητὴς τῶν Γαλλικῶν, Λοκ (Loque), ὅπως ἀναφέρεται, παραιτήθηκε ἀπὸ τὴν περαιτέρω δὶωξή τοὺς.⁸⁹ Ὅπως ὁμως θὰ δούμε παρακάτω, τὸ πρόβλημα ἦταν βαθύτερο καθὼς ἡ ἀντίδραση τῶν μαθητῶν στο μάθημα τῆς Γαλλικῆς γλώσσας θὰ συνεχιστεῖ καὶ τὰ ἐπόμενα χρόνια.

88 Πρακτικό 2, σελ. 117, «Συνεδρίασις 28 Ἰουνίου 1842».

89 Πρακτικό 2, σελ. 170-171, «Συνεδρίασις τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων μετὰ τοῦ προσωρινοῦ διευθύνοντος τὸ Γυμνάσιον τῇ 24 Ἰουνίου 1843».

Περίοδος (1844-1862), διευθυντής Χαράλαμπος Παμπούκης

Για το σχολικό έτος 1843-1844 δεν έχουμε στο Πρακτικό πράξεις που να αφορούν πειθαρχικά παραπτώματα μαθητών. Σύμφωνα όμως με τον Δεμοίρο οι πολιτικές διαμάχες της εποχής και συγκεκριμένα το κίνημα της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 όξυναν τα πάθη και εντός του Γυμνασίου αφού, όπως αναφέρεται, ήταν πάνω από 20 χρονών και είχαν δικαίωμα ψήφου. Δυστυχώς όμως, δεν διαθέτουμε περισσότερες πληροφορίες για συγκεκριμένα παραδείγματα συμμετοχής των μαθητών του Γυμνασίου στα γεγονότα.⁹⁰

Σε κομματικές διαμάχες «καί άλλες αιτίες» οφείλεται η «άκοσμία» που παρουσίασαν πολλοί μαθητές στις αρχές του 1945. Σύμφωνα πάντοτε με τον Δεμοίρο, «τήν 10ην Μαρτίου τοῦ ἔτους ἐκείνου κατόπιν ἐπανειλημμένων συσκέψεων τοῦ καθηγητικοῦ συλλόγου ἐξέδωκεν ὁ Παμπούκης⁹¹ εἶδος προκηρύξεως πρὸς

90 Δεμοίρος, ὀπ. π., σελ. 82.

91 Ο Χαράλαμπος Παμπούκης διορίστηκε διευθυντής τον Νοέμβριο

τούς αφηνιάσαντας μαθητάς εξορκίζων τούτους νά μήν ἐκτρέπῳ-
νται τῶν ἱερῶν αὐτῶν καθηκόντων διά νά ἀναχαιτισθῶσιν ἀπό
τὴν ὀλισθηρὰν ὁδόν, ἡ ὁποία δύναται νά τοὺς ἐπιφέρῃ ὀλεθρι-
τάτας συνεπείας». Δυστυχῶς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐντοπίσου-
με τις καταγραφές τῶν πρακτικῶν αὐτῶν τῶν συσκέψεων, πού
φαίνεται νὰ εἶχε υπόψη τοῦ ο Δεμοῖρος. Αναφέρεται μάλιστα πῶς
ο καθηγητικὸς σύλλογος «ἀπεφάσισεν ὁμοφώνως νά μήν προ-
αγάγῃ εἰς ἀνωτέραν τάξιν μαθητάς ὑποπίπτοντας εἰς σφάλματα
κατώτερα ἐκείνων, ἅτινα ἐπισύρουν τὴν ποινὴν τῆς διαρκοῦς
ἀποβολῆς ἐκ τοῦ σχολείου, ἔστω καὶ ἂν ἔχωσιν οὗτοι βαθμοὺς
προβιβασίμους». Ο σύλλογος διατηροῦσε τὸ δικαίωμα νὰ ἀνα-
καλέσῃ τὴν ἀπόφασί του ἐφόσον οἱ τιμωρημένοι μαθητὲς ἐπε-
δείκνυν «διαγωγὴν σεμνὴν». Ὅπως ὁμως παρατηρεῖ ο Δεμοῖρος,
ἡ ποινὴ τελικὰ δὲν ἐφαρμόστηκε, χωρὶς νὰ γνωρίζουμε τὴν αἰτία
τῆς υπαναχώρησης.⁹²

Ἐνα ἄλλο ζήτημα πού προκαλοῦσε ἀναστάτωση στὴν ομαλὴ
λειτουργία τοῦ σχολείου, ἦταν ἡ ἀντίδραση τῶν μαθητῶν σὲ ὀρι-
σμένα μαθήματα, ὅπως ἦταν τὰ Λατινικὰ καὶ τὰ Γαλλικὰ. Εἰδικὰ
ο καθηγητὴς τῶν Λατινικῶν, Κάρολος Φαβρίκιος, φαίνεται πῶς
ἀντιμετώπιζε ἰδιαίτερο πρόβλημα πειθαρχίας στο μάθημά του.
Σύμφωνα με τὸν Δεμοῖρο, ἡ βασικὴ αἰτία ἦταν τὸ ὅτι οἱ μαθη-
τὲς καὶ εἰδικὰ ὅσοι θὰ ἀκολουθοῦσαν ἐμπορικὸ ἢ ἄλλο συναφές
ἐπάγγελμα θεωροῦσαν περιττὴ τὴν ἐκμάθηση τῶν Λατινικῶν.⁹³

τοῦ 1844 στὴ θέση τοῦ Γεωργίου Χρυσοβέργη ο οποίος ἐκτελοῦσε προσωρινὰ
χρὲς Γυμνασιάρχῃ μετὰ τὸν αἰφνίδιο θάνατο τοῦ Αδόλφου Ἀνσέλμου τὸν Ια-
νουάριο τοῦ 1843. Βλ. Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης, *Ἡ σχολικὴ βιβλιοθήκη τοῦ*
19ο αἰῶνα. Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίου, 1833-1935, Ἐθνικὸ Ἰδρυμα
Ἑρευνῶν/Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν, Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη, «Ο
Παλαμῆδης», Αθήνα 1995, σ. 56.

⁹² Δεμοῖρος, ὁπ. π., σελ. 82.

⁹³ Οἱ διευθυντὲς τῶν σχολείων μετέφεραν στο Ὑπουργεῖο τὶς ἀντι-
δράσεις τῶν μαθητῶν γιὰ τὸ μάθημα τῶν Λατινικῶν, γεγονὸς πού προκάλε-
σε ὑπουργικὴ παρέμβαση με αὐστηρὲς συστάσεις νὰ τηρηθεῖ ἀπαρέγκλιτα τὸ
πρόγραμμα: «σὰς παρακαλοῦμεν, Κύριοι Γυμνασιάρχαι, ὅπως φροντίζητε ἐπι-

Στις 25 Μαΐου του 1845 ο Φαβρίκιος με έγγραφη αναφορά του προς τον Γυμνασιάρχη Χαράλαμπο Παμπούκη ζητά την τιμωρία του δεκατετράχρονου μαθητή Νικόλαου Βαλέττα της Α' Γυμνασίου ως «ἀμελοῦς, παρηκόου, αὐθάδους καὶ τέλος ὡς ἀποταθέντος πρὸς τὸν καθηγητὴν μετὰ τῶν λόγων τούτων: θά μ' ἀφήσης ἐλεύθερον ἢ θά πῶ τό αἷμα σου». Στη συνεδρίαση της επόμενης μέρας, ο σύλλογος διδασκόντων καθώς και τα παρόντα μέλη της σχολικής εφορείας επέβαλαν στον Βαλέττα την ποινή της φυλάκισης στο κτίριο του σχολείου στο οποίο ήταν υποχρεωμένος να διαμένει και τη νύχτα επί 30 ημέρες ενώ παράλληλα θα αποκλειόταν από τα μαθήματα για έξι ολόκληρους μήνες.⁹⁴

Ο Φαβρίκιος, ωστόσο, πριν ακόμη αναρτηθεί η απόφαση του συλλόγου, παρουσιάστηκε «ἐνώπιον τοῦ Γυμνασιάρχου καὶ τοῦ Συλλόγου τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων» και «ὑπέβαλε τὰ ἐφεξῆς: ὅτι σέβεται τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Συλλόγου. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ εἰς ἐξαμηνιαίαν κατὰ τοῦ ἐνόχου μαθητοῦ ἐπιβληθεῖσα τῆς ἀποβολῆς ἐκ τοῦ Γυμνασίου ποινή ἐνδέχεται νὰ φέρῃ εἰς ἀποκλεισμόν καὶ παντελῆ ἀπώλειαν τὸν καταδικασθέντα· ἐπειδὴ εἴτα ἐμπράκτως μετεμελήθη καὶ εἶναι νεαράς ἡλικίας ἐτῶν 14· ἐπειδὴ ἡ αὐστηρά αὕτη ποινή ἐφαρμοζομένη δέον νὰ προκρίνη μέτρα καὶ κατὰ τοῦ προκαλέσαντα ταύτην καθηγητοῦ ἐνῶ οὗτος ὡς προσβληθεὶς ἠτήθη μετριωτέρας ποινῆς· ἐπειδὴ ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις τῆς ἀνωτέρου συνεδριάσεως δὲν ἐδημοσιεύθη εἰσέτι· διὰ ταῦτα ἰκετεύει τὸν Σύλλογον νὰ εὐαρεσθηθεῖ νὰ τροποποιηθῇ τὴν εἰρημένην καταληκτικὴν ἀπόφασιν ἐπὶ τὸ μετριώτερον».

Πράγματι ο Σύλλογος, σε νέα συνεδριάσή του στις 29 Μαΐου, αποφάσισε ομόφωνα να μειώσει την ποινή σε 10 μέρες φυλάκιση

μελῶς περὶ τῆς τακτικῆς διδασκαλίας οὐ μόνον τῆς, περὶ ἧς ὁ λόγος Λατινικῆς γλῶσσης, ἀλλὰ καὶ τῆς Γαλλικῆς ὡς οὔσης καὶ ταύτης ὑποχρεωτικῆς μηδὼς ἐνδίδοντες εἰς παραλόγους ἐξαιρέσεις». Δεμοῖρος, ὀπ. π. σελ. 79-80.

94 Πρακτικό 2, σελ. 206-207, «Συνεδριάσις τοῦ Γυμνασιάρχου μετὰ τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, ἐν Ναυπλίῳ τῇ 26ῃ Μαΐου 1845».

στο κτίριο του σχολείου στη διάρκεια της οποίας έχει την «άδειαν νά ακροάζεται τά μαθήματά του ἐκτός τῶν Λατινικῶν» και φυσικά υποχρεούται να ζητήσει συγγνώμη.⁹⁵

Η πρώτη καταγραφή που αφορά πειθαρχικά παραπτώματα στο Πρακτικό 3 έχει ημερομηνία 18 Ιανουαρίου 1846.⁹⁶ Καταρχάς, ο σύλλογος ασχολήθηκε με την περίπτωση οκτώ μαθητών που απουσίαζαν από το σχολείο «ἄνευ ἀδείας» ενώ στη συνέχεια συζητήθηκαν οι νέες αποδοκιμασίες σε βάρος του καθηγητή των Λατινικών Καρόλου Φαβρίκιου. Όπως αναφέρεται, οι μαθητές Κωνσταντίνος Ευθυμιόπουλος και Ιωάννης Ζαφειρόπουλος ενώ αποχωρούσε ο καθηγητής των Λατινικών Κάρολος Φαβρίκιος «μεγαλοφώνως καί δημοσίως ἐδυσφήμησαν τόν ἡρημένον καθηγητήν» φωνάζοντας: «Πιοῦχα!». Όπως μας πληροφορεί ο Δεμοίρος οι παραπάνω δύο μαθητές πρωτοστάτησαν στις αποδοκιμασίες εις βάρος του καθηγητή στις οποίες συμμετείχαν «οἱ μαθηταὶ τῆς Τρίτης τάξεως». ⁹⁷

Ειδικά για τον Ευθυμιόπουλο, σημειώνεται στο Πρακτικό πως «ἐπανειλημμένως ἀνέδειξεν ἀμέλειαν, παρακοήν καί κακὴν διαγωγὴν». Ο απειθαρχος χαρακτήρας του μαθητή ωστόσο, καθώς και τα περιορισμένα οικονομικά του, δεν τον εμπόδισαν να ολοκληρώσει τη φοίτησή του, να εισαχθεί στη Νομική και να γίνει διαπρεπής δικηγόρος. Κατά τη Ναυπλιακή Επανάσταση του 1862 εναντίον του Όθωνα, τέσσερα χρόνια μετά την αναγόρευσή του σε διδάκτορα της Νομικής, ο Ευθυμιόπουλος διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο λαμβάνοντας τη θέση του δημοτικού αστυνόμου του Ναυπλίου. Όπως θα περίμενε κανείς με βάση τον ατίθασο χαρακτήρα του, στη διαμάχη ανάμεσα σε διαλλακτικούς και αδιάλλακτους, θα ταχθεί με τους δεύτερους. Μετά την έξωση

95 Πρακτικό 2, σελ. 207-208, «Συνεδρίασις του Γυμνασιάρχου μετά των Καθηγητῶν και Διδασκάλων, εν Ναυπλίῳ τη 29ῃ Μαΐου 1845».,

96 Πρακτικό 3, σελ. 3.

97 Δεμοίρος, όπ. π., σελ. 82-83.

του Όθωνα θα αναδειχθεί πολλές φορές βουλευτής ενώ υπήρξε και ιδρυτής του κόμματος των «Αρειμανίων». ⁹⁸

«Ο σύλλογος τῶν καθηγητῶν ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ἀνωτέρω δύο μαθητάς τὴν ποινὴν τῆς διαρκοῦς ἀποβολῆς ἐκ τοῦ Γυμνασίου, εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς μικροτέρας ποινάς. Ἀλλὰ τὴν 15ην Μαρτίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἐπανῆλθον ἀμφοτέρω εἰς τὸ Γυμνάσιον ὑπὸ ἐπιτήρησιν μίας ἑξαμηνίας κατόπιν διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.» Για άλλη μια φορά λοιπόν η επιβληθείσα ποινή μετριάστηκε, αυτή τη φορά με παρέμβαση του Υπουργείου.

Η επόμενη καταγραφή στο Πρακτικό φέρει τον εξής τίτλο: «Συνεδρίασις τοῦ Γυμνασιάρχου μετὰ τῶν Διδασκάλων ἐν Ναυπλίῳ τῇ 4 Μαΐου 1846». ⁹⁹ Ὅπως αναφέρεται στο Πρακτικό: τέσσερις μαθητές, δύο της Γ΄ τάξης του Ελληνικού και δύο της Α΄ Γυμνασίου «ἐφέρθησαν ἀκόσμως ὡς πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ κυρίου Δημητρίου Σπηλιοτοπούλου» ο οποίος διέμενε σε σπίτι απέναντι από την νοτιοδυτική πλευρά του σχολείου. Επίσης κατηγορούνταν ότι παρέμεναν έξω από τις παραδόσεις των μαθημάτων της Γ΄ τάξης του Ελληνικού Σχολείου. Οι ποινές που επιβλήθηκαν ήταν οι εξής: ο ένας τιμωρήθηκε με επταήμερο αποκλεισμό από τα μαθήματα, «τῆς ἀκροάσεως τῶν μαθημάτων», σύμφωνα με τη διατύπωση του Πρακτικού ενώ οι άλλοι τρεις ως «ἀπλῶς ὑποποτι» ορίστηκε να δεχτούν συμβουλές «διὰ νὰ διάγωσιν κοσμίως».

Για τα επόμενα δύο σχολικά έτη, 1846-1847, και 1847-1848, δεν έχουμε καταγραφές πράξεων του συλλόγου που να αφορούν

98 Αναστάσιος Γούναρης, «Ο νομικός κόσμος του Ναυπλίου και η Επανάσταση της 1ης Φεβρουαρίου 1862», στο Σκλαβενίτης Τριαντάφυλλος, Γεωργοπούλου-Βελιώτη Μαρία (επιμ.), 150 χρόνια Ναυπλιακή Επανάσταση, 1 Φεβρουαρίου – 8 Απριλίου 1862, Επιστημονικό Συμπόσιο, Ναύπλιο, 12-14 Οκτωβρίου 2012, Πρακτικά, Ναυπλιακά Ανάλεκτα VIII, Δήμος Ναυπλιέων, Πνευματικό Ίδρυμα «Ιωάννης Καποδίστριας», Ναύπλιο 2013, σελ.103-104.

99 Πρακτικό 3, σελ. 7.

πειθαρχικές ποινές. Παρόλα αυτά, με βάση τα στοιχεία που διαθέτει και δημοσιεύει ο Δεμοίρος, συνέβησαν κι άλλες ταραχές από μαθητές και πάλι σε βάρος του Φαβρικού, στις 18 Δεκεμβρίου 1847.¹⁰⁰

Το σχολικό έτος 1849-1850 σηματοδεύτηκε από τα σοβαρά επεισόδια σε βάρος του καθηγητή της Γαλλικής, Λοκ (Loque), τα οποία μάλιστα οδήγησαν τελικά στην απόλυσή του. Ο καθηγητής αυτός συγκέντρωνε όλα τα απαραίτητα «προσόντα» προκειμένου να αποτελέσει στόχο των μαθητών: ήταν υπερήλικας, αγνοούσε σχεδόν παντελώς τα ελληνικά και είχε αυξημένο βαθμό μυωπίας. Στο μάθημά του επικρατούσε πανδαιμόνιο από τις φωνές και τα γέλια των μαθητών: «ἀτακτοῦσι θορυβοῦντες, γελῶντες, ἄδοντες, ψιθυρίζοντες καὶ ἄλλως πως θορύβου ποιοῦντες». Ο ίδιος ο καθηγητής συνέταξε αναφορά προς τον διευθυντή «γαλλιστί γεγραμμένην», «ἀμχανῶν αὐτός διὰ τὴν εὐταξίαν τοῦ μαθήματος». Ο σύλλογος συνειδητοποιώντας ότι βασική αιτία της αναστάτωσης ήταν ο ίδιος ο καθηγητής, «καίτοι ἀγαθὸς καὶ ἀξιότιμος καθ' ὅλα τ' ἄλλα», αφού οι ἀτακτοὶ στη Γαλλική είναι «εὐτακτοὶ καὶ εὐπειθεῖς» στα ἄλλα μαθήματα, αποφάσισε μὲν να τιμωρήσει τους μαθητές που αποδεδειγμένα ενοχλούσαν στο μάθημα, ἀλλὰ να ζητήσει και ἀπὸ το Υπουργεῖο τὴν μετάθεσιν τοῦ καθηγητῆ «διότι καὶ ἄχρηστος καθίσταται ἐν τῷ Γυμνασίῳ τούτῳ καὶ ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ, ἀφοῦ ἐν πάσαις ταῖς τάξεσιν ἀφηρεθῇ τό ὀφειλόμενον σέβας». Το Υπουργεῖο ὅμως ἀπέρριψε τὴν πρότασιν μετάθεσης τοῦ Λοκ, ὁπότε ὁ σύλλογος ἀποφάσισε νὰ τοποθετήσῃ τὴν τάξιν τοῦ ἐπιστάτη τοῦ σχολείου, τὸν ἀγωνιστὴ τῆς Ἐπανάστασης, Νικόλαο Κάρναβο, τὸν ὁποῖο σέβονταν οἱ μαθητές προκειμένου νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν ομαλὴ διεξαγωγὴ τοῦ μαθήματος. Ωστόσο, ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ ἴδιος σὲ γραπτὴ ἀναφορά τοῦ πρὸς τὸν διευθυντὴ τοῦ σχολείου με ἡμερομηνία 27 Ἰανουαρίου 1950, ἀπηύδησε: «μολονότι δὲ ἔπραξα πᾶν ἐπ'

100 Δεμοίρος, ὁπ. π., σελ. 83.

ἔμοι διά τήν εὐταξίαν τῶν παραδόσεών του, μόλα ταῦτα ἐγὼ μὲν ἀπηύδησα ἢ δέ τάξις δεν ἐπανερχεται, ἔνεκα τοῦ ἰδίου καθηγητοῦ, διότι μόνος του διά τῆς προφορᾶς καί τοῦ τρόπου του καθίσταται γέλος (sic)». Παρακάτω δηλώνει πως αποσιωπᾷ ἄλλες αἰτίες, «δι' ἃς οἱ μαθηταί πρὸς μόνον τοῦτον φέρονται οὕτως» ἐπειδὴ εἶναι μάλλον γνωστές, ὁπότε ἐδῶ μπορούμε να βγάλουμε ποικίλα συμπεράσματα για τις τυχόν ιδιορρυθμίες του ταλαίπωρου καθηγητή. Ακολούθησε νέα αναφορά του διευθυντή, Χαράλαμπου Παμπούκη, προς το Υπουργεῖο με αἴτημα αὐτὴ τη φορά τὴν ἀπόλυση του Λοκ, αἴτημα το ὁποῖο ικανοποιήθηκε με τὴν αντικατάστασή του.¹⁰¹

Τον Μάιο τῆς ἰδίας χρονιάς, τὸν σύλλογο ἀπασχόλησε ἡ ἀπρεπὴς συμπεριφορά του μαθητὴ Αλέξανδρου Παπαθεοδοσίου Οικονόμου ἢ Θεοδοσιάδη. Σύμφωνα με τὸ Πρακτικό, ὁ μαθητὴς «παρεῖχε πολλάκις δείγματα ἀμελείας καὶ κακῆς διαγωγῆς» ἐνῶ «συμβουλευθεὶς καὶ ἐπιπληχθεὶς ἔμεινεν ἀδιόρθωτος».¹⁰² Ὁ συγκεκριμένος μαθητὴς «ἐξετέλεσε τὸ μέγιστον ἔγκλημα, ὅσον ἀφορᾷ σχέσεις μαθητοῦ πρὸς διδάσκαλον» καθὼς «μετεχειρίσθη ὕβριστικὰς καὶ καταφρονητικὰς κατὰ τοῦ κ. Σχολάρχου λέξεις καὶ ἀπέιλησε νὰ ἐξέλθῃ τῆς παραδόσεως». Αὐτὰ συνέβησαν στὶς 5 Μαΐου στὴ διάρκεια του μαθήματος. Τὴν ἐπομένη, σύμφωνα με τὴ γλαφυρὴ περιγραφή του Πρακτικοῦ: «ὁ τολμητίας μαθητὴς ἐξελθὼν αἴφνης ἐκ τοῦ παρακειμένου καφενεῖου τοῦ λεγομένου τοῦ Βλάχου ἀσχημονῶν κατ' αὐτοῦ καὶ διά τῶν λέξεων: «τραγογένῃ» κτλ», ἐπιτέθηκε με ρόπαλο στὴν πλατεία Συντάγματος κατὰ τοῦ Σχολάρχῃ Κ. Ι. Μαύρου.

Ὁ μαθητὴς τιμωρήθηκε «διά τῆς ἀμέσου ἀποβολῆς ἐκ τοῦ καταστήματος» με τὴν ἐπισήμανση πως αὐτὸ θα γνωστοποιηθεῖ καὶ

101 Πρακτικό 3, σελ. 79: «Συνεδρίασις ΙΖ' τοῦ Γυμνασιάρχου μετὰ τῶν καθηγητῶν ἐν Ναυπλίῳ τὴν 24 Δεκεμβρίου 1849». Δεμοῖρος, ὅπ. π., σελ. 83-86.

102 Πρακτικό 3, σελ. 82: «Συνεδρίασις ιθ' τοῦ Γυμνασιάρχου μετὰ τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων ἐν Ναυπλίῳ τὴν 8 Μαΐου 1850».

«εἰς τὰ λοιπὰ διδασκῆρια ἵνα μὴ γίνεταί δεκτός εἰς αὐτὰ ὁ ἀποβληθεὶς». Επίσης τέσσερις μαθητές κατηγορήθηκαν «ὡς φοιτῶντες σκανδαλωδῶς εἰς τὸ εἰρημένον καφενεῖον τοῦ Βλάχου». Κι ἐπειδὴ γνῶριζαν τις προθέσεις του Παπαθεοδώρου, ὁ σύλλογος αποφάσισε πῶς θα πρέπει νὰ ἐπιπληχθούν καὶ νὰ παρασχεθούν ἐγγυήσεις ἀπὸ γονεῖς καὶ κηδεμόνες γιὰ τὴ διαγωγή τους. Ὡστόσο, στὶς 3 Νοεμβρίου 1950 ὁ Παπαθεοδοσίου ἀποκαταστάθηκε με ἀπόφαση τοῦ Γυμνασιάρχου, Χ. Παμπούκη, «ὡς μετανοῶν».

Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ροπαλοφόρου Παπαθεοδοσίου φαίνεται πῶς δὲν ἔστειλε τὸ σωστὸ μήνυμα στοὺς ὑπόλοιπους μαθητὲς τοῦ σχολείου. Φαινόμενα βίας καὶ μάλιστα ἐνοπλῆς σημειώθηκαν λίγους μῆνες ἀργότερα, στὶς ἀρχές τοῦ 1851 με ἀφορμὴ ἐπεισόδια στὴν αἴθουσα διαλέξεων τοῦ συλλόγου «Μουσεῖον ὁ Πλάτων», ποὺ εἶχε ἰδρυθεῖ τὸ 1844 ἀπὸ μαθητὲς τοῦ Γυμνασίου καὶ υπαλλήλους. Κάποιοι μαθητὲς φαίνεται πῶς ἀποδοκίμασαν τὸν ομιλητὴ τῆς διάλεξης τῆς 11ης Φεβρουαρίου 1851 καὶ ὁ μαθητὴς Κωνσταντῖνος Γαλανόπουλος ξυλοκόπησε δύο ἀπὸ αὐτοὺς, τοὺς Χρήστο Ἰωσαδρόσκη καὶ Ἀχιλλέα Τάργα. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἐπόμενης μέρας οἱ δύο μαθητὲς ἐπιτέθηκαν ἐναντίον τοῦ Γαλανόπουλου, ὁ Τάργας ἀπὸ πίσω καὶ ὁ Ἰωσαδρόσκη με μαχαίρι ἀπὸ μπροστά. Τὸν Γαλανόπουλο ἔσωσαν διερχόμενοι πολῖτες οἱ ὁποῖοι συνέλαβαν τοὺς νεαροὺς καὶ τοὺς παρέδωσαν στὴν ἀστυνομία. Ἐπειδὴ τὸ ζήτημα, ὅπως ἦταν φυσικὸ, ἀπασχόλησε καὶ τὴ δικαιοσύνη, ὁ σύλλογος αποφάσισε ἕως ὅτου ἀποφανθεῖ ἡ δικαιοσύνη τὸν ἀποκλεισμό καὶ τῶν τριῶν μαθητῶν ἀπὸ τὰ μαθήματα. Κι ἐπειδὴ ὅπως ἀναφέρεται «ἡ λυπηρὰ αὕτη σκηνή» προέκυψε «ἐνεκα τῶν καταγωγῶν», ἀπαγορεύτηκε αὐστηρὰ κάθε συνάντησις μαθητῶν σὲ αὐτά.¹⁰³

Τελικά, ὁ σύλλογος ἐπανήλθε στὸ ἴδιο ζήτημα κι ἀφοῦ πρῶτα ἡ Δικαιοσύνη εἶχε ἐπιβάλει ποινὲς φυλάκισης, στὶς 20 Νοεμβρίου

¹⁰³ Πρακτικὸ 3, σελ. 119: «Συνεδρίασις ἰθ' τοῦ Γυμνασιάρχου καὶ τῶν Καθηγητῶν», 12/2/1851.

του ίδιου έτους. Σύμφωνα με την απόφαση του συλλόγου, κρίθηκαν και οι τρεις μαθητές «ἐπιλήψιμοι διότι ἐκ τῶν συναθροίσεων τούτων προέκυψαν τὰ ἀναφερόμενα σκάνδαλα». Εξάλλου, όπως επισημαίνεται: «ή μαχαιροφορία καί ή ροπαλοφορία εἶναι ὅλως διόλου ἀσυμβίβαστα καί βάρβαρα πρὸς τόν εἰρηνικόν καί ἡπιον τῶν μαθητῶν χαρακτήρα». Έτσι, ο σύλλογος επέβαλε πέντε μέρες αποβολή στον Γαλανόπουλο, 10 στον Τάργα και 15 μέρες στον Ιωσαδρόσκη ενώ αποφάσισε το κλείσιμο του «ἄνυν ἀδείας συσταθέντος Μουσείου». Για τον Ιωσαδρόσκη όμως εγγυήθηκε τελικά ο πατέρας του, που ήταν αξιωματικός, ότι στο εξής θα επεδείκνυε «κοσμιωτάτην διαγωγήν» και έγινε και πάλι δεκτός στο σχολείο.¹⁰⁴

Η επόμενη καταγραφή στο Πρακτικό 3 αφορά την πρώτη ίσως καταγεγραμμένη πανελλαδικά απόπειρα βιασμού ή έστω σεξουαλική παρενόχληση σε σχολικό χώρο.¹⁰⁵ Συγκεκριμένα, ένας μαθητής της Γ' Γυμνασίου κατήγγειλε δύο άλλους μαθητές, τον Δημήτριο Κωνσταντόπουλο της Β' και τον Σωτήριο Γεωργίου της Γ' τάξης «ἐπὶ ἀποπείρα βιασμοῦ κατ' αὐτοῦ». Από το περιεχόμενο της πράξης της συνεδρίασης του συλλόγου της 4ης Νοεμβρίου 1854, πληροφορούμαστε ότι ο Κωνσταντόπουλος «ἀπεπειράθη δι' ὑποσχέσεων» να βιάσει τον ενάγοντα μαθητή ενώ ο συγκατηγορούμενός του, Γεωργίου, αρνήθηκε την κατηγορία φορτώνοντας όλη την ευθύνη στον άλλον. Ο Κωνσταντόπουλος ομολόγησε ότι «τῷ ὄντι παρεκίνει» τον παθόντα «ἐπὶ βια-

104 Σκλαβενίτης, «Πολιτισμική Ιστορία του Ναυπλίου (1833-1862)», όπ. π., σελ. 506 και υποσημείωση 46. Παρατίθεται απόσπασμα από τον Δεμοίρο, όπ. π., σελ. 93. Εσφαλμένα ο Δεμοίρος αναφέρει πως ο Γαλανόπουλος ήταν καθηγητής του Γυμνασίου καθώς στον κατάλογο των καθηγητῶν καθ' όλη την οθωνική περίοδο αλλά ειδικά εκείνο το διάστημα δεν αναφέρεται όνομα καθηγητή Γαλανόπουλου. Βλ. Πρακτικό 3, σελ. 101, «Συνεδριάσεις ΙΣΤ' τοῦ Γυμνασιάρχου μετά τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων», 2/3/1851.

105 Πρακτικό 3, σελ. 173, «Συνεδριάσεις τοῦ Γυμνασιάρχου μετά τῶν διδασκάλων, ἐν Ναυπλίῳ τῇ 4 Νοεμβρίου 1854».

σμόν». Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως ο ενάγων μαθητής υπήρξε περισσότερο θύμα σεξουαλικής παρενόχλησης καθώς του ασκήθηκαν ποικίλες πιέσεις προκειμένου να ενδώσει στις ορέξεις του μαθητή της Β΄ τάξης με τη συνδρομή ή έστω τη σιωπηρή παρουσία του συγκατηγορούμενού του, παρά θύμα σεξουαλικής επίθεσης ή απόπειρας βιασμού. Τελικά ο σύλλογος τιμώρησε με 5 μέρες φυλακή τον Γεωργίου για απλή συνέργεια και με αποβολή από το σχολείο τον δράστη που ομολόγησε την πράξη του. Στο τέλος όμως της πράξης, υπάρχει η εξής καταγραφή: «Σημ.[είωσις] ό άνωτέρω άποβληθείς μαθητής Δ. Κωνσταντόπουλος έγένετο καί πάλιν δεκτός». Για άλλη μία φορά δηλαδή μαθητής που αρχικά τιμωρείται με αποβολή ή φυλάκιση για σοβαρό πειθαρχικό παράπτωμα, γίνεται και πάλι δεκτός ή απαλλάσσεται αργότερα.

Φτάνουμε έτσι στον Μάρτιο του 1857 και σ' ένα ακόμη επεισόδιο μεταξύ μαθητή και καθηγητή των Γαλλικών.¹⁰⁶ Ο αντικαταστάτης του απολυθέντος ως ακατάλληλου, Λοκ, Παύλος Σφόσκης είχε κατηγορήσει τον 18χρονο τελειόφοιτο του Γυμνασίου, Σωκράτη Παπαγιαννόπουλο πως είχε κάνει τρεις απουσίες στο μάθημά του ενώ τον είχε συλλάβει και να καπνίζει εκτός σχολείου. Στις 13 Μαρτίου 1857, κατευθυνόμενος ο Σφόσκης προς την αίθουσα διδασκαλίας, διαπίστωσε πως ο Παπαγιαννόπουλος βρισκόταν μέσα στην αίθουσα και ζήτησε – προφανώς τον είχε τιμωρήσει με αποκλεισμό από τη διδασκαλία – από τον κλητήρα να τον διατάξει να αποχωρήσει. Μπροστά στην άρνηση του μαθητή να εξέλθει, επενέβη ο ίδιος ο Σφόσκης ο οποίος «συνέλαβεν αυτόν έκ του τραχήλου, τόν ώθησεν έξω τής παραδόσεως μέχρι του κατωφλίου τής θύρας τής παραδόσεως καί ώθήσας προς τά έξω τόν έκονδύλισε κατά τής κεφαλής». Το χτύπημα του καθηγητή φαίνεται πως ήταν ιδιαίτερα σφοδρό αφού «ό δέ μαθητής ζαλισθείς τότε, έπεσε χαμαί, δηλαδή ως έκτός έαυτού». Στη συνέ-

106 Πρακτικό 3, σελ. 222-223, «Συνεδριάσις ΚΓ' έν Ναυπλίω τή 18 Μαρτίου 1857, άπόφαισις κατά του μαθητού Σωκράτους Παπαγιαννοπούλου».

χεια, «άνορθωθείς προσήλθεν ὡς τὴν κεκλεισμένην τῆς αἴθουσας θύραν, καὶ κρούσας αὐτὴν εἶπεν: «ἄνοιξε ρουφιάνε», μετὰ ταῦτα δὲ ἀπῆλθεν ὁ μαθητὴς καὶ διελύθη ἡ δυσάρεστος αὐτῇ σκηνή».

Τελικά ο σύλλογος αποφάσισε καταρχὴν τον αποκλεισμό του μαθητῆ ἀπὸ τα μαθήματα. Επειδὴ ὁμως δεν εἶχε εφαρμοστεῖ ἐξαρχῆς ὁ κανονισμὸς νὰ ἀποβληθεῖ ὁ μαθητὴς με πράξη του συλλόγου «ἐφόσον ἐκ προθέσεως ἐφέρθη ἀσχημόνως» καὶ ἐπειδὴ «διετέλῃ ἐν ἐξάψει καὶ ὡς ἐκτὸς ἑαυτοῦ διὰ τὰ προηγηθέντα ραπίσματα», ὁ Παπαγιαννόπουλος καταδικάστηκε νὰ ζητήσῃ δημόσια συγγνώμῃ ἀλλιῶς νὰ ἀποκλειστεῖ ἀπὸ τα μαθήματα. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ σχετικὴ πράξη, ἡ τιμωρία του δεν εἶχε ἄλλες συνέπειες γιὰ τον ἴδιον καὶ ὁ Παπαγιαννόπουλος ἀποφοίτησε στὶς 14 Σεπτεμβρίου του ἰδίου ἔτους ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο Ναυπλίου.¹⁰⁷

Ἐνα χρόνο περίπου μετὰ, ὁ Σφόσκης πρωταγωνίστησε σ' ἓνα ἀκόμη ἐπεισόδιο αὐτὴ τὴ φορά ἐκτὸς σχολείου ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ἐλέγξῃ μαθητὲς που βρίσκονταν στο καφενεῖο των «Τριῶν Σωματοφυλάκων». Ὁ καθηγητὴς των Γαλλικῶν, που εἰσέβαλε στο καφενεῖο με συνοδεία κλητῆρα, κατήγγειλε μίᾳ ομάδᾳ μαθητῶν ὅτι παρέβησαν τον κανονισμό του Γυμνασίου «ἄτε εἰσερχομένους εἰς ἀπηγορευμένα τοῖς μαθηταῖς μέρη πρὸς κοινὸν σκάνδαλον». Αναφέρεται μάλιστα στους μαθητὲς ὡς «περιφρονήσαντας καὶ ἐξυβρίσαντας τὸν καθηγητὴν κ. Σφόσκην καὶ τὸν δήμαρχον αὐτόν». Φαίνεται πως τὸ ἐπεισόδιο εἶχε λάβει σοβαρὲς διαστάσεις καθὼς ἐνεπλάκη καὶ ἡ ἀστυνομία ἡ ὁποία συνέταξε ἔγγραφο το ὁποῖο ἐτέθη ὑπόψῃ του συλλόγου διδασκόντων. Ὁ σύλλογος συζήτησε τὸ θέμα σε ἐιδικὴ συνεδρίαση στὶς 14 Μαρτίου 1858. Κατὰ τὴ συνεδρίαση καὶ ἀπὸ τις σχετικὲς ἀνακρίσεις, προέκυψε ὅτι ἀπὸ τους κατηγορούμενους, τρεῖς νεαροὶ δεν ἦταν πλέον μαθητὲς ἐνῶ ἄλλοι ἦταν ἀπόντες ἢ δεν εἶχαν λάβει μέρος στο ἐπεισόδιο, ὁπότε ἀπαλλάχτηκαν. Τελικά, τιμωρήθηκαν με φυλά-

107 Πρακτικὸ 3, σελ. 227.

κιση «έντός του καταστήματος» τρεις μαθητές οι οποίοι αποδεδειγμένα είχαν λάβει μέρος στο επεισόδιο, ανάλογα με το πόσο είχαν εμπλακεί σε αυτό. Έτσι ο ένας τιμωρήθηκε με 20 μέρες, ένας άλλος με 10 και ένας τρίτος με 5 μέρες φυλάκιση από τις 8πμ ως τις 6μμ.

Μεγαλύτερης έκτασης επεισόδια διαδραματίστηκαν το φθινόπωρο και πάλι με πρωταγωνιστή τον Σφόσκη αλλά και τον Καπιτώρη των Λατινικών όταν ο μαθητής Γεώργιος Ευθυμιόπουλος πληροφορήθηκε την απόρριψή του στα μαθήματά τους.¹⁰⁸ Ο Ευθυμιόπουλος επιτέθηκε εναντίον του Σφόσκη στην πλατεία Συντάγματος βρίζοντάς τον με πρόθεση να τον χτυπήσει, τελικά όμως απωθήθηκε από περαστικούς που έσπευσαν να βοηθήσουν τον καθηγητή. Το ίδιο απόγευμα ο Ευθυμιόπουλος πήγε στο σπίτι του Καπιτώρη, όπου βρισκόταν επίσης τυχαία και ο Σφόσκης, με άγριες διαθέσεις. Οι δύο καθηγητές έδιωξαν τον μαθητή που παρέμεινε έξω από το σπίτι του Καπιτώρη συνεχίζοντας να τους απειλεί και να τους βρίζει, οπότε τελικά συνελήφθη από την αστυνομία. Ο σύλλογος τιμώρησε τον Ευθυμιόπουλο με οριστική αποβολή από το Γυμνάσιο, με το δικαίωμα όμως της μετεγγραφής του σε άλλο σχολείο, αλλά ύστερα από παρέμβαση του Νομάρχη Αργολιδοκορινθίας και του Υπουργού Παιδείας, ο μαθητής απολύθηκε από το Γυμνάσιο κανονικά το επόμενο σχολικό έτος. Το Υπουργείο Παιδείας μάλιστα έψεξε τους καθηγητές που είχαν σπεύσει να πληροφορήσουν τους μαθητές σχετικά με τα αποτελέσματα των εξετάσεων πριν αυτά ανακοινωθούν επίσημα από το σχολείο.¹⁰⁹

Τον Μάρτιο του επόμενου έτους ο σύλλογος διδασκόντων συγκλήθηκε σε συνεδρίαση «διά τόν λήξαντα Μάρτιον 1859

108 Πρακτικό 3, σελ. 256-257, «Συνεδριάσεις κβ' ἐν Ναυπλίῳ τῇ 13 Οκτωβρίου 1858».

109 Δεμοίρος, όπ. π., σελ. 86-88.

καί τιμωρία ἀτακτησάντων μαθητῶν». ¹¹⁰ Ο σύλλογος επέβαλε σε οκτώ μαθητές διάφορες ποινές: πολυήμερες αποβολές, αποκλεισμό από τα μαθήματα και κράτηση στο διδακτήριο για «δι-απληκτισμούς», «ὕβρεις» «κατ' ἀλλήλων» και για επιθέσεις κατά συμμαθητῶν τους που σε κάποιες περιπτώσεις έλαβαν «σπουδαί-ότατον χαρακτήρα». Εντύπωση προξενεί το γεγονός πως ίσως είναι η πρώτη φορά – και όπως θα δούμε η τελευταία για το δι-άστημα που εξετάζουμε – που τον σύλλογο απασχολούν ζητή-ματα ενδοσχολικής βίας. Έχοντας αποκλείσει το ενδεχόμενο να μην έχουν προϋπάρξει τέτοια φαινόμενα, και να εμφανίστηκαν ως δια μαγείας τον Μάρτιο του 1859, η μόνη λογική εξήγηση για μια τέτοια σιωπή των πηγών είναι πως δεν απασχολούσαν τον σύλλογο επειδή δεν θεωρούνταν αξιόλογα ζητήματα. Το γεγονός ότι επιτέλους λαμβάνονται μέτρα και τιμωρούνται μαθητές που βιαιοπραγούν εναντίον συμμαθητῶν τους, πιθανότατα οφείλεται στη θέσπιση του νέου Κανονισμού τον Οκτώβριο του 1857 όπου στο άρθρο 25 αναφέρεται ρητά πως «τιμωρεῖται πᾶσα αἰκία, βία, ὕβρις, ἢ λοιδορία, πᾶς χλευασμός ἢ κακοήθης ἀστεῖσμός μαθητοῦ πρὸς μαθητήν.» ¹¹¹

Στην ίδια συνεδρίαση ένας ακόμη μαθητής, που παρακο-λουθούσε τη λειτουργία στον Άγιο Σπυρίδωνα του Ναυπλίου, τιμωρήθηκε με έναν μήνα αποκλεισμό από τα μαθήματα «ὡς διαταράξας τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν καὶ ἀπρεπῶς κατὰ τοῦ ἐπιτρόπου προσενεχθεῖς». Μετά τη λήξη της ποινής του υπο-χρεούται να ζητήσει συγνώμη ενώπιον του διευθυντή από τον εκπρόσωπο της εκκλησίας και να παράσχει εγγυήσεις για τη δι-αγωγή του.

Τον Νοέμβριο του 1859, τον σύλλογο απασχόλησαν εκ νέου

110 Πρακτικό 3, σελ. 265, «Συνεδριάσεις λβ' ἐν Ναυπλίῳ τῇ 31 Μαρτίου 1859. Μηνιαία συνεδριάσεις διὰ τὸν λήξαντα Μάρτιον καὶ τιμωρία ἀτακτησά-ντων μαθητῶν».

111 Βλ. Παράρτημα 2.

πειθαρχικά ζητήματα που αφορούσαν τη συμπεριφορά των μαθητών εκτός σχολείου.¹¹² Με βάση το άρθρο 23 του Κανονισμού του 1857, απαγορευόταν ρητά στους μαθητές να συχνάζουν σε καφενεία ή σφαιριστήρια ενώ ακόμη σοβαρότερο παράπτωμα θεωρούνταν τα τυχερά παιχνίδια και το τάβλι. Παρά τις ρητές απαγορεύσεις, διαπιστώνεται πως «μαθηταί τινές [...] φοιτῶσιν εἰς καφενεῖα» και μάλιστα εντός του ωραρίου λειτουργίας του σχολείου! Προκειμένου λοιπόν να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο, αποφασίζεται καταρχάς να ζητηθεί από τον Νομάρχη να αναθέσει στην αστυνομία την επιτήρηση και καταγγελία των μαθητών που θα συλλαμβάνονται να φοιτούν ή να χαρτοπαίζουν σε κάποιο καφενείο. Στη συνέχεια οι καταγγελλόμενοι θα δέχονται συμβουλές, θα επιπλήττονται, θα φυλακίζονται και θα γράφονται και στο ποινολόγιο ενώ για τους υπότροπους θα εφαρμόζονται πιο αυστηρές ποινές. Επίσης αποφασίζεται, κατ' εφαρμογή του άρθρου 29 του Κανονισμού του 1857 να κατασκευαστούν μικρά δωμάτια («οικίσκοι») ή θάλαμοι «διά τούς εἰς κράτησιν ἢ φυλάκισιν καταδικαζομένους, διότι ἄλλως ἀδύνατον σωφρονισθῆναι οἱ ἀπειθοῦντες καί καταδικαζόμενοι ἀλλά μὴ περιοριζόμενοι δι' ἔλλειψιν σωφρονιστικῶν δωματίων καί φυλακῶν».

Φανταζόμαστε ότι εκεί θα «εξέτιαν» την ποινή τους οι τιμωρημένοι για συγκεκριμένα πειθαρχικά παραπτώματα μαθητές στους οποίους συχνά επιβαλλόταν να αντιγράφουν πολλές φορές μία φράση ή ένα απόσπασμα του μαθήματος, μία ποινή ιδιαίτερα δημοφιλής αν αναλογιστεί κανείς ότι επιβίωσε μέχρι σχετικά πρόσφατα ενώ εξακολουθεί να αναφέρεται ως αστείο εντός και εκτός σχολείου.

Η απόφαση του συλλόγου για κατασκευή ειδικών «σωφρονιστικών δωματίων» δεν εφαρμόστηκε αμέσως. Έτσι, στην επό-

112 Πρακτικό 3, σελ. 292-293, «Συνεδρίασις λ' -έν Ναυπλίῳ τήν 10 Νοεμβρίου 1859 τοῦ Γυμνασιάρχου μετὰ τῶν καθηγητῶν καί Διδασκάλων -Μηνιαία συνεδρίασις διά τόν λήξαντα Ὀκτώβριον 1859».

μενη συνεδρίαση χρειάστηκε να ληφθεί εκ νέου η ίδια απόφαση που τώρα έλαβε πιο επίσημο χαρακτήρα καθώς στη συνεδρίαση παρευρισκόταν και η Σχολική Εφορία.¹¹³ Συγκεκριμένα αναφέρεται η δημιουργία τεσσάρων τέτοιων δωματίων «διά κράτησιν τῶν ἀμελῶν ἢ διά φυλάκισιν τῶν ἀτακτούντων κατά τό ἄρθρον 29 τοῦ ἀπό 19 Οκτωβρίου 1857 Ἑσωτερικοῦ Κανονισμοῦ», που όπως είπαμε παραπάνω αναφέρεται στην απαγόρευση εισόδου μαθητῶν στα καφενεῖα. Στην ίδια συνεδρίαση αποφασίστηκε να επισπευστεί η κατασκευή της βιβλιοθήκης του σχολείου χωρίς ωστόσο να προβλέπεται κάποια σύνδεση της βιβλιοθήκης με την «επανένταξη» των τιμωρημένων μαθητῶν ή την πρόληψη των παραβατικῶν συμπεριφορῶν.¹¹⁴

Τα μέτρα που είχε λάβει ο Σύλλογος για την πάταξη του φαινομένου αυτού, δεν άργησαν να αποδώσουν καρπούς καθώς η αστυνομία ξεκίνησε τους ελέγχους στα καφενεῖα και προχώρησε σε συλλήψεις θαμώνων μαθητῶν. Ἐτσι στην ίδια συνεδρίαση παρόντων του Νομάρχου και του Δημάρχου, τιμωρήθηκαν τρεις μαθητές (Γιώργος Γεωργιάδης, Ηλίας Κανελλόπουλος, Παναγιώτης Καλλιστράτης) σε ἑξι μέρες προσωρινή κράτηση «ὡς τρίς ἄλλεπαλλήλως ἤτοι τήν 16, 17 καί 19 Νοεμβρίου περί τήν 6-7 ὥραν μ.μ. καθ' ὑποτροπήν ἐφωράθησαν χαρτοπαικτοῦντες ἐν καφενείοις καί μετὰ ρητάς ἀπαγορεύσεις». Ἐνας τέταρτος μαθητής, ο Παναγιώτης Βαφιόπουλος, τιμωρήθηκε με τέσσερις μέρες αποβολή γιατί συνελήφθη να παίζει μόνο τις δύο πρώτες μέρες μαζί με τους ἄλλους. Ἄλλοι ἑξι μαθητές τιμωρήθηκαν με δύο μέρες αποβολή επειδή συνελήφθησαν ἄλλοι τη μία και ἄλλοι την ἄλλη

113 Πρόεδρος της Εφορείας ἦταν ο ἴδιος ο Νομάρχης Αργολιδοκορινθί-ας, ο Δήμαρχος Ναυπλιέων και δύο ἀκόμη πρόσωπα, ο Μιχαήλ Οικονόμου και ο Χρήστος Αντωνόπουλος. Πρακτικό 3, σελ. 293 «Συνεδρίασις τοῦ Γυμνασιάρχου μετὰ του Συλλόγου τῶν καθηγητῶν καί διδασκάλων παρούσης καί τῆς ἐφορεί-ας διά τόν μήνα Νοέμβριον – ἐν Ναυπλίῳ τήν 21 Νοεμβρίου 1859. Ἀπόφασις κατά μαθητῶν εἰς καφενεῖα φοιτῶντων».

114 Σκλαβενίτης, Η Σχολική βιβλιοθήκη, ὅπ. π., σελ. 76-77.

μέρα να χαρτοπαίζουν σε καφενείο. Ακόμη τέσσερις μαθητές τιμωρήθηκαν με τρεις μέρες φυλάκιση επειδή κάθονταν απλώς σε καφενείο τρεις μέρες συνεχόμενες. Πέντε άλλοι τιμωρήθηκαν με δύο μέρες φυλάκιση επειδή συνελήφθησαν σε καφενείο «καθήμενοι ή πίνοντες καφέ». Εννέα ακόμη μαθητές τιμωρήθηκαν για τον ίδιο λόγο με μία μέρα φυλάκιση επειδή συνελήφθησαν «άπαξ». Τα ονόματα των τιμωρημένων μαθητών θα έμεναν τοιχοκολλημένα έως ότου εκτίσουν ο καθένας την ποινή που του έχει επιβληθεί.

Ούτε οι τιμωρίες ωστόσο αποδείχθηκαν ικανές να αποτρέψουν τους μαθητές από την συνήθειά τους να συχνάζουν σε καφενεία και να παίζουν διάφορα τυχερά παιχνίδια. Στη συνεδρίαση της 5ης Δεκεμβρίου 1859, ο σύλλογος ασχολήθηκε και πάλι με τη συνήθεια των μαθητών να αψηφούν την απαγόρευση εισόδου σε καφενεία. Η αστυνομία είχε συλλάβει μαθητές στα καφενεία της πλατείας Συντάγματος του Ναυπλίου γύρω από τον περίφημο γερο-πλάτανο άλλους να παίζουν χαρτιά, άλλους τάβλι και άλλους να κάθονται και να τους παρακολουθούν παρά τις επανειλημμένες συστάσεις και τη ρητή απαγόρευση του Κανονισμού του σχολείου. Έτσι τιμωρήθηκαν και πάλι ο Παναγιώτης Καλλιστράτης με 15 μέρες αποβολή, 12 «διά τό χαρτοπαίξιμον» και τρεις «διά τήν ἀπείθειαν» και ο Ηλίας Κανελλόπουλος επειδή «καθ' ύποτροπήν συχνάζων ἐν καφενεῖα (sic) ἐφωράθη παίζων καί τάβλι», με 12 μέρες αποβολή, ο δε Κωνσταντίνος Μπαγρής(;) σε τέσσερις μέρες αποβολή επειδή πρώτη φορά συλλαμβάνεται σε καφενείο «χαρτοπαικτῶν». Άλλοι δέκα μαθητές τιμωρήθηκαν για την παρουσία τους στο καφενείο σε ποινές από 6 έως δύο μέρες κράτηση ανάλογα με το αν βρέθηκαν... όρθιοι ή καθιστοί στο καφενείο κατά την ώρα της εφόδου της αστυνομίας ενώ συνυπολογίστηκε και ο πρότερος έντιμος βίος, δηλαδή το αν είχαν κατηγορηθεί και παλιότερα για ανάλογο παράπτωμα.¹¹⁵

115 Πρακτικό 3, σελ. 295, «Συνεδρίασις λβ' τοῦ Γυμνασιάρχου μετὰ τοῦ Συλλόγου τῶν καθηγητῶν ἐν Ναυπλίῳ τήν 5 Δεκεμβρίου 1859. Ἀπόφαισις κατὰ

Φαίνεται όμως πως ο Κανελλόπουλος είχε «ισχυρές γνωριμίες», οπότε ασκήθηκαν οι σχετικές πιέσεις προς τη Νομαρχία η οποία επανήλθε στο ζήτημα βεβαιώνοντας πως ο μαθητής δεν έπαιζε τάβλι ο ίδιος αλλά απλώς κρατούσε... «χάριν παιδιάς» τα ζάρια άλλων παικτών, και ζήτησε τη μείωση της ποινής του. Έτσι, η ποινή της δωδεκαήμερης αποβολής μεταβλήθηκε σε εξαήμερο κράτηση εντός του σχολείου. Ο σύλλογος όμως, που υποχρεώθηκε να συνέλθει εκ νέου στις 8 Δεκεμβρίου για το ίδιο θέμα, επισημαίνει πως είναι η τέταρτη φορά που ο Κανελλόπουλος συλλαμβάνεται να παίζει τυχερά παιχνίδια, χαρτιά ή τάβλι, οπότε αποφασίζει την οριστική αποβολή του από το σχολείο εάν ξανασυλληφθεί σε καφενείο. Το ίδιο ισχύει και για τον επίσης «σεσημασμένο» τζογαδόρο Καλλιστράτη. Αποφασίζεται επίσης πως τα ονόματα των μαθητών θα τοιχοκολληθούν και θα παραμείνουν τοιχοκολλημένα μέχρις ότου εκτίσουν την ποινή τους διάστημα κατά το οποίο αποκλείονται από την ακρόαση των μαθημάτων.¹¹⁶

Σε νέα συνεδρίαση του συλλόγου στις 5 Μαρτίου αποφασίστηκε να απευθυνθεί εκ νέου το σχολείο στη Νομαρχία για την υλοποίηση της απόφασης της Συνεδρίασης λ' του περασμένου Νοεμβρίου για τη διαμόρφωση των «διά κράτησιν-έπιγραφικήν έργασίαν σωφρονιστικῶν δωματίων διά περιορισμόν τῶν ἀμελῶν ἢ ἀτακτούντων μαθητῶν διότι ἄλλως ἀδύνατον νά ἐνεργηθῶσιν τά τῆς τάξεως καί παρά τοῦ Κανονισμοῦ ὀριζόμενα ἄνευ τούτων». ¹¹⁷ Για άλλη μια φορά δηλαδή αποδεικνύεται πως ανάμεσα στη λήψη και την υλοποίηση μιας απόφασης σ' έναν δημόσιο οργανισμό, υπάρχει συχνά τεράστια απόσταση. ¹¹⁸

τῶν κατωτέρω μαθητῶν φοιτῶντων ἐν καφενεῖα».

116 Πρακτικό 3, σελ. 295-296, «Συνεδρίασις τῆς 8ης Δεκεμβρίου 1859».

117 Πρακτικό 3, σελ. 300, «Συνεδρίασις λστ' τοῦ Γυμνασιάρχου μετά τῶν ἐν Ναυπλίῳ καθηγητῶν τήν 5 Μαρτίου 1860».

118 Το σχολείο, παράλληλα με την κατασκευή των «σωφρονιστικῶν δωματίων», είχε ζητήσει από τις 25/2/1861 και τη γενική επισκευή και ανακαίνιση του κτιρίου. Η συζήτηση του αιτήματος αυτού αναβλήθηκε προφανώς

Η «ἐγκληματική διαγωγή» τριών μαθητών, των Πάνου Φεγγαρά, Δ. Δημητρακόπουλου και του ήδη τιμωρημένου για χαρτοπαιξία, Παναγιώτη Καλλιστράτη, «περιερχομένων νύκτωρ ἐν κραιπάλη καὶ μέθη καὶ ἀτακτούντων» απασχόλησε τον σύλλογο διδασκόντων στη συνεδρίαση της 16ης Οκτωβρίου 1861 μετά από αίτημα της Νομαρχίας που τους κοινοποίησε την έκθεση της αστυνομίας. Οι τρεις μαθητές μαζί με άλλους «ἀναιδείς νέους» σε νυχτερινή τους έξοδο σε «οἶνοπωλεία» μέθυσαν προκαλώντας αναστάτωση στην πόλη χτυπώντας τις καμπάνες των εκκλησιών και προκαλώντας ζημιές σε «σφαιριστήριο». Εκεί συνελήφθησαν από την αστυνομία και προσήχθησαν στο δικαστήριο το οποίο τους επέβαλε πρόστιμα. Οι Φεγγαράς και Καλλιστράτης είχαν αποτύχει στις εξετάσεις του Ιουνίου και έκτοτε δεν είχαν επανεμφανιστεί στο σχολείο, οπότε αποφασίστηκε να μην τους επιτραπεί η επανεγγραφή. Ο σύλλογος αποφάσισε να μην επιτρέψει την επανεγγραφή των δύο μαθητών, που δεν φοιτούσαν στο σχολείο από τον περασμένο Ιούνιο «μέχρι τῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ νόμου», ενώ για τον τρίτο που είχε αποβληθεί δύο χρόνια νωρίτερα και είχε επανεμφανιστεί πριν από το συμβάν ως «νέηλος», να ζητηθούν εγγυήσεις από τον πατέρα του.¹¹⁹

Η επανάσταση του Ναυπλίου εναντίον του Όθωνα, το Φε-

για οικονομικούς λόγους. Όσο για τα «σωφρονιστικά δωμάτια» εγκρίθηκε το σχετικό κονδύλι από τη Νομαρχία Αργολίδας και Κορινθίας το καλοκαίρι του 1861. Ωστόσο, από έγγραφο της Νομαρχίας πληροφορούμαστε ότι ο Δήμος Ναυπλίων καθυστέρησε την έναρξη των έργων ώσπου τελικά τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου, ο εργολάβος που ανέλαβε την υλοποίηση του έργου με έγγραφό του ενημέρωνε για την περαίωση των εργασιών και ζητούσε να λάβει την αμοιβή του. Από την έκφραση: «κιγκλιδοτός φραγμός» που χρησιμοποιείται αντιλαμβανόμαστε ότι τα εν λόγω δωμάτια θα είχαν όντως όψη φυλακής. Όλη η αλληλογραφία με τα σχετικά έγγραφα βρίσκονται στον φάκελο Ο30α' 1861 του αρχείου του Δήμου Ναυπλίων που επίσης φιλοξενείται στα ΓΑΚ Αργολίδας (ΔΗΜ. 1.1/Α).

119 Πρακτικό 3, σελ. 348-349, «Συνεδρίασις ΚΣΤ' τοῦ Γυμνασιαρχοῦντος καθηγητοῦ ἀπόντος τοῦ Γυμνασιάρχου μετὰ τῶν καθηγητῶν».

βρουάριο του 1862¹²⁰, θα διακόψει απότομα τη λειτουργία του σχολείου καθώς το κτίριο θα επιταχθεί ενώ μετά την καταστολή της εξέγερσης και την είσοδο των κυβερνητικών στρατευμάτων στις 8 Απριλίου στο Ναύπλιο, θα χρησιμοποιηθεί από τον στρατό. Ο διευθυντής Χαράλαμπος Παμπούκης και οι καθηγητές θα παραλάβουν το κτίριο στις 25 Απριλίου και σε ειδική συνεδρίασή τους την επομένη, θα συντάξουν πράξη στην οποία περιγράφεται λεπτομερώς η οικτρή κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει το σχολείο. Στην ίδια συνεδρίαση μετά από αρκετή συζήτηση αποφασίστηκε «τό παρόν ἔτος νά μή θεωρηθεῖ ὡς ὑπάρξαν», να «χαθεί», όπως θα λέγαμε σήμερα, προκειμένου να μην υποβαθμιστεί η αξιοπιστία της προαγωγής και της απόλυσης σ' ένα έτος που τα μαθήματα είχαν διακοπεί επί τρεις μήνες ενώ δεν θα ήταν δυνατόν να ειδοποιηθούν όλοι οι μαθητές να επιστρέψουν στα μαθήματά τους εγκαίρως.¹²¹

Αυτή λοιπόν η επεισοδιακή σχολική χρονιά τελειώνει να μην είχε αρχίσει ποτέ. Και μαζί με αυτήν τελειώνει και η οθωνική περίοδος του Γυμνασίου Ναυπλίου καθώς ο πρώτος βασιλιάς της Ελλάδας θα αποχωρήσει οριστικά από τη χώρα στις 23 Οκτωβρίου 1862 στο ξεκίνημα δηλαδή της επόμενης σχολικής χρονιάς. Η ειρωνεία είναι ότι ο διευθυντής του σχολείου Χαράλαμπος Παμπούκης είχε αναγκαστεί σε παραίτηση λίγους μήνες νωρίτερα, στις 5 Μαΐου 1862, από τη θέση του με την κατηγορία ότι δεν

120 Για τα γεγονότα της Ναυπλιακής Επανάστασης του 1862, βλ. Δημήτρης Μαλέσης, «Αντιπολίτευση στο οθωνικό καθεστώς και ρήξη», Σκλαβενίτης Τριαντάφυλλος, Γεωργοπούλου-Βελιώτη Μαρία (επιμ.), 150 χρόνια Ναυπλιακή Επανάσταση, 1 Φεβρουαρίου – 8 Απριλίου 1862, Επιστημονικό Συμπόσιο, Ναύπλιο, 12-14 Οκτωβρίου 2012, Πρακτικά, Ναυπλιακά Ανάλεκτα VIII, Δήμος Ναυπλιέων, Πνευματικό Ίδρυμα «Ιωάννης Καποδίστριας», Ναύπλιο 2013, σελ. 49-

121 Πρακτικό 3, σελ. 356-357. «Πράξις λε', Ἐν Ναυπλίᾳ τήν 26 Απριλίου 1862, Συνεδρίασις τοῦ Γυμνασιάρχου μετὰ τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν διδασκάλων μετὰ τήν κατάπαυσιν τῆς ἐν Ναυπλίᾳ στάσεως καὶ τήν ἐπάνοδον ἡμῶν ἐξ Ἄργους».

τήρησε ουδέτερη στάση κατά την επανάσταση του Ναυπλίου.¹²²

Ωστόσο, όπως εξάλλου ήταν φυσικό και αναμενόμενο ακόμη και υπό νέα διεύθυνση ακόμη και υπό νέα κυβέρνηση, η μαθητική παραβατικότητα θα εξακολουθήσει να διαταράσσει την ομαλή λειτουργία του σχολείου και ν' απασχολεί τον σύλλογο διδασκόντων.¹²³ Γιατί οι μεν κυβερνήσεις μπορεί να πέφτουνε, οι αταξίες των μαθητών όμως μένουν και οι κανονισμοί θα συνεχίζουν να υπάρχουν για να παραβιάζονται.

122 Σκλαβενίτης, όπ. π., σελ. 496.

123 Πρακτικό 3, σελ. 363, «Συνεδρίασις Δ' τοῦ ἀναπληροῦντος τόν Γυμνασιάρχην καθηγητοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν καθηγητῶν», 2 Οκτωβρίου 1862. Ο Σύλλογος ἀπέβαλε μαθητὴ «έωςότου προσαγάγη τὰς ἀπαιτουμένας ἐγγυήσεις περί τῆς ἐφεξῆς διαγωγῆς του» ἐπειδὴ, ὅταν πληροφορήθηκε τὴν ἀπόρριψή του στα μαθήματα («μὴ προβιβασθεὶς ὡς πάντα ἀνίκανος»), προκάλεσε ἐπεισόδια στο σχολεῖο καὶ ἐξύβρισε καὶ ἀπειλῆσε τοὺς καθηγητές. Ἐπίσης: Πρακτικό 3, σελ. 369. «Συνεδρίασις τῆς 17 Νοεμβρίου 1862» κατὰ τὴν ὁποία τιμωρήθηκαν οἱ μαθητές τῆς Δ' τάξης τοῦ Γυμνασίου ἐπειδὴ δήλωσαν πὺς δεν ἐπιθυμοῦν νὰ παρακολουθήσουν τὸ μάθημα τοῦ καθηγητῆ τῆς Λογικῆς, Δ. Ζουρβιάδη. Ο σύλλογος ἀποφάσισε τὴν διακοπὴ τῶν μαθημάτων τῆς συγκεκριμένης τάξης «ἕως ὅτου οἱ μαθητές διομολογήσωσιν ἐγγράφως τὴν κακὴν καὶ ἀπρεπὴ πρὸς τὸν καθηγητὴν αὐτῶν διαγωγὴν ἐξαιτούμενοι μετὰ τοῦ ἀνήκοντος σεβασμοῦ πρὸς τὸν σύλλογον τῶν καθηγητῶν συνγνώμην καὶ τὴν ἐξακολουθήσιν τῶν μαθημάτων».

Συμπεράσματα

Παρακολουθήσαμε τα 30 πρώτα χρόνια λειτουργίας του Γυμνασίου Ναυπλίου μέσω της καταγραφής των περιστατικών παραβατικής συμπεριφοράς των μαθητών και του τρόπου αντιμετώπισής τους από τη διεύθυνση και τον σύλλογο διδασκόντων. Συνοψίζοντας τα ευρήματα της έρευνάς μας, έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

1. Τα πειθαρχικά παραπτώματα των μαθητών του Γυμνασίου Ναυπλίου παρουσιάζουν παρόμοια τυπολογία με τα αντίστοιχα παραπτώματα των σημερινών μαθητών. Αυξημένη συχνότητα παρουσιάζουν τα φαινόμενα πλημμελούς φοίτησης, το γνωστό στους παλιότερους ως «σκασιαρχείο» και στους σύγχρονους ως «κοπάνα». Ιδιαίτερα όμως θα πρέπει να επισημάνουμε την αυξημένη μαθητική διαρροή, την εγκατάλειψη του σχολείου, κυρίως για οικονομικούς λόγους, ένα γεγονός μάλλον αναμενόμενο αν λάβουμε υπόψη τις συνθήκες της εποχής. Τον σύλλογο απασχολούν επίσης φαινόμενα βίας μεταξύ μαθητών, στα οποία καταλέ-

γεται και ένα τουλάχιστον επεισόδιο σεξουαλικής παρενόχλησης, αλλά και επιθέσεις εναντίον καθηγητών. Οι τελευταίες έχουν κυρίως λεκτική μορφή, έγγραφη με τοιχοκολλημένα κείμενα ή προφορική, αλλά και σωματική όταν μαθητές επιτίθενται ακόμη και ένοπλα εναντίον καθηγητών. Πολύ συχνή επίσης είναι η κοροϊδία, η γνωστή σήμερα ως «καζούρα» σε βάρος συγκεκριμένων καθηγητών είτε επειδή το μάθημα που διδάσκουν δεν ενδιαφέρει τους μαθητές, είτε επειδή ο διδάσκων παρουσιάζει ένα ή περισσότερα εμφανή ελαττώματα. Την εποχή που εξετάζουμε, συνήθη στόχο της κοροϊδίας των μαθητών αποτελούσαν οι καθηγητές των Λατινικών και των Γαλλικών. Τέλος, είδαμε πως τιμωρήθηκαν μαθητές επειδή «εφέρθησαν ακόσμως», ενόχλησαν με τη συμπεριφορά τους τους γείτονες.

2. Μία ουσιαστική διαφορά με τη σημερινή πραγματικότητα, αποτελεί ο πειθαρχικός έλεγχος των μαθητών για τη διαγωγή τους εκτός σχολείου καθώς και ο υποχρεωτικός εκκλησιασμός. Βάσει του Κανονισμού, απαγορευόταν η είσοδος μαθητών σε καφενεία και σφαιριστήρια και η ενασχόλησή τους με τυχερά παιχνίδια στα οποία περιλαμβανόταν και το τάβλι. Το ότι οι πρώτες καταγραφές πράξεων του συλλόγου για τέτοια φαινόμενα χρονολογούνται από το 1859, μετά δηλαδή τη δημοσίευση του Κανονισμού του 1858, δεν σημαίνει πως οι μαθητές τότε άρχισαν να συχνάζουν σε καφενεία και να παίζουν χαρτιά ή τάβλι, αλλά ότι τότε άρχισε το φαινόμενο να απασχολεί τον σύλλογο και να επιβάλλει ποινές. Με δεδομένο ότι μεγάλος αριθμός μαθητών ήταν ενήλικες θεωρούμε μάλλον απίθανο να μην συχνάζουν στους μοναδικούς άλλωστε προσφερόμενους κοινωνικούς χώρους. Γι' αυτό και η καταστολή της συνήθειας αυτής αποδείχθηκε μάλλον αναποτελεσματική.

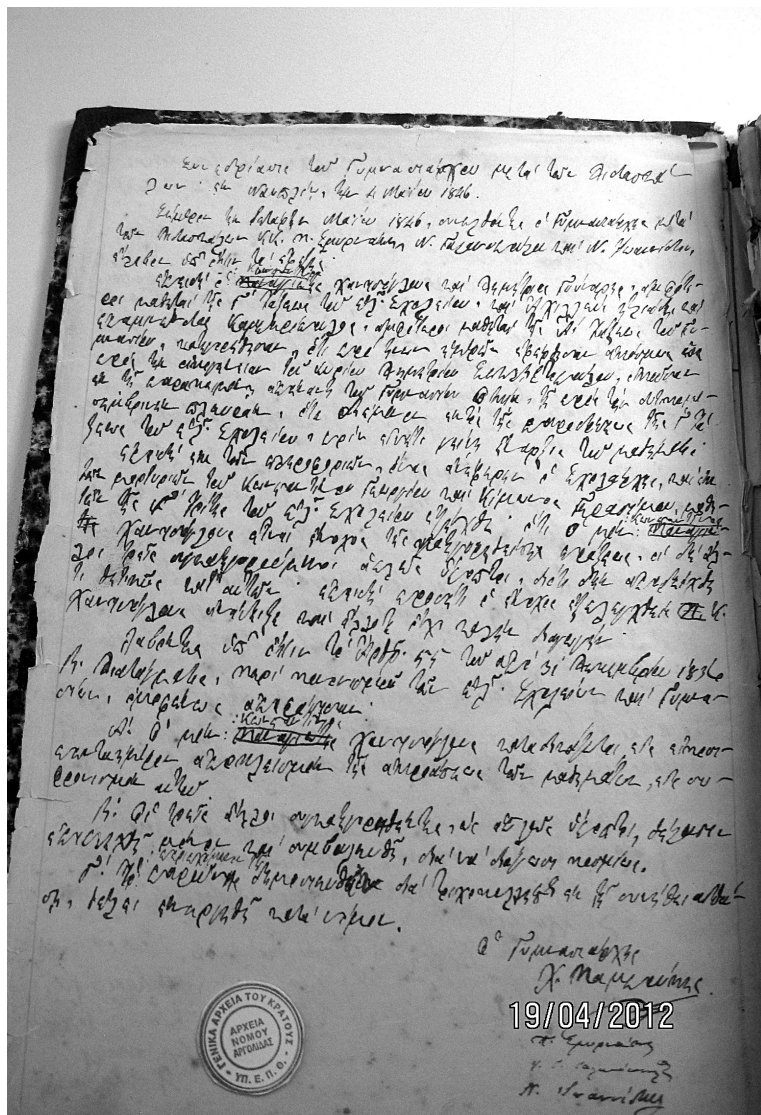
3. Γενικότερα, η χρονική στιγμή κατά την οποία ο σύλλογος ασχολείται με συγκεκριμένα παραπτώματα δεν σημαίνει πως αυτά εμφανίζονται τότε για πρώτη φορά, απλώς μέχρι τότε δεν

φαίνεται να απασχολούν τον σύλλογο. Παράδειγμα η τιμωρία μαθητών για άσκηση βίας σε βάρος συμμαθητών τους το 1859. Δεν μπορούμε να δεχθούμε πως επί 25 χρόνια από την έναρξη λειτουργίας του σχολείου ουδέποτε είχε παρατηρηθεί ανάλογο φαινόμενο.

4. Τα αίτια της παραβατικής συμπεριφοράς των μαθητών επίσης δεν διαφέρουν ιδιαίτερα από αυτά των σημερινών μαθητών, τηρουμένων βεβαίως των αναλογιών. Μία σημαντική διαφορά θα εντοπίζαμε κυρίως στο ζήτημα της κοινωνικής και ηθικής νομιμοποίησης της βίας και της σχεδόν αυτονόητης χρήσης της ως μέσου σωφρονισμού. Ένα απλό χαστούκι από την πλευρά του καθηγητή σήμερα, θα είχε ως αποτέλεσμα την πειθαρχική δίωξη του δράστη ενώ την εποχή του Όθωνα, αλλά και μέχρι σχετικά πρόσφατα, όπως είδαμε σε ανάλογο παράδειγμα, ο σύλλογος θα το παραβλέψει, η κοινωνία θα το ανεχτεί και θα τιμωρηθεί ο μαθητής για το αρχικό του, πραγματικό ή ανύπαρκτο, παράπτωμα. Κυριότερο αίτιο, όπως και σήμερα, της παραβατικής συμπεριφοράς των μαθητών, είναι η γενικότερη αγωγή που έχουν λάβει από το σπίτι και τον ευρύτερο κοινωνικό τους περίγυρο. Αυτό έχει ήδη επισημανθεί στις εκθέσεις των διευθυντών του Γυμνασίου Ναυπλίου που αφορούν τη διαγωγή των μαθητών. Γι' αυτό μιλάμε και σήμερα ακόμη για ανάγωγους μαθητές. Από την άλλη μεριά, οι αφορμές των συγκρούσεων και των βίαιων ξεσπασμάτων των μαθητών εναντίον των καθηγητών είναι πάνω κάτω οι ίδιες που ισχύουν και σήμερα: η χαμηλή βαθμολογία ή η απόρριψη ενός μαθητή στις εξετάσεις, η αδιαφορία για κάποιο μάθημα, η αντιπάθεια για έναν καθηγητή, η συμπεριφορά και στάση του καθηγητή.

5. Οι ποινές που προβλέπονταν και συχνά εφαρμόζονταν ήταν οπωσδήποτε αυστηρές και σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως αυτή της φυλάκισης, απάνθρωπες και οπωσδήποτε αδιανόητες για τα σημερινά δεδομένα. Ωστόσο, παρατηρούμε ότι σε όλες

σχεδόν τις περιπτώσεις επιβολής μιας αυστηρής ποινής, δίνεται η δυνατότητα μετριασμού ή και απαλλαγής από την ποινή, εφόσον ο μαθητής επιδείξει μεταμέλεια κάτι εντελώς υποκειμενικό φυσικά και σχεδόν αδύνατον να διαπιστωθεί πρακτικά και αντικειμενικά. Και παρόλο που δεν προβλέπεται από κανένα άρθρο κανενός σχετικού κανονισμού, είναι πολύ συχνό το φαινόμενο της συγχώρεσης του παραβάτη μαθητή από τον διευθυντή και η διαγραφή της ποινής του. Σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις μαθητές που είχαν αποβληθεί και μάλιστα για πολύ βαριά πειθαρχικά παραπτώματα, έγιναν τελικώς ξανά δεκτοί στο σχολείο και συνέχισαν κανονικά τις σπουδές τους. Αυτό το στοιχείο, της συγχώρεσης και της επανένταξης των «απολωλότες προβάτων» στη σχολική κοινότητα είναι πολύ σημαντικό καθώς φανερώνει, κατά τη γνώμη μου, την αυξημένη επιρροή που ασκεί η ορθόδοξη παράδοση στην πρακτική των γερμανικής-προτεσταντικής έμπνευσης σχολικών πειθαρχικών κανονισμών. Εξίσου σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι κοινωνικές σχέσεις και τα πελατειακά δίκτυα, καθώς σε αρκετές περιπτώσεις, άνθρωποι με εξουσία παρεμβαίνουν υπέρ μαθητή που του έχει επιβληθεί πειθαρχική ποινή. Πρόκειται δηλαδή για την «εθιμική» μεταρρύθμιση ενός εισαγόμενου πειθαρχικού δικαίου που το καθιστά επεικέστερο και που ακυρώνει στην πράξη τις εξοντωτικές ποινές που προβλέπονται για τα σοβαρότερα παραπτώματα. Θα μπορούσε βεβαίως να αντiteίνει κάποιος πως η ατιμωρησία αντί να αντιμετωπίζει τα φαινόμενα παραβατικότητας, πιθανόν να τα ενθαρρύνει. Εξάλλου, ελάχιστοι γονείς θα ένιωθαν... ενθουσιασμένοι εάν γνώριζαν πως επανήλθε στο σχολείο ένας τιμωρημένος μαθητής για απόπειρα βιασμού συμμαθητή του. Η συζήτηση αυτή ωστόσο αφορά την ουσία της αντιμετώπισης των πειθαρχικών παραπτωμάτων και όχι την Ιστορία της· δεν αποτελεί επομένως αντικείμενο της παρούσας εργασίας που περιορίζεται απλώς στην παράθεση των γεγονότων και την ερμηνεία τους. Κι αυτό που βγαίνει ως συμπέρασμα είναι

Δείγμα γραφής του διευθυντή Χ. Παμπούκη από σελίδα του πρακτικού του Συλλόγου Διδασκόντων.

πως η αρχειακή έρευνα έρχεται να ανατρέψει την εντύπωση που προκαλεί ένα σχολικό πειθαρχικό νομοθετικό πλαίσιο άκαμπτο και συχνά απάνθρωπο και αποκαλύπτει τον παράγοντα άνθρωπο στο πρόσωπο του έλληνα δασκάλου με τα προτερήματα αλλά και τις αδυναμίες του, τις επιτυχίες αλλά και τις αστοχίες του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. ΣΥΣΤΑΣΗ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΣΤΟ ΝΑΥΠΛΙΟ¹²⁴

(Β. Διάταγμα: Ναύπλιο 21 Νοεμβρίου/3 Δεκεμβρίου 1833)

Άντιβασιλεία

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περί συστάσεως Γυμνασίου εις Ναύπλιον.

ΟΘΩΝ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀκούσαντες τήν γνώμην τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ.τ.λ. Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας, ἀπεφασίσαμεν καί διατάσσομεν τά ἑξῆς:

1. Εἰς Ναύπλιον θέλει ἀνεγερθῇ ἕν Ἑλληνικόν Σχολεῖον καί ἕν Γυμνάσιον. Τό Ἑλληνικόν θέλει διαιρεῖσθαι, κατὰ τὰς ἀνάγκας τῶν μαθητῶν, εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας κλάσεις· τό δέ Γυμνάσιον θέλει ἔχει πρὸς τό παρόν τουλάχιστον δύο τάξεις· εἰς ἑκάστην δέ τάξιν θέλουν εἶναι ἀφιερωμένοι καθ' ἑβδομάδα 24 ἕως 26 ὥραι.

2. Εἰς τό Ἑλληνικόν σχολεῖον θέλει διδάσκεσθαι κατ' ἐξοχὴν ἡ νέα καί παλαιά Ἑλληνική, εἰς δέ τὰς δύο τελευταίας τάξεις καί ἡ Λατινική, προσέτι δέ καί Κατήχησις, Ἀριθμητική, Γεωγραφία καὶ Καλλιγραφία.

3. Εἰς τό Γυμνάσιον θέλει διδάσκεσθαι, ἐκτός τῆς νέας καί παλαιᾶς Ἑλληνικῆς, ἡ Λατινική, ἡ Γαλλική καί ἡ Γερμανική, προσέτι Κατήχησις, Ἱστορία μετὰ Γεωγραφίας, Μαθηματική, ἀρχαί Φυσικῆς, Χημίας καὶ φυσικῆς Ἱστορίας.

4. Διευθυντὴν ἀμφοτέρων τῶν σχολείων, διδάσκαλον τῆς Ἱστορίας, τῆς Ἑλληνικῆς καί Λατινικῆς Φιλολογίας, διορίζομεν

¹²⁴ Δαυίδ Αντωνίου, ὀπ. π., σ. 79. Ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὴν ΕτΚ, αρ. 41/16 Δεκεμβρίου 1833.

τόν Κ. Κ. Ἀσσωπίον.

Διδασκάλους δέ καί τῶν δύο σχολείων:

1. Τόν Κύριον Ι. Βενθύλον κυρίως διά τήν Ἑλληνικήν καί Γαλλικήν γλῶσσαν καί φιλολογίαν,

2. Τόν Κ. Λεόντιον Ἀναστασιάδην κυρίως διά τήν Ἑλλην.

3. Τόν Κ. Ι. Π. Γκινάκαν διά τήν παλαιάν καί νέαν Ἑλλην.

4. Τόν Λοχαγόν Κ. Δ. Σταυρίδην, διδάσκαλον τῆς ἐνταῦθα πολεμικῆς σχολῆς, διά τά Μαθηματικά,

5. Τόν Κ. Δ. Ι. Νικολαΐδην Λεβαδιέα διά τάς φυσικάς ἐπιστήμας,

6. Τούς δύο γραμ. τοῦ γραφείου τῶν διερμηνέων Κ. Ἐρόλδον καί Κ. Εὐμάνον, διά τήν Γερμαν. καί Λατινικήν γλῶσσαν.

Μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κ. Ἀσσωπίου, ἐπιφορτίζεται τήν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς ὁ Κ. Βενθύλος.

5. Ὁ μισθός ἄρχεται ἀπό τήν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τῶν δύο σχολείων· θέλει δέ πληρῶνεσθαι τακτικῶς εἰς τό τέλος ἐκάστου μηνός ἀπό τό συστηθησόμενον Ἐκκλησιαστικόν ταμεῖον· μέχρι δέ τῆς συστάσεως αὐτοῦ θέλει προκαταβληθῇ ἀπό τό Ταμεῖον τῆς Ἐπικρατείας.

6. Εἰς τήν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ.τ.λ. Γραμματεῖαν ἀνατίθεται ἡ ἐκτέλεσις τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ναύπλιον, 21 Νοεμ. (3 Δεκεμβρ.) 1833

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Η ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ Ὁ κόμης ΑΡΜΑΝΣΠΕΡΓ

πρόεδρος, ΜΑΟΥΡΕΡ, ΕΪΔΕΚ

ὁ ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ.τ.λ. Γραμ. τῆς Επιτρ. Κ. Δ. ΣΧΙΝΑΣ.

2. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

(Απόφαση 6815/19 Οκτωβρίου 1857)

Κυβέρνηση Δ. Βούλγαρη Υπουργός Χ. Χριστόπουλος
ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΟ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΚΚΛ. ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ

Θεωροῦντες ὅτι μ' ὅλας τὰς κατὰ καιρὸν προσπάθειάς τοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπουργείου δὲν ὑπάρχουσιν εἰσέτι ἐν τοῖς πλείστοις τῶν κατὰ τὸ Κράτος γυμνασίων τε καὶ ἐλληνικῶν σχολείων πληρεῖς ἐσωτερικοὶ κανονισμοί, καθ' ἃ ἀπαιτεῖ τὸ ἄρθρον 109 τοῦ ὀργανικοῦ τῶν εἰρημένων ἐκπαιδευτηρίων νόμου, καὶ ἐπιθυμοῦντες, ἵνα οἱ κανονισμοὶ οὗτοι οὐ μόνον ὥσι σύμφωνοι πρὸς τὰς ἐν ἰσχύι διατάξεις τοῦ μνημονευθέντος κειμένου, ἀλλὰ καὶ στηρίζονται ἐπὶ τῶν αὐτῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν, ἀπεφασίσαμεν νὰ συντάξωμεν τὸν ἀκόλουθον ἐσωτερικὸν κανονισμόν, οὗτινος διατάσσομεν τὴν ἐν ἅσιν τοῖς τε γυμνασίοις καὶ τοῖς ἐλληνικοῖς τοῦ κράτους ἐφαρμογήν.

Ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῶν Γυμνασίων καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων.

Ἄρθρ. 1. Ὁ μαθητὴς διὰ τῆς ἐν τινὶ γυμνασίῳ ἢ ἐλληνικῷ σχολείῳ ἐγγραφῆς αὐτοῦ, γενομένης τῇ συγκαταθέσει τοῦ πατρὸς ἢ ἐπιμελητοῦ, ὑποβάλλεται ἐκουσίως εἰς ἀπάσας τὰς ἐκ τῶν σχολικῶν νόμων πηγάζουσας ὑποχρεώσεις.

Ἄρθρ. 2. Ὁ μαθητὴς ὀφείλει ἀγάπην, σέβας καὶ ὑπακοήν πρὸς τοὺς διδασκάλους αὐτοῦ.

Ἄρθρ. 3. Ἡ πρὸς ἀλλήλους τῶν μαθητῶν συμπεριφορὰ ἔστω εὐγενής καὶ ἀδελφική, ἡ δὲ διαγωγή αὐτῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ἐκπαιδευτηρίου χρηστή καὶ σεμνοπρεπής.

Ἄρθρ. 4. Ἄπαντες οἱ μαθηταὶ εἰσὶν ἴσοι ἐνώπιον τῶν νόμων τῆς σχολῆς. Μόνῃ δὲ μεταξὺ αὐτῶν διάκρισις ὑπάρχει ὁ βαθμὸς

τῆς ἐπιμελείας καί χρηστότητος αὐτῶν.

Ἀρθρ. 5. Ὁ μαθητὴς ὀφείλει νά φοιτᾷ τακτικῶς καί ἀνελλιπῶς εἰς τὴν σχολὴν καθ' ὅλον τό σχολικόν ἔτος καί ν' ἀκόλουθῇ ἅπαντα τὰ ἐς τὴν τάξιν αὐτοῦ ὠρισμένα μαθήματα.

Ἀρθρ. 6. Ὁ ἀσθενῶν μαθητὴς ὀφείλει νά εἰδοποιήσῃ περὶ τῆς ἀσθενείας του τόν προϊστάμενον τῆς σχολῆς καί τόν διδάσκαλον τῆς τάξεως του καί, ἂν ἡ χρεια τὸ καλέσῃ, νά προσάξῃ, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν σχολὴν, ἀπόδειξιν τῆς κωλυσάσης αὐτόν ἀσθενείας.

Ἀρθρ. 7. Διὰ πᾶσαν ἀπουσίαν, προερχομένην ἐξ αἰτίας ἄλλης ἢ τὴν τῆς ἀσθενείας, ἀπαιτεῖται ἄδεια τοῦ προϊσταμένου τῆς σχολῆς.

Ἀρθρ. 8. Ἐάν ἐν διαστήματι ἑνός μηνός ἀπουσιάσῃ ὁ μαθητὴς ἀπὸ τινός μαθήματος πεντάκις, χωρὶς νά δικαιολογήσῃ προσηκόντως τὴν ἔλλειψιν ταύτην, ὁ διδάσκαλος ἀναφέρει περὶ τούτου πρὸς τόν προϊστάμενον τῆς σχολῆς, ὅστις, εἰδοποιῶν τοὺς γονεῖς ἢ κηδεμόνας, ζητεῖ παρ' αὐτῶν τόν λόγον τῶν ἀπουσιῶν καί συνεννοεῖται μετ' αὐτῶν περὶ τῶν μέσων, δι' ὧν δύναται νά ἐμποδισθῇ ἡ ὑποτροπή.

Ἀρθρ. 9. Ἐκαστος μαθητὴς, προσερχόμενος ἐν τῇ σχολῇ, πρέπει νά ᾔναι καθαρὸς τό σῶμα καί κόσμιος τὴν ἐνδυμασίαν, ἀποφεύγων πάντα περιττόν στολισμόν.

Ἀρθρ. 10. Ἐκαστος τῶν μαθητῶν ὀφείλει νά εὐρίσκηται ἐντός τοῦ δωματίου τῆς τάξεως, ἐν ᾗ διατελεῖ καταγεγραμμένος, πέντε λεπτά τῆς ὥρας πρό τῆς ἐνάρξεως τοῦ μαθήματος. Ἀναγνωσθέντος δέ τοῦ ὀνομαστικοῦ καταλόγου, σημειοῦται ἡ ἀπουσία ἐκάστου καί οὐδεὶς δύναται νά ζητήσῃ τὴν ἐξάλειψιν τῆς σημειώσεως, οὐδ' ἐάν εὐθύς μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ καταλόγου εἰσέλθῃ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς παραδόσεως, ἐκτός ἂν λόγοι οὐσιώδεις πείσουν τόν καθηγητὴν ἢ τόν διδάσκαλον περὶ τοῦ συγγνωστοῦ τῆς βραδύτητος.

Άρθρ. 11. Μετά τήν ἀνάγνωσιν τοῦ ὀνομαστικοῦ καταλόγου κατὰ τό πρῶτον τῆς ἡμέρας μάθημα οἱ παῖδες τῆς τάξεως ἀνίστανται μετὰ τοῦ διδασκάλου καί μετ' εὐλάβειας προσεύχονται, ἀναγινώσκοντος ἑνός ἐξ αὐτῶν σύντομον καί κατάλληλον εὐχὴν πρὸς τόν Θεόν.

Άρθρ. 12. Διαρκούντος τοῦ μαθήματος, οὐδεὶς ἐξέρχεται τῆς παραδόσεως ἄνευ μεγίστης ἀνάγκης καί ἀδείας τοῦ διδασκάλου, ὅστις ὅμως οὐδέποτε ἐπιτρέπει τήν ἔξοδον ταυτοχρόνως εἰς δύο μαθητάς. Ὁ δέ ἐκ τῆς αἰθούσης ἀναχωρῶν ὀφείλει νά ἐπανέλθῃ ὅσον ἔνεστι ταχύτερον.

Άρθρ. 13. Εἰς οὐδένα τῶν μαθητῶν ἐπιτρέπεται νά φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῇ σχολῇ βιβλία ἢ ἄλλα πράγματα, ἐκτός τῶν εἰς τήν παράδοσιν ἀναγκαίων.

Άρθρ. 14. Κατὰ τήν διάρκειαν τοῦ μαθήματος καί καθόλου κατὰ τήν ἐν τῇ σχολῇ διατριβήν ὀφείλει ὁ μαθητής νά διάγῃ ἐν ἄκρᾳ ἡσυχίᾳ, εὐταξίᾳ καί σιωπῇ. Μόνος ὁ ἐξεταζόμενος ἢ ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἀπαντᾷ, οἱ δέ λοιποὶ προσέχουσι σιωπῶντες.

Άρθρ. 15. Ἀυστηρῶς ἀπαγορεύεται τοῖς μαθηταῖς πᾶσα οἰαδήποτε ἀποδοκιμασία ἢ ἐπιδοκιμασία τῶν διδασκομένων.

Άρθρ. 16. Ἐντός τοῦ δωματίου τῆς παραδόσεως ὁ μαθητής μένει πάντοτε ἀσκεπής, ἐκτός ἂν, πάσχων, λάβῃ τήν ἄδειαν τοῦ διδασκάλου νά φέρῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τό κάλυμμα. Καθήμενος δ' ἐπὶ τῶν θρανίων, ὀφείλει νά κράτῃ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς ἄκρας τῶν τραπεζῶν καί νά διατηρῇ ἀκαταπαύστως εὐσχήμονα στάσιν.

Άρθρ. 17. Ἐκαστος μαθητής ὀφείλει νά προσέρχεται εἰς τήν σχολὴν δεόντως προμεμελετημένος ἐν τοῖς τῆς ἡμέρας μαθήμασι καί νά ἔχῃ ἐν τάξει καί καθαριότητι τὰ ἔγγραφα αὐτοῦ γυμνάσματα.

Άρθρ. 18. Εἰς μαθητὴν τάξεως τινός δέν εἶναι συγκεχωρημέ-

νον νά εισέλθῃ ἄνευ ἀδείας τοῦ προϋσταμένου εἰς τό δωμάτιον ἐτέρας τάξεως κατὰ τήν διάρκειαν τῶν παραδόσεων.

Ἀρθρ. 19. Ἀπαγορεύεται εἰς πάντα μαθητήν τό ἵστασθαι εἰς τήν θύραν καί τά παράθυρα δωματίου κατὰ τήν ἐν αὐτῷ διάρκειαν τῶν παραδόσεων.

Ἀρθρ. 20. Οὐδενί ξένῳ ἐπιτρέπεται ἡ ἐν τῇ σχολῇ εἴσοδος ἄνευ ἀδείας τοῦ προϋσταμένου αὐτῆς.

Ἀρθρ. 21. Εἰσερχομένου διδασκάλου ἢ ξένου τινός ἐν τῷ δωματίῳ τῆς παραδόσεως, οἱ μαθηταί ἀνίστανται, ἡσύχως, κλίνουνσι πρὸς τόν εἰσερχόμενον ἐλαφρῶς τήν κεφαλὴν καί πάλιν κάθονται.

Ἀρθρ. 22. Οἱ μαθηταί πρέπει νά φιλοτιμῶνται, ἵνα διατηρῆται ἡ σχολή αὐτῶν καθαρά καί εὐπρεπής. Πᾶς δέ βλάπτων ὅπωςδὴποτε τοὺς τοίχους, τό ἔδαφος, τὰς διδασκαλικὰς ἔδρας, τὰ θρανία καί τό λοιπόν ὑλικόν, τό ἀνήκον εἰς τήν σχολήν, οὐ μόνον τιμωρεῖται, ἀλλὰ καί ὀφείλει νά ἐπανόρθωσιν ἰδίᾳ δαπάνῃ τήν γενομένην ζημίαν.

Ἀρθρ. 23. Πάντες οἱ μαθηταί σχολῆς τινός ἀποτελοῦσι μικράν κοινωνίαν, ἥς τήν φροντίδα ἐπὶ παντί τόπῳ καί χρόνῳ ὁ νόμος ἀνέθεσε τοῖς προϋσταμένοις καί τοῖς διδασκάλοις τοῦ ἐκπαιδευτηρίου. Ἐντεῦθεν προκύπτει, ὅτι οἱ μαθηταί ὀφείλουσι νά φέρονται εὐτάκτως καί κοσμίως οὐ μόνον ἐντός τῆς σχολῆς, ἀλλὰ καί ἐκτός αὐτῆς, νά προσφέρωσι τό ἀνήκον σέβας καθ' ὁδόν ἢ εἰς τοὺς δημοσίους περιπάτους τοῖς διδασκάλοις αὐτῶν καί ταῖς καθεστώσαις τῆς πολιτείας ἀρχαῖς, νά μὴ φοιτῶσιν εἰς καφφενεῖα ἢ ἄλλα τοιοῦτου εἶδους δημόσια μέρη, ὧν ἡ εἴσοδος δέν ἐπιτρέπεται τοῖς νέοις. Ἐκαστος δέ τῶν διδασκάλων, ἀναγνωρίσας τινὰ τῶν μαθητῶν παραβαίνοντα ἐκτός τῆς σχολῆς τὰ καθήκοντα ἢ καί ἀκούσας παρ' ἄλλων τήν παράβασιν ταύτην, ἀναφέρει περὶ πάντων τῷ προϋσταμένῳ τῆς σχολῆς, ὅστις φροντίζει περὶ τῆς ἐν καιρῷ τιμωρίας τοῦ παράβατου.

Άρθρ. 24. Καθ' ἐκάστην Κυριακὴν ἢ ἄλλην ἐορτάσιμον ἡμέραν οἱ μαθηταὶ ὀφείλουσι νὰ ἐκκλησιάζωνται ἐν τῇ ἐνορίᾳ αὐτῶν. Ἐκπληροῦσι δέ τακτικῶς καὶ ἅπαντα τὰ λοιπὰ Θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα. Ἡ ἐπιτήρησις ἀνήκει εἰς τε τοὺς διδασκάλους καὶ εἰς τοὺς προϋσταμένους τῆς σχολῆς.

Άρθρ. 25. Τιμωρεῖται πᾶσα αἰκία, βία, ὕβρις, ἢ λοιδορία, πᾶς χλευασμός ἢ κακοήθης ἀστεῖσμός μαθητοῦ πρὸς μαθητὴν.

Άρθρ. 26. Τό ψεῦδος καὶ ἡ συκοφαντία αὐστηρότατα τιμωροῦνται.

Άρθρ. 27. Καὶ αὐτός ὁ αἰκισθεὶς, ὕβρισθεὶς ἢ ἄλλως ἀδικηθεὶς μαθητῆς δέν πρέπει, ν' ἀνθυβρίσῃ ἢ ἄλλως πως νὰ ἐκδικηθῇ τὸν ἀδικήσαντα, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἀναφέρῃ περὶ τῆς κατ' αὐτοῦ ἀδικίας τῷ ἰδίῳ διδασκάλῳ ἢ τῷ προϋσταμένῳ τῆς σχολῆς, ὅπως ἐπιβληθῇ τῷ ἀδικήσαντι ὑπὸ τούτου ἡ ἀνήκουσα ποινή. Ὁ ἐκδικήσας μόνος γενομένην ἀδικίαν τιμωρεῖται ὡς χειροδίκης.

Άρθρ. 28. Ἀπαγορεύεται ἡ μεταξὺ μαθητῶν συνεννόησις πρὸς σχηματισμὸν φατρίας ἐφ' οἷωδήποτε σκοπῷ.

Άρθρ. 29. Πᾶσα παράβασις τῶν ἀνωτέρω διαγραφομένων σχολικῶν καθηκόντων ἐπάγεται κατὰ τοῦ παραβάτου τιμωρίαν τινὰ κατὰ τὰ ἐν τῷ περὶ ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων ὁργανικῷ νόμῳ διατεταγμένα καὶ κατὰ τὴν ἐξῆς τάξιν 1) ἐπίπληξιν ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, 2) ἐπίπληξιν ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ προϋσταμένου τῆς σχολῆς, 3) ἐπίπληξιν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐνώπιον τῆς τάξεως, 4) ἐπίπληξιν ὑπὸ τοῦ προϋσταμένου τῆς σχολῆς ἐνώπιον τῆς τάξεως, 5) κράτησιν ἐντὸς τῆς σχολῆς μετὰ ὑποχρεώσεως ἐργασίας γραφικῆς ἀπὸ μίας μέχρι τριῶν ὥρῶν μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν παραδόσεων, 6) κοινοποίησιν τῆς τιμωρίας εἰς ἅπαντας τοὺς μαθητάς τῆς σχολῆς διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ὀνόματος εἰς τό ἐπὶ τούτῳ ὠρισμένον τοῦ ἐκπαιδευτηρίου μέρος, 7) κράτησιν ἐπὶ μίαν ἢ καὶ πλειοτέρας ἡμέρας ἐντὸς τῆς ἐπὶ τούτῳ ἐν τῇ σχολῇ κατεσκευασμένης φυλακῆς μετ' ἐργασίας γραφικῆς, 8) ἀποβολὴν

προσωρινήν, 9) αποβολήν διά παντός από τινός σχολῆς καί 10) αποκλεισμόν ἀφ' ὅλων τῶν σχολείων τοῦ Κράτους.

Ἀρθρ. 30. Οἱ ἐπὶ χρηστότητι, ἐπιμελείᾳ καί προόδῳ διακρινόμενοι μαθηταὶ λαμβάνουσι τὰς ἐξῆς ἀμοιβάς: 1) τὴν καλὴν σημείωσιν τὴν διδομένην ὑφ' ἐκάστου τῶν διδασκάλων ἐπὶ τῶν γενομένων ἐγγράφων γυμνασμάτων, 2) τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ ὀνόματος αὐτῶν εἰς τὴν τάξιν, 3) τὴν ἔκφρασιν τῆς εὐαρεσκείας τοῦ προϋσταμένου τῆς σχολῆς, προφορικῶς ἢ ἐγγράφως διδομένην, 4) τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ ὀνόματος αὐτῶν εἰς ἀπάσας τὰς τάξεις διὰ τῆς ἐγγραφῆς ἐπὶ τοῦ πίνακος τῆς τιμῆς, 5) τὰ κατ' ἔτος διδόμενα βραβεῖα.

Ἀρθρ. 31. Οἱ ὑποπεσόντες εἰς ἐγκλήματα ἢ πταίσματα, τιμωρούμενα ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ νόμου, καταμηνύονται ὑπὸ τῶν προϋσταμένων τῆς σχολῆς εἰς τὴν ἀρμοδίαν ἀρχήν.

Ἀρθρ. 32. Ὁ παρὼν ἐσωτερικὸς κανονισμὸς θέλει ἀναγινώσκεισθαι εἰς ἐπήκοον τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἐν ἐκάστη τάξει ὑπὸ τοῦ διδασκάλου αὐτῆς, ἀντίγραφον δ' αὐτοῦ θέλει ἀναρτηθῆ ἐν καταφανεῖ τόπῳ ἐν τῷ προδόμῳ τῆς σχολῆς πρὸς γνῶσιν καὶ ὁδηγίαν τῶν μαθητῶν.

Ἀρθρ. 33. Ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν ἐν τῷ παρόντι κανονισμῷ ὠρισμένων ἀνατίθεται τοῖς προϋσταμένοις τῶν γυμνασίων καὶ ἐλληνικῶν σχολείων.

Ἐν Αθήναις τῇ 19 Οκτωβρίου 1857

Ὁ Υπουργός

Χ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.

3. ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ

Κυβέρνηση Δ. Βούλγαρη Υπουργός Χ. Χριστόπουλος
ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

*Ὁδηγίαί πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ
τῶν ἐλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων.*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛ. ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς γυμνασιάρχας, σχολάρχας καὶ διευθυντάς τῶν ἐλληνικῶν
σχολείων διδασκάλους.

Ἀποστέλλοντες ὑμῖν τὸν ἐσωτερικὸν τῶν γυμνασίων καὶ ἐλληνικῶν
σχολείων κανονισμόν, φρονοῦμεν ἀναγκαῖον νὰ συστήσωμεν εἰς τὴν
ἰδιαιτέραν μελέτην ὑμῶν τε καὶ τῶν ὑφ' ὑμᾶς καθηγητῶν καὶ διδασκά-
λων τὰς ἀκολουθοῦσας πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτοῦ ὁδηγίας, στηριζομένας εἰς
γνώμας ἀνδρῶν ἐγγεγραφοτέρων τῇ πράξει τῆς παιδαγωγικῆς καὶ περιέ-
χουσας τὰς παρὰ τοῦ ὑπουργείου τούτου πρεσβευομένας ἀρχὰς ἐπὶ τοῦ
σπουδαίου ἀντικειμένου τῆς δημοσίας ἀνατροφῆς καὶ τῆς σχολικῆς τά-
ξεως καὶ πειθαρχίας.

Τῶν δημοσίων σχολείων ἡ ἀποστολὴ δέν εἶναι μόνον νὰ παρέχωσιν
εἰς τοὺς νέους τὰς ἐν αὐτοῖς διδασκομένας γνώσεις, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ
μορφώνωσιν ἠθικῶς τὴν καρδίαν τῶν μαθητῶν. Ἡ πολιτεία ἀπαιτεῖ ἀπὸ
τῶν σχολείων τὴν παρασκευὴν οὐχὶ ἀπλῶς γράμματα ἐπισταμένων, ἀλλὰ
πρό πάντων πολιτῶν ἀγαθῶν καὶ ἐναρέτων.

Ἡ ἐκπαίδευσις καὶ ἡ ἀνατροφή ἐν τοῖς σχολείοις συμβαδίζουσιν ἢ
πρέπει νὰ συμβαδίζωσι. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀμοιβαία τῶν δύο τούτων ἐνέρ-
γεια, ὥστε ἄριστον μὲν κατὰ τὴν πρόοδον τῶν γραμμάτων ὑπῆρξεν
αἰετοτε τὸ σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐλαμβάνετο πρόνοια ὑπὲρ τῆς τῶν παίδων
ἀνατροφῆς, συντελεστικώτατον δὲ πρὸς τὴν δημοσίαν ἀγωγὴν τὸ κατὰ
τὴν διδασκαλίαν ἀκμάζον.

Πρὸς πραγματοποιήσιν τῆς διπλῆς ταύτης τῶν σχολείων ἀποστολῆς

ἀπαιτεῖται πρό πάντων νά μορφωθῇ ἐν τῷ ἐκπαιδευτηρίῳ τό ἀγαθόν τῆς εὐταξίας πνεύμα. Ἄλλ' ἵνα τοῦτο γείνη, πλείστα πρέπει νά συντρέξωσιν.

Ὁ προϊστάμενος καί ἅπαντες οἱ διδάσκαλοι οἵουδήποτε ἐκπαιδευτικοῦ καθιδρύματος πρέπει νά ἐργάζωνται ἀνεנדότως ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ, ἐν ὁμοιοῖα πρὸς ἀλλήλους, ἐν ἀγάπῃ τῶν μαθητῶν, ἐν ἀφοσιώσει πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος.

Ἡ διδασκαλία πρέπει νά ἦναι ὅσον οἶον τε ὠφέλιμος, ἅμα δέ καί τερπνή. Ὡς ἐπὶ τό πολὺ ἡ ἀκηδία γεννᾷ τὰς ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ταραχάς.

Ἄπαντες οἱ ἐν τῷ σχολείῳ πρέπει νά ἐμπνέωνται ὑπὸ οἰκογενειακοῦ πνεύματος. Τὸ σχολεῖον ἔστω δευτέρα οἰκογένεια τοῖς ἐν αὐτῷ εἰσερχομένοις παισίν.

Ὁ διδάσκαλος, ἀρνούμενος τὴν ἐπὶ τῶν παίδων ἐξουσίαν ἀπὸ τῆς τῶν πατέρων ρητῆς ἢ σιωπηρᾶς ἐντολῆς, ἐκπροσωπεῖ τοὺς γονεῖς διὰ πατρικῆς πρὸς πάντας τοὺς μαθητάς στοργῆς· ἀλλ' ἡ στοργὴ αὐτοῦ ἀποτείνεται οὐχὶ πρὸς ἄτομα, ἀλλὰ καθόλου πρὸς τὴν φοιτῶσαν παρ' αὐτῷ νεολαίαν, μεθ' ἧς, καίτοι τῶν ἀτομικότητων ἀλλήλας διαδεχόμενων, εὐρίσκεται εἰς ἀκατάπαυστον συνάφειαν οὕτως, ὥστε δι' αὐτόν οἱ πάλαι μαθηταὶ ἀντικαθίστανται ὑπὸ τῶν νῦν καὶ οὗτοι ὑπὸ τῶν μελλόντων. Ἡ ὑπὲρ ἐκάστου τῶν μαθητῶν φιλόστοργος μέριμνα τοῦ διδασκάλου, τό ἀμερόληπτον καὶ φιλοδίκαιον αὐτοῦ, ἡ δέουσα ἡπιότης καὶ ἡ ἔμφρων σοβαρότης αὐτοῦ καί, συλλήβδην εἰπεῖν, ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, οὐχὶ διὰ λόγων ἐκφραζομένη, ἀλλὰ δι' ἔργων ἀποδεικνυομένη, εἶναι ἀδύνατον νά μὴ προσελκύσῃ μετὰ τῆς γενικῆς ὑπολήψεως τὴν ἀγάπην καὶ τό σέβας τῶν μαθητῶν.

Ὁ κατορθώσας ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀγάπην καὶ τό σέβας τῶν μαθητῶν αὐτοῦ κατῴρθωσεν τό πᾶν ὑπὲρ τῆς σχολικῆς πειθαρχίας, διότι ἐκ τῶν τεσσάρων μέσων, δι' ὧν ὁδηγοῦνται αἱ ἀνθρώπιναι πράξεις, ἥτοι τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ καθήκοντος, τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγάπης, μόνη ἡ ἀγάπη ἔχει βεβαίαν καὶ ἀκίνδυνον ἐπὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐνέργειαν.

Εἰς τὴν φωνὴν τοῦ δευτέρου τούτου πατρός, τοῦ ἀγαπῶντος καὶ

ἀνταγαπωμένους, οἱ παῖδες αὐθόρμητοι ὑπακούουσιν· αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ, αἱ συμβουλαί καί αἱ προτροπαί τοῦ ἀποτελεσματικώτεροι εἰσὶ τῶν ἰσχυροτέρων πειθαρχικῶν τιμωριῶν, ὁ παρ' αὐτοῦ διδόμενος ἔπαινος ἢ ἀρίστη τῶν ἀνταμοιβῶν.

Μεταξύ πολυαρίθμων παιδῶν ὑπάρχουσι βεβαίως καί φύσεις δυσήνιοι, ἴσως δέ καὶ πονηραί· ἀλλὰ καὶ αὗται, ἐν μέσῳ γενικῆς εὐταξίας καὶ ἠθικότητος ζῶσαι, κατὰ μικρόν μεταβάλλονται καὶ ὑπὸ τῆς ἀκαταμαχίτου ἰσχύος τοῦ παραδείγματος παρασύρονται. Διὰ τοῦτο παρετηρήθη πολλάκις, ὅτι μαθηταὶ ἀτακτοῦντες ἐν τινὶ τάξει, ἐν ἐτέρα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἄμεμπτοι διάγουσιν.

Ἰδίως ὁ διδάσκαλος ὀφείλει ν' ἀπαιτῇ παρὰ τῶν παιδῶν εὐπειθειαν, τάξιν, ἡσυχίαν, ἐπιμέλειαν, καθαριότητα, αἰδῶ, καλὴν συμπεριφορὰν, προθυμίαν περὶ τὸ ὑπηρετεῖν ἄλλους, εὐπροσηγορίαν. Αὐστηρῶς δέ ὀφείλει ν' ἀπαγορεύῃ τοῖς μαθηταῖς τὸ ψεῦδος, τὴν ἀμοιβαίαν καταγγελίαν, τὸ περιποιεῖσθαι ἑαυτοῖς προνόμια, τὸ ἐμπαίζειν ἢ περιφρονεῖν ἀλλήλους, τὰς ἄνευ ρητῆς ἀδείας μεταξὺ αὐτῶν ἀνταλλαγὰς, ἀγοραπωλησίας καὶ δωρεάς, τὸ τρώγειν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν παραδόσεων, τὸ ἐξέρχεσθαι συνεχῶς ἀπὸ τῶν τάξεων, τὸ ἀπρεπῶς καθέζεσθαι καὶ τὰς χεῖρας ὑποκρύπτειν καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν πηγὴν πάσης κακίας, τὸν ἐγκοιμισμὸν.

Αἱ ἀμοιβαί, διεγείρουσαι τὴν ἄμιλλαν τῶν νέων, εἰσὶν ὠφέλιμοι εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν πρόοδον αὐτῶν αἱ δέ ποιναὶ ἔστιν ὅτε καθίστανται ἀναγκαῖαι. Ἀλλὰ καὶ αἱ μὲν καὶ αἱ δέ μόνον ὑπὸ τοὺς ἀκολουθοῦς ὅρους δύνανται τὸ ποθοῦμενον νὰ φέρωσιν ἀποτελεσμα.

Πρῶτον, μετρία ἔστω ἡ χρῆσις τῶν ἀμοιβῶν, ἔτι δέ μετριοτέρα ἢ τῶν ποινῶν διότι αἱ συνεχῶς καὶ ἀσκόπως διδόμεναι ἀμοιβαὶ ἐλαττώνουσι τὴν ἀξίαν αὐτῶν, διὰ δέ τῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ παιδὸς πολλάκις ἐπαναλαμβάνόμενης τιμωρίας ὁ τιμωρούμενος ἀπόλλυσι τὴν αἰδῶ καὶ μετ' αὐτῆς πᾶσα ἐλπίς βελτιώσεως ἐξαφανίζεται.

Κατὰ τὴν διανομὴν τῶν ἀμοιβῶν πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ ἐνισχύωνται μᾶλλον αἱ ἀτομικαὶ ἐκάστου μαθητοῦ προσπάθειαι καὶ ἡ σχετικὴ αὐτοῦ πρόοδος πρὸς ἑαυτὸν ἢ ἢ πρὸς τοὺς συμμαθητάς

τυχαία αὐτοῦ ὑπεροχή. Λογιστέον δέ ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐκτιμήσει καί αὐτῶν τῶν ἦττον ἐπιμελῶν καί τῶν μᾶλλον ἀπειθῶν παίδων τὰς προσπάθειας.

Ἄνευ μεγίστης ἀμεροληψίας καί αὐστηροτάτης δικαιοσύνης αἱ ἀμοιβαὶ μᾶλλον βλάπτουσιν ἢ ὠφελοῦσι. Τοιαύτη πρέπει νὰ ἦναι ἡ διανομὴ τῶν ἀμοιβῶν, ὥστε ἕκαστος τῶν μαθητῶν ν' ἀναγνωρίζῃ ἀναγκαίως ὅτι κατ' ἀξίαν ἐξετιμήθη καί ὅτι εἰς ἑαυτὸν μόνον ἔχει ν' ἀποδώσῃ τὴν ἀποτυχίαν του.

Εἰς τὸν διδάσκαλον ἀνήκει νὰ κατορθώσῃ, ὅπως ἡ στέρησις ἀμοιβῆς θεωρῆται παρά τῶν μαθητῶν ἡ πρώτη καί ἰσχυροτέρα τιμωρία. Εἶναι καλόν δέ νὰ σπουδάξῃ τὸν χαρακτῆρα καί τὰς κλίσεις ἐκάστου μαθητοῦ, ὅπως δι' ἀναλόγου ἀμοιβῆς διεγείρῃ παρ' αὐτῷ τὸ γενεσιουργὸν αἶσθημα τῆς ἀμίλλης· ἀλλ' ἅς προσέχῃ μὴ κατασταθῇ τὸ αἶσθημα τοῦτο αἶσθημα ζηλοτύπου καί φθονερᾶς ἀντιζηλίας,

Προτιμότερον εἶναι νὰ προλαμβάνῃ τις τὰς παραβάσεις τῶν σχολικῶν νόμων καί τὰς παρεκτροπὰς τῶν νέων ἢ νὰ τιμωρῇ τοὺς παραβάτας.

Κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ποινῶν πρέπει νὰ διακρίνῃ τις μεταξὺ τῶν ἐκ παιδικῆς ἀπερισκεψίας καί τῶν ἐκ κακίας προερχομένων παραπτωμάτων· μόνα τὰ τελευταῖα ἀπαιτοῦσιν αὐστηράν τιμωρίαν. Ὡσαύτως διακριτέον τὴν ἡλικίαν, τὴν σωματικὴν κατάστασιν, τὸν χαρακτῆρα καί τὴν παρελθούσαν τοῦ παιδὸς διαγωγὴν. Ἡ ὑποτροπὴ ἐπάγεται ἀείποτε ἀνωτέραν ποινήν. Ὁ μὴ φέρων ἀγογγύστως τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ ποινήν πρέπει νὰ τιμωρηθῇ αὐστηρότερον· οὐδέποτε ὅμως ἡ αὐστηρότης νὰ ἦναι τοιαύτη, ὥστε νὰ φέρῃ εἰς νέαν ἀπειθείαν.

Καθόλου δέ αἱ ποιναὶ ἔστωσαν ὡς οἶον τε ἀνάλογοι τοῖς πλημμελήμασι.

Καθὼς τὸ συνεχῶς ἐπιβάλλειν ποινὰς ἀφ' ἑνός καί τοῦ αὐτοῦ ἀτόμου καθιστᾷ τοῦτο ἀναίσθητον πρὸς τὴν τιμωρίαν, οὕτω καί τὸ τιμωρεῖν πολλοὺς συγχρόνως ἐξασθενεῖ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ποινῆς, εὕρισκόντων τῶν τιμωρουμένων ἀμοιβαίαν παρηγορίαν καί ἐνίσχυσιν ἐν τῇ ὁμοιοπαθεῖ αὐτῶν θέσει.

Ἐάν παράβασίς τις ἐγένετο ὑπό πολλῶν μαθητῶν ἢ ὑφ' ὀλοκλήρου τῆς τάξεως, τιμωροῦνται οἱ πρωταίτιοι, μή εὕρισκομένων δέ τῶν τοιούτων, οἱ συνήθως ἐν τῇ τάξει ἀτακτοῦντες. Τό τελευταῖον μέτρον θέλει φέρεי ἄριστον ἀποτέλεσμα, διότι οὐ μόνον ὀλιγάριθμοι θέλουσιν εἶσθαι οἱ τιμωρούμενοι, ἀλλά καί τούς μέν ἐπιμελεῖς καί χρηστοθήεις θέλει ἐνισχύσει εἰς τήν ἐξακολουθήσιν τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, τούς δέ ἀμελεῖς καί ἀτάκτους θέλει ἀναγκάσει ν' ἀναγνώρισωσι τήν ἀξίαν τῆς καλῆς διαγωγῆς.

Πᾶσα οἰαδήποτε σωματική ποινὴ ἀντίκειται πρὸς τὰ ἥθη τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, πρὸς τόν πολιτισμόν, πρὸς τήν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τόν σκοπόν τῆς ἀνατροφῆς καί κατὰ τόν ἡμέτερον Πλούταρχον τοῖς δούλοις μᾶλλον ἢ τοῖς ἐλευθέροις ἀρμόζει.

Ὡσαύτως καί διὰ τόν αὐτόν λόγον ἀπαγορεύεται τῷ διδασκάλῳ πᾶν εἶδος προπηλακισμοῦ καί ὕβρεως κατὰ τοῦ μαθητοῦ.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ποινῶν δέν πρέπει νά γίνηται ὑπό τῶν διδασκάλων μετὰ πάθους ἢ θυμοῦ, ἀλλ' ἐν πλήρει ἀταραξίᾳ ψυχῆς. Ἐστω εἰς τήν μνήμην πάντων τό παράδειγμα τοῦ θείου Πλάτωνος, ὅστις, ἐν θυμῷ εὕρισκόμενος, δέν ἠθέλησε νά τιμωρήσῃ ὁ ἴδιος τόν ἀτακτήσαντα δοῦλον, καί προσεκάλεσε πρὸς τοῦτο τόν ἀνεψιόν αὐτοῦ. Ἰδίως ἡ ἀταραξία καί ἡ ἐκ ταύτης προκύπτουσα ἔμφρων μετριότης τοῦ διδασκάλου εἰσὶν ἀναγκαῖαι καθ' ἣν περίπτωσιν τό τιμωρούμενον σφάλμα ἀνάγεται εἰς τό πρόσωπον αὐτοῦ, ἥτοι ὅταν πρόκηται νά τιμωρηθῇ ὁ παῖς ἔνεκεν ἀπειθείας ἢ ἄλλης κατὰ τοῦ διδασκάλου προσβολῆς.

Αἱ ποιναὶ ἔστωσαν πάντοτε τοιαῦται, ὥστε δι' αὐτῶν οὐδέ πόρρωθεν, νά βλάπτηται ἡ υἰεία τῶν παιδων. Τὰ δωμάτια, ἐντός τῶν ὁποίων ἐκτελεῖται ἡ ἐπιβαλλομένη κράτησις τῶν παιδων, δέν πρέπει νά ὦσιν οὐδέ κατ' ἐλάχιστον ὑγρὰ ἢ ψυχρά. Εἰς τούς ὑπό κράτησιν παῖδας ἀνάγκη πᾶσα νά ἐπιβάλληται ἐργασία γραφικὴ ἀνάλογος, πρὸς τόν χρόνον τῆς κρατήσεως, ὅπως μή μένωσιν ἀργοί, αὐστηρά δέ καί ἀκατάπαυστος νά ὑπάρχῃ ἐπ' αὐτῶν ἐπιτήρησις.

Σπανιώτατα καί μόνον ἐν μεγίστῃ ἀνάγκῃ χρηστέον τιμωρία, δι' ἧς στερεῖται ὁ τιμωρούμενος τῆς τῶν μαθημάτων ἀκροάσεως.

Ἀμετάβλητος κανὼν ἔστω οὐδέποτε νά τιμωρῇ ὁ διδάσκαλος τὸν πλημμελήσαντα παῖδα ἐν τῇ στιγμῇ, καθ' ἣν ἐξετέλεσε τὸ πλημμέλημα διότι πιθανόν νά παροξύνῃ αὐτόν καί νά τόν ὠθήσῃ εἰς νέα σφάλματα. Ἀπ' ἐναντίας ἀφήνων διάστημα τι χρονικόν μεταξύ τῆς τιμωρητέας πράξεως καί τῆς καταψηφίσεως τῆς ποινῆς, χορηγεῖ εἰς τὸν παῖδα τὸν καιρὸν νά συνέλθῃ εἰς ἑαυτόν, ν' ἀναγνώρισῃ τὸ σφάλμα του, νά ἐννοήσῃ τὸ δίκαιον καί τὴν ἀνάγκην τῆς ποινῆς καί νά ὠφεληθῇ ἐκ τῆς τιμωρίας.

Καί τοι ἔχων ἐκ τοῦ νόμου εὐρύτατον τὸ δικαίωμα τοῦ τιμωρεῖν, δέν συμφέρει νά καταφεύγῃ ὁ διδάσκαλος συνεχῶς εἰς τὴν αὐτοπρόσωπον ἀπόφασιν τῆς ποινῆς καί ἔτι ὀλιγώτερον νά ἔξαντλῇ μόνος ἅπαντα τὰ μέσα τῆς τιμωρήσεως. Ἡ μεσολάβησις τοῦ προϊσταμένου τῆς σχολῆς ἐν τισὶ περιστάσεσιν εἶναι ἀνυσιμωτάτη, οὐχὶ μόνον διότι ἡ κατὰ τάξιν ἱεραρχικὴν διανομὴν τῆς ἐξουσίας καθίστησι ταύτην μᾶλλον σεβαστὴν, ἀλλὰ καί διότι ὁ προϊστάμενος τῆς σχολῆς ὡς ἐκ τῆς περιωπῆς, εἰς ἣν εὐρίσκεται, εἶναι καταλληλότερος παντός ἄλλου νά γινώσκῃ τὴν γενικὴν τοῦ ἐκπαιδευτηρίου κατάστασιν καί ν' ἀποφαίνηται συμφωνότερον πρὸς τὸ γενικόν τῆς σχολῆς συμφέρον. Ἐννοεῖται ὅτι ἐν περιπτώσει τυχόν διαφωνίας μεταξύ τοῦ διδασκάλου καί τοῦ προϊσταμένου ἀποφαίνεται ἡ ὁλομέλεια τῶν καθηγητῶν ἢ διδασκάλων, ἐν ἀνάγκῃ δέ κατὰ τὸ ἄρθρον 51 καί 110 τοῦ ὀργανικοῦ τῶν γυμνασίων καί τῶν ἐλληνικῶν σχολείων νόμου αὐτῇ ἡ ἐφορεία.

Οὐκ ἀπὸ σκοποῦ θεωροῦμεν νά παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι κατὰ τε τὸ πνεῦμα καί κατὰ τὸ γράμμα τοῦ ἁρθρου 55 τοῦ μνημονευθέντος νόμου ἡ ἀποβολὴ ἀπὸ τινός ἐλληνικοῦ σχολείου ἢ γυμνασίου μόνον δι' ἐπανειλημμένας ἀποδείξεις παρακοῆς, κακῆς διαγωγῆς καί ἀμελείας ἐπιτρέπεται καί τοῦτο τῇ συγκαταθέσει τοῦ προϊσταμένου. Εἶναι δίκαιον τότε μόνον νά καταφεύγῃ τις εἰς τὸ σκληρόν τοῦτο μέτρον, ὅταν ἅπασαι αἱ πρὸς διόρθωσιν τοῦ μαθητοῦ πολλάκις ἐπαναληφθεῖσαι προσπάθειαι τῶν διδασκάλων ἀπέβησαν μάταιαι καί ἅπαντα τὰ τῆς τιμωρίας μέσα πολλάκις ἐξηντλήθησαν. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν ἀφ' ὧν τῶν γυμνασίων καί ἐλληνικῶν σχολείων τοῦ Κράτους ἀποκλεισμόν, τὴν μεγίστην καί ἀκαταλόγιστον ταύτην τιμωρίαν, ὁ κείμενος νόμος (ἄρθρ. 55 ἐδ. 2)

δέν ἐπιτρέπει τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ, εἰμὴ ἐπὶ βαρυτέροις ἐγκλήμασι καὶ τοῦτο πάλιν μόνον μετὰ δευτέραν ἀπὸ τινός σχολείου τοῦ Κράτους ἀποβολήν.

Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ τινὰ τῶν ἐν τῷ ἐκδοθέντι ἐσωτερικῷ κανονισμῷ εἶναι πιθανόν νὰ ἔχωσιν ἀνάγκην τροποποιήσεως ἔνεκα τῶν τοπικῶν περιστάσεων, ἃς τινὰς ὁ νομοθέτης ἡμῶν διατάσσει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν (ἴδε ἀρθρ. 109 τοῦ ὀργανικοῦ τῶν γυμνασίων καὶ ἑλληνικῶν σχολείων νόμου), ἀξιοῦμεν παρ' ὑμῶν, κύριοι, ν' ἀναφέρητε τακτικῶς καὶ λεπτομερῶς πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐν τῇ ἐτησίῳ γινομένη ἐκθέσει ὑμῶν τὰ περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ κανονισμοῦ, σημειοῦντες συγχρόνως καὶ τὰς παρατηρήσεις ὑμῶν περὶ τῶν τροποποιήσεων, ἃς ἡ πείρα καταδείξει ἀναγκαίας ὡς ἐκ τῶν τοπικῶν περιστάσεων.

Ἐπὶ πᾶσι, περαίνοντες τὰς ὁδηγίας ταύτας, λέγομεν μετὰ τινός τῶν νεωτέρων παιδαγωγῶν, ὅτι καὶ οἱ σοφώτεροι κανονισμοὶ εἰς οὐδέν χρησιμεύουσιν, ἄψυχόν εἰσὶ γράμματα, ἄνευ τῆς ἔμφρονος συμπράξεως τοῦ προϋσταμένου τῆς σχολῆς καὶ ἀπάντων τῶν διδασκάλων. Καὶ τῷ ὄντι οἱ κανονισμοὶ εἰσὶν ἐν τῇ παιδαγωγικῇ ὅ,τι οἱ διαγραφόμενοι ὑπὸ τῶν γραμματικῶν κανόνες ἐν τῇ φιλολογίᾳ. Ὅσον τὰ περὶ τέχνης τοῦ γράφειν ἀφορίσματα δύνανται νὰ δημιουργήσωσι σύγγραμμά τι, τοσοῦτον δύνανται καὶ οἱ κανονισμοὶ μόνον νὰ δώσωσι ψυχὴν καὶ ἠθικότητα εἰς τι σχολεῖον, καὶ καθὼς ἐν τῇ φιλολογίᾳ οὐδέν ἀντικαθίστησι τὸν δαιμόνιον τοῦ συγγραφέως νοῦν, οὕτω καὶ ἐν τῇ δημοσίᾳ ἀνατροφή οὐδέν ἀναπληροῖ τὴν παρά τοῖς διδασκάλοις καὶ τοῖς προϋσταμένοις τῶν ἐκπαιδευτηρίων κατανόησιν καὶ ἀγάπην τοῦ καθήκοντος. Ἐάν ἡ ἀγάπη αὕτη εἶναι μικρά, ἐάν ἡ συναίσθησις δέν ᾔηται ἀρκούντως σαφής, οὐδ' αὕτη ἡ αὐστηρά ἐφαρμογὴ τοῦ ἀρίστου τῶν κανονισμῶν θέλει φέρει αἴσιον ἀποτέλεσμα. Ἐάν δ' ἀπ' ἐναντίας ἡ ἀγάπη τοῦ καθήκοντος ᾔηται διάπυρος καὶ ἡ συναίσθησις αὐτοῦ ζωηρά, ὁ κανονισμὸς ἐφαρμόζεται δεόντως, τὸ τῆς εὐταξίας καὶ πειθαρχίας πνεῦμα κραταιοῦται καὶ ἡ σχολή, ἐκπληροῦσα τὴν διπλὴν αὐτῆς ἀποστολήν, εἰς μεγίστην φθάνει εὐημερίαν καὶ ἀκμήν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 19 Οκτωβρίου 1857

Ὁ Ὑπουργὸς Χ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

357
 1944-1945
 1946-1947
 1948-1949
 1950-1951
 1952-1953
 1954-1955
 1956-1957
 1958-1959
 1960-1961
 1962-1963
 1964-1965
 1966-1967
 1968-1969
 1970-1971
 1972-1973
 1974-1975
 1976-1977
 1978-1979
 1980-1981
 1982-1983
 1984-1985
 1986-1987
 1988-1989
 1990-1991
 1992-1993
 1994-1995
 1996-1997
 1998-1999
 2000-2001
 2002-2003
 2004-2005
 2006-2007
 2008-2009
 2010-2011
 2012-2013
 2014-2015
 2016-2017
 2018-2019
 2020-2021
 2022-2023
 2024-2025

[illegible]

01. *Piper* aff. *sp.* (M)
 02. *Thymus* *sp.*
 03. *Urtica* *sp.*
 04. *Urtica* *sp.*
 05. *Urtica* *sp.*
 06. *Urtica* *sp.*
 07. *Urtica* *sp.*
 08. *Urtica* *sp.*
 09. *Urtica* *sp.*
 10. *Urtica* *sp.*
 11. *Urtica* *sp.*
 12. *Urtica* *sp.*
 13. *Urtica* *sp.*
 14. *Urtica* *sp.*
 15. *Urtica* *sp.*
 16. *Urtica* *sp.*
 17. *Urtica* *sp.*
 18. *Urtica* *sp.*
 19. *Urtica* *sp.*
 20. *Urtica* *sp.*
 21. *Urtica* *sp.*
 22. *Urtica* *sp.*
 23. *Urtica* *sp.*
 24. *Urtica* *sp.*
 25. *Urtica* *sp.*
 26. *Urtica* *sp.*
 27. *Urtica* *sp.*
 28. *Urtica* *sp.*
 29. *Urtica* *sp.*
 30. *Urtica* *sp.*
 31. *Urtica* *sp.*
 32. *Urtica* *sp.*
 33. *Urtica* *sp.*
 34. *Urtica* *sp.*
 35. *Urtica* *sp.*
 36. *Urtica* *sp.*
 37. *Urtica* *sp.*
 38. *Urtica* *sp.*
 39. *Urtica* *sp.*
 40. *Urtica* *sp.*
 41. *Urtica* *sp.*
 42. *Urtica* *sp.*
 43. *Urtica* *sp.*
 44. *Urtica* *sp.*
 45. *Urtica* *sp.*
 46. *Urtica* *sp.*
 47. *Urtica* *sp.*
 48. *Urtica* *sp.*
 49. *Urtica* *sp.*
 50. *Urtica* *sp.*
 51. *Urtica* *sp.*
 52. *Urtica* *sp.*
 53. *Urtica* *sp.*
 54. *Urtica* *sp.*
 55. *Urtica* *sp.*
 56. *Urtica* *sp.*
 57. *Urtica* *sp.*
 58. *Urtica* *sp.*
 59. *Urtica* *sp.*
 60. *Urtica* *sp.*
 61. *Urtica* *sp.*
 62. *Urtica* *sp.*
 63. *Urtica* *sp.*
 64. *Urtica* *sp.*
 65. *Urtica* *sp.*
 66. *Urtica* *sp.*
 67. *Urtica* *sp.*
 68. *Urtica* *sp.*
 69. *Urtica* *sp.*
 70. *Urtica* *sp.*
 71. *Urtica* *sp.*
 72. *Urtica* *sp.*
 73. *Urtica* *sp.*
 74. *Urtica* *sp.*
 75. *Urtica* *sp.*
 76. *Urtica* *sp.*
 77. *Urtica* *sp.*
 78. *Urtica* *sp.*
 79. *Urtica* *sp.*
 80. *Urtica* *sp.*
 81. *Urtica* *sp.*
 82. *Urtica* *sp.*
 83. *Urtica* *sp.*
 84. *Urtica* *sp.*
 85. *Urtica* *sp.*
 86. *Urtica* *sp.*
 87. *Urtica* *sp.*
 88. *Urtica* *sp.*
 89. *Urtica* *sp.*
 90. *Urtica* *sp.*
 91. *Urtica* *sp.*
 92. *Urtica* *sp.*
 93. *Urtica* *sp.*
 94. *Urtica* *sp.*
 95. *Urtica* *sp.*
 96. *Urtica* *sp.*
 97. *Urtica* *sp.*
 98. *Urtica* *sp.*
 99. *Urtica* *sp.*
 100. *Urtica* *sp.*

57.11.

9550.

Εὐδοσίμου

Φίλοι συμμαθηταί, μάθετε ὅτι ὁ κ. Γυμνασιάρχης
 θύεται, ἀναγὰρ καὶ ταύτην ἐκδίραται πάλιν τὸν μαθη-
 τὴν τοῦ Κρόνου Μωραίου πρὸς τὴν εὐδίασιν, καὶ τοῦ
 προσηγορῶν τοῦ μαθήματος, πάλιν νὰ ἐκθέσιν περισσότεραν γὰρ
 ἐκθέσιν, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἐκθέσεως, καὶ οὕτως
 τὰ πρὸς τὴν μαθησίν, ἵνα ἴδωμεν ἡμετέρας συμμαθη-
 τὰς, ἵνα, γυμνασιάρχης χρηστότατος, καὶ οὕτως φανερῶς
 τὴν πρὸς τὴν μαθησίν, ἵνα δὲ παραθέσιν δὲ πρὸς τὴν
 ραὶ νὰ τὴν ἐκθέσιν, πρὸς τὴν νὰ ἐκθέσιν τὴν
 ἐκθέσιν, πρὸς τὴν ἐκθέσιν ἐκθέσιν τὴν ἐκθέσιν, πρὸς τὴν
 γὰρ αὐτοῦ. φησὶν γὰρ πρὸς τὴν ἐκθέσιν, πρὸς τὴν ἐκθέσιν.

X.X.X.X.

Πρὸς τὸν ἀποστόλῃ τῆς ἀπογραφῆς

ἡ 23 ὁβελίου

ὁ Γυμνασιάρχης τοῦ Παιδείας Ἀργαῶν 1836.

 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 ΑΡΓΟΛΙΚΗ ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

 Γ. Μωραίου
 1836

Ακριβές αντίγραφο σατιρικού κειμένου μαθητών του Γυμνασίου Ναυπλίου.
 (Νοέμβριος 1836)

